

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 43, година XIII, јануар – март 2015.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Уредник

Радослав Вучковић

Уредништво

Злата Коцић, Обрен Ристић, др Горан Максимовић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић,
Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Издавач

Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача

Зоран Гавриловић

Адреса

Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата
1000 динара, за иностранство двоструко.

Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике
Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Министарство културе и информисања и Општина Сврљиг

Лектура и коректура

Милица Миленковић

Дизајн корица

Simple Look

Техничка припрема

Млађан Рањеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

ISSN 1451-3218

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the shape of an eye, with the word 'Бдења' centered within it.

Бдења

Славко Стаменић

ЗМИЈА ПРОКЛЕТА И ЗМИЈА ОД МЈЕДИ

*Изабраништво је тешко појмити и изабраништво разуму
није приступачно.*

Томас М. Изабраник 25, 12

Штит је мени у Бога, који чува оне који су богоугодна срца.

Псалми Давидови 7, 10

Господ Бог моћним невидљивим рукама својим згрну мене и сестре ми аспиде, љутит на народ у Израилју, и разбаца нас међ човјечад незахвалну која викаше на Господа Бога и на Мојсија: Зашто нас изведосте из Мисира да изгинемо у овој пустињи?

Јер нема ни хљеба ни воде, а овај се никаки хљеб већ огадио души нашој. Сада посахну душа наша, ничега нема пред очима нашим.

Никаки хљеб! Никаки хљеб!, ропте, а не треба бити змија мудра и мудрољубива да би знао да ће разгневлени Господ Бог кажњавати незахвалне, кажњавати богохулне.

Човјечад, пород господа Бога, Господ Бог покара: Змије, породе аспидин, у вама је јед као јед змијињи!

Опет и опет нас гује са једом с којег човјек умире Господ Бог нагони да им казна будемо, опет и опет од када Господ Бог мене змију изагна из врта рајскога.

Уједасмо их те помрије много народа у Израилју, који гњеви Господа Бога и Мојсија, а мрзи на нас на које проклетство паде када ме Сотона обузе.

И трајаше тај наш пир смрти док Господу не додијаше вапаји Израиља и Сотонино радосно клицање у нама аспидама, те каза Мојсију: Начини змију од мједи и метни је на мотку, и кога год уједе змија он нек погледа у змију од мједи, и оздравиће човјек.

Господе Боже, подај ми овај дивни смирај змије од мједи, јер од Едема не бејаш срећнија но кад распета на штапу, од мједи справљена, оживљавах и исцјељујух гујама уједане синове и кћери човјечије.

За рајем и за миром са човјеком жудим, ал породу аспидином смирења нема. Ал све помислим: Све што те снађе прими, и у промјенама понижења својега буди истрајан.¹

Па и кад тисуће и тисуће нас буду прогутали таласи мора када нас моћни Јоаникије светошћу својом буде изагнао са острва Тасоса, слишећи вапаје човјечје и страх њихов од зуба и јада отровног нашег. Но неће прећутати ни опачине њине, али караће их овако: *Змије, породе аспидин, како ћете незаконици побјећи од пресуде у огањ паклени!?*

Господе, сваком злу човјека и човјечице мјерило сам само ја, змија!

А само због злопогледног и зломисленог Сотоне који мене од све живежи земаљске изабра за злодело своје у Едему.

Као да сада, са тугом неисказивом сјећајући се, гмижем вртом, и осјећам терет на крхком тијелу својем, но никако не знам какав и чији то терет носим.

Предобри Адам, који ми име змија надјену, руку ми пружа и ја се верем до лица му блаженог.

Гледала сам га спокојног, како ужива благодат врта од Господа Бога дата му, и завист ме прожима што ја слабомоћна терета каквог носим а човјек терета неима.

Или има ал' ја за њега не знам, јер овако једном бијаше: силазих ја низ ногу Адамову хитајући својем вјечито дремљивом василиску мирно обмотаном око дрвета спознања добра и зла а некакав голуб бијели прхну под облак голубици својој, а Адам скочи са кама на којем сјећаше и, у Небо гледав, викну: Господ Бог мој, је ли добро да сам човјек сам и да ми не начиниш друга, а змија има и нека има василиска свога а голуб има и нека има голубицу своју!?

¹ Премудрост Исуса сина Сирахова 1, 14

И рече Господ Бог: Није добро да је човјек сам, и начини од ребра Адамова човјечицу. То ли је био терет његов и збаци га Адам, но који је терет мој?

Блажени бејаху Адам и човјечица му да ми је премило било гледати их и увијати се удовима њиховијем. А мој василиск као да и није у врту, као да му лети дух за голубовима оним те нити зна за мене нити за терет мој.

А као жар пржи ме и као да негде одозго пада тај терет мој, те погледах горе, а оно Сотона са страшћу упире поглед свој у леђа моја, и не одврати га ни мој поглед гнусни.

И што мрски Сотона жели спустивши зле очи на леђа моја, на мене баш, а Господ Бог у свијету створи неизбројиву живинчад која проврвје пољима, морима и небесима.

И ја више не бејех ја спустив се Сотона у мене, мимо све звијери пољске, баш кад бејех уснула на грани смокова дрвета спознања добра и зла, чији плод човјеку и човјечици Господ Бог забрани да кушају.

И ја више нисам ја говорећи што не бих, говорећи гласом Сотониним, и творећи што сама не бих.

Пусти ме човјечица да гмижем удима њезинијем као да је милујем и као што дотад чиних, па помислих да је не питам оно што ми Сотона шапће: Је ли истина да је Господ Бог казао да не једете са свакога дрвета у врту?

Је ли истина да је Господ Бог казао да не једете са свакога дрвета у врту?, као да мораш да упитам човјечицу.

Казао је Господ Адаму: једи слободно са сваког дрвета у врту, али с дрвета од знања добра и зла, с њега не једи, јер у који дан окусиш с њега, умријећеш, а ја човјечица тада још бејех само дијел кости тијела Адамова, тијела човјекова, и не знам би ли стога умрла окусим ли, али не једемо ни једног плода са дрвета од знања добра и зла, одговори човјечица.

А змија рече човјечици: *Не, нећете ви умријети!*

И помисли да више не говори ово што јој Сотона шапће: Него зна да ће вам се у онај дан кад окусите с њега отворити очи и знаћете што је добро што ли зло! А умријети, човјечице, нећете!

Него зна да ће вам се у онај дан кад окусите с њега отворити очи и знаћете што је добро што ли зло! А умријети, човјечице, нећете!, каза змија.

Видјећи човјечица да је забрањени плод добар за јело и да га је милина гледати, узбра рода с њега, окуси и видје да је сла-

дак, па даде човјеку својему, те и он узе плода из руке човјечице своје, из руке преступнице², те и он окуси.

С тога гријеха разгњевљени Господ Бог рече, лукавој мимо све звијери пољске, змији, чији реп за трен заста у жбуну, и назрије се глава која се сиктаво к Творцу окрену: *Кад си то учинила, да си проклета мимо сваке душе живе, прах да једеш до својега вијека!*³

И још мећем непријатељство непрестано између сјемена твојега и сјемена човјекова, каза Господ.

Што мене из врта изагна и не би ми тешко, но то што више мирно миловати уде Адама и човјечице његове пребољет не могу, а још нас и на непријатељство осуди. И то до својега вијека.

Вријеме твојега вијека и вријеме вијека човјека биће када други пут Син Божји дође у свијет који Отац његов створи. Будуће Царство Божје, Ново небо и Нова Земља, анђеоске рече, биће без аспида једна отровна и дијете ће се играти насмијано и завлачити спокојно руку своју у рупу змије и василиска њена.

И ја, као и свака ина аспида, ишчекујем рат на Небу и да пород мој, аждаха и анђели њезини, свргнути буду анђелима Господа Бога, и више им се не нађе мјеста на Небу.

Да збачена буде аждаха велика, стара од прапочетка змија, која се зове ђаво и Сотона, која вара сав васиони свијет, да збачена буде аждаха на земљу, и анђели њезини побуњени збачени у ад буду.

Да ја, као некад у рају, милосно гмижем удовима човјека Адама и човјечице Еве. И све мислим: дуготрпјељиви ће до времена издржати, а онда ће им бити узвраћено весељем.⁴

Чекам дијете које ће се играти насмијано и завлачити спокојно руку своју у рупу моју. Да руку незлобива дјетета цијеливам сласно, и да њега исцјељујем моћи Господа Бога, и њега и човјека свакога и човјечицу сваку, безмјерном радошћу коју осјећах на штапу Мојсија здравоносна бивши, у вјекове вјекова, а као змија од мједи.

² 1 Тим. 2/14

³ Пост. 3/14

⁴ Премудрост Исуса сина Сирахова 1, 23

Борислав Живуловић

ВУЧЈА ЛОЗА ЈОШИЋА

Житељима села Горња Бела

Нико у селу није знао зашто је та кућа подигнута на тако неприступачном и усамљеном месту. Далеко од села, окружена окомитим стенама које су чиниле дубоку клисуру, она је више личила на недоступну тврђаву него на станиште људи.

Пута до ње није ни било, већ се тамо могло стићи само некаквим богазама и стрмим вододеринама, а све кроз љути стењак и густо шипражје које граби и зауставља намерника, цепа му одећу и шиба га по лицу као да хоће да га опомене да у тој кући није пожељан.

У време јесени и зиме, са кишама и маглама, лапавицом и снегом, кућа и њени житељи тонули су у још већу усамљеност. Проводити дане у суморној чамотињи кућерине успентране изнад провалије, одакле се поглед зауставља на истим видицима и предметима, а време тече једнолично и споро, могу само они који се одликују одурношћу и тврдокорношћу у веровању да су другачији од других. Одбојност и нетрпељивост људи који су у њој живели према становницима села испољавала се у свакој прилици, те није било упутно сретати се са њима. Зато је та кућа помињана од сељака само у клетвама и псовкама.

Звали су се Јошићи. Одувек тако, никада друкчије. Нико у селу није носио то презиме, нити се у девет села унаоколо нађоше још једни Јошићи. Још и ово: као да угађају увек је у тој кући живело више мушкараца него жена. А и оне што су пристајале да дођу и живе у тој пустолини нису биле из села. Доводили су их из неких далеких, најчешће влашких и бугарских крајева и све бејашу крупне и снажне, налик мушкарцима и у свим пословима равне њима.

Кућа им бејаше стара колико и њихов род. Ничим није била заштићена: ни бедемом, ни зидом или бар неком оградом од пружа или тараба. Од памтивека она је стајала на ветрометини, неограђена и незаштићена, шибана ветровима који су насртали на њу спуштајући се са врлетног Рељева. Кише су јој испирале кровове и зидове, а међаве је увијале у сметове. Бритке слане би оглодале свако дрво које би било око ње посађено. Једина заш-

тита од људи и звери била је гомила љутих паса, толико крволочних и острвљених да никакво живо створење није смело да приђе кући.

Шта се догађало у тој кући, колико је људи у њој живело, када је неко умро, а када се неко родио, о томе село ништа није знало. О нечему што се у њој догодило сазнало би се тек после неколико месеци или година. Понекад и никада. Једино је свима било познато да се живот у Јошића никада није мењао. Кад би сељаци упитали нешто о њима најстаријег у селу, слепог Јеремију, он би само одмахнуо руком: „Које је алнуто у снагу, буђује да је алнуто и у акл. Ништо ме више не питајте!“

А и само село у односу на остали свет није било много боље. Скрајнуто од путева и далеко од градова, усред врлетне и дивље планине, само је себи било довољно. Његови житељи, груби и дивљачни, сумњичави према свему што долази споља, нису признавали, нити прихватили ништа осим својих адета и неписаних правила. Власт нису поштовали, војске избегавали, силу подносили онолико колико се мора и само ако не може друкчије. Због тога временом сви дигосе руке од тих мучаљивих и неповерљивих дивљака. Нико више није имао снаге да се бакће њима. Схватише да су такви и да их ништа не може променити. Ван људи су и мимо осталог света, нека их, и овако никакве вајде нема од њих и њихових гудура и пустолина. Отписаше их и готово заборавише. Нису их водили, нити заводили ни у какве књиге, а ретко да је неко и залазио међу њих без преке потребе.

У време када ову причу причамо у кући Јошића под врлетним Рељевом живела је стара Најдана са сином Митром и унуком Заријом, који остаде од Најданине рано преминуле ћерке Јаглике. Иако је поседовала исцелитељске моћи и многима у селу помагала од Најдане су сељаци зазирали. Причало се да се родила у громовитој ноћи, у прве петле, а кошуљица јој беше прљава и имаше младеж код палца на левом длану. Зато су је сматрали вештицом и мађијарком која бајањем и враџбинама баца чини и проклетство на људе.

„Не може, из онуј кућу да излезне ништо, а да неје невелишно“, шапуташе бабе на прелима. „Омајоше и свади цело село, семе ће ни затре. Никад си не седи мирно, аветиња. Оће

она да привуза и облак па ће потре поља, ил муњу да запали жито, а мож и болешчину неку да помори стоку, подави децу, иштети жене. Не помага ти ни бог ако ти се она навлче на главу. Че те заврча са магије, па се отимај колко оћеш. Стрел ти да ти стрел, уштурију проклету!“

Али без Најдане се није могло. И поред свега што се о њој причало жене из села су када их спопадну невоље одлазиле код ње да им помогне. Није их примала у кућу, већ у појати више села. Била је та потлеушица право вештичије гњездо. Ту је Најдана држала своје панице пуне сушеног зрневља и иситњених патрљица од печурака, трава и корења. Са таванице су висиле ниске нанизаних криоца слепих мишева, канци птица грабљивица и животињских зуба, а по зидовима венци разних травки, биљних корења и змијских свлакова.

Можда би се сељаци лако отарасили те Најданине јазбине на онај већ опробани начин помоћу жишке и мало суве сламе, али су се бојали опаке Митрове нарави. Тај би кад тад пронашао тога што је то урадио, а шта би га после снашло о томе сељаци нису смели ни да мисле. А и жене у селу не би то дозволиле, јер ко би им лечио децу оболелу од редње, богиња, црвеног ветра, бубина, ницина и заушака да није било Најдане и њених трава. Код кога би одводиле богаље и несмајнике, падавичаве и јектичаве, немоћнике и самртнике да им бајањем олакша муке.

Све у свему сељаци нису волели Јошиће, а када некога не волиш, а плашиш га се, онда ти остаје једино да о њему ружно говориш. Нарочито су о Најдани колале свакојаке приче. Тако се на прелима и по механама причало како се она једном годишње удружује са знаменитим врачарама Милосијом Криво-вирчанком и Параскевом Вратарничарком ради чињена вештичијих послова. Чине то у салауковитим и међавним зимским ноћима и многи су се клели како су видели како тада Најданина појата светли неким чудним сјајем. „Кој га знаје шта работе проклетине, там се састају са анђаме и апишта и са змајеви се удружују па призовују несреће.“

Можда то смишљаху зли језици, али чинило се да су после тих тајних састанака умирали јектичави и немоћници, бесили се по амбарима и таванима ничестници и сумасишавши. По вировима Ветернице давили су се љубавници, убијале се пијанице и очајници, а децу нападале разне болести. У те дане воловима би ударили бесови у главе, овце би јагњиле мртву јагњад, а пшеницу и кукуруз је по кошевима хватала буђ. Целе године би

се надвијали олујни градоносни облаци који су тукли усеве, а опаке сточне болести сатирале стоку. И добро се знало откуда то долази и чија мађија беше прорадила. Али сви ћутаху да не би још горе било.

Још горе би прошли они који су се Најдани замерили. Тако се причало како је Милоје калемар сусревши се са њом на путу пључнуо пред њене ноге, па га још исто вече неко избоде ножем и избии му једно око, а никад се не сазнаде ко то уради. А газда Јеремија се посвађа с њом ни око чега, па кад посла сина у неки далеки манастир да излечи ногу, овај се поврати још грђи са великом грбом на леђима и савијен до земље. Лоше прође и младица Милојка што се споречкала са Најданом, па кад је удаше у друго село она одбеже од мужа, проскита се и пропаде, па оде незнано куда. Зато је владало правило: Најдани се не заме-рај, да те не погледа „са оне урокљиве очи, јер тад си награји-со“.

Селом је колала и прича да је Митар некада био ожењен „са ћуздел девојћу“ која је имала необично име Алева. Кажу да ју је довела Најдана из неког далеког влашког села и да је била лепотица. За разлику од других женскиња које су довођене у ову кућу, увек снажних и мушкобањастих, Алева беше витка, омалена и слабашна. И крену прича да је Најдана довела сину за жену вештицу, себи замену. Шта ће оном квргавом и ћопавом Митру таква лепотиња. Веровало се да је та лепота и те плаве очи као у анђела само омаја која има за циљ да збуни и на погрешан правац заведе људе. Стара вештигара Најдана је то тако удесила да ништа на младици не упућује да се у њој препозна вештица. Али, лепота на њој је само по дану, а у поноћ је свекрва претвара у стару ругобу урокљивих пацовских очију, са грбом на леђима, кукастим брадавичастим носем, пробушеним предњим зубом и младежом под левом сисом. Неки су се клели да су јој видели дугачак гуштераст реп. Сваке вечери свекрва је маже испод пазуха неком машћу па добија крила као у слепог миша и пушта је кроз димњак да одлети према селу. Тешко онда оном спавачу на кога се зауставе урокљиве Алевине очи. Други пак причају како је у поноћ Најдана претвара у црну птичицу или лептира. Ако птица слети на нечији орах пред кућом или лептир облеће око луча што гори у избии, то значи да Алева сеје

чини што доносе грудобоље и болешчине у тај дом. „Само са бели л`к ил` са глог мож` да докаш на проклетину“, говораху бабе, брбљуше на прелима, па жене у страху китише прозоре и врата глоговим венцима и мазаше их сваки дан белим луком.

Али не беше баш све тако како се по селу причало. Најдана је довела Алеву у кућу, јер јој се учинило да у њој, онако ћутљивој и са необичним сјајем у очима лежи нека натприродна моћ коју само она може да открије, јер од Алеве није могла да се чује ниједна реч. Тек понекад оставши сама са Најданом из ње би провалила бујица некаквог муцавог и неповезаног говора, нека мешавина бугарских и влашких речи које нико није могао да разуме. Искусна у тим стварима, Најдана је осетила да младица у тим тренуцима поседује неке чудне и њој непознате мисли. Превазилазиле су оне њена знања и умећа у општењу са оностраним силама. Било је то нешто другачије од бајања и врачања. Зато се потрудила да кроз Алевино мрмљање и убрзани говор сазна нешто што није знала. Тако је докучила да јој снаха стално помиње како је сваки човек кога видимо већ једном живео, у неком другом времену и на другом месту. Нико не живи први пут, свако је већ ходао светом, али не зна где и када. Само она и неки слични њој могу у мислима да се врате у неки од тих проживљених живота, да пробију ту копрену која настаје са смрћу и нађу се у нечем што су већ проживели. Тако нешто Најдана није никада чула. Није се ту радило само о вештицама, духовима и аветињама.

Митар Алеву није хтео. Чим ју је угледао рекао је мајци: „Овуј да водиш там откуде си је довела. Није тој за нашу кућу. Ради са њу шта знаш само да ју више не видим овдека!“ А Зарија, тада још дечак, чим ју је угледао одбегао је у планину и дуго се није враћао кући. Као да га је нешто уплашило.

Најдана није имала где, морала је да послуша сина. Реши да је се отараси. Није много журила, јер се надала да ће од ње још нешто да дозна, можда сазна још неку тајну или проникне у моћ неке магичне силе. Али Алева је све више западала у неки дубок сан из кога се данима није будила. Само се по слабом и кратком дисању могло закључити да је жива. Када је видела да јој више није ни од какве користи Најдана реши да оствари свој план. Он се састојао у томе да своју снаху за време једног од тих дугих снова прогласи за мртву и сахрани. Изложила је план Митру и овај се сложио. Тако се догодио случај на сеоском гробљу о коме су сељаци после годинама причали.

Супротно обичају Јошића да своје мртве сахрањују поред торова или их бацају у дубоке јаме и поноре по Рељеву, Митар по мајчином налогу покопа Алеву на сеоском гробљу како би село видело да је умрла. Али већ исте ноћи са гробља се зачу ужасан крик. Престрављени сељаци истрчаваху из кућа крстећи се и призивајући бога да их заштити од нечистих сила. А када је свануло они најхрабрији одоше до гробља и тамо угледаше стравичан приказ: Алевин гроб бејаше раскопан, сандук отворен, а тело избачено из њега, још је дисало и трзало се. Митар дође, узео тело и однесе га рекавши окупљенима да ће га сахранити поврх куће. Нико у селу не поверова да је Алева умрла, али нико је више није ни видео. „Срећувала тој Најдана, разуме се она у теј работе“, говораху бабе торокуше на прелима уз дубоке уздахе.

Алева је уистину остала жива. Излечила ју је Најдана биљем и врачањем. Не зна се зашто је то урадила. Савест је сигурно није гризла, пре ће бити да се уплашила неке натприродне моћи коју је младаца поседовала. Тако Алева спаси главу, али изгуби лепоту и памет. Дане је проводила седећи поред огњишта и царајући цивуљком од конопље по пепелу. Мршава, сва у црнини, лети и зими увијена у рекле и мараме, одсутно је блудила не примећујући никога. Седела би тамо где би је оставили, не говорећи ништа и не гледајући ни у кога. Ноћу су је затварали у подрум и ту држали до јутра. Ту је згрчену у ћошку једног јутра Најдана нашла мртву.

Те године зима је била изузетно јака. Ни најстарији људи у селу нису памтили тако мразну, снеговиту и дужу. Данима је снег у густим завесама завејавао земљу и непрегледна белина обавијала је све што се на њој налазило. Гледајући на село са неке узвисине чинило се да се брда са свих страна примичу једно другом као да хоће да смрве куће и погуше људе. Ноћне снежне вејавице су прекидали јутарњи мразеви и окивали земљу ледом и хладноћом.

Људи притиснути губерима и овчијим кожама будили су се из тешких снова у смрадним избама, запечених капака и горких устију од дима. Жене огрнуте гуњевима ујутру су дуго дувале у преостало зрнење жара на огњишту не би ли распламсале

ватру. У шталама је отегнуто мукала огладнела стока и то је био једини знак живота. А хране за људе и стоку било је све мање.

Такве једне ноћи вук опустоши Јошићима тор на Скробни, са кога још не беху претерали стадо до куће. Преклао је осам брава и видело се да је клао не због глади, већ из обести и неке животињске пизме. Чупао је месо са бутина оваца, локао крв, раздирао трбухе и развлачио црева по тору.

Док је терао преостале овце кући, растао је у Митру бес што му нечиста сила покла стоку. Није он љут због штете, јер пуни су торови Јошића по пустолинама Скробне и Големе Орнице, већ му се чинило да проклетиња вучја тиме тера њему инат, хоће да му покаже како му нико ништа не може. Клао је иако није био гладан, а то ради само вук самотњак, он убија и преко својих потреба.

Мрзео је Митар вукове више него било коју другу зверку, јер су лукави и сурови. Целог живота се он прехања са њима и још ниједног није убио. Није било зверке у планини коју он није уловио у своје замке и ступице. Голим рукама је многе извлачио из јазбина, скидао са дрвећа, давио у леглима. Пуштао је дивљег вепра да му приђе на неколико метара и убијао га пуцајући му међу очи. Али ниједног вука није убио. Мучило га је то тим више јер је сваког дана гледао како се испред потлеушице његовог сестрића Зарије, окачене о чандију њишу две одране курјачке коже. Као да његов сестрић хоће да му се наруга.

Шепеса Митар за стадом и одсечно и љутито удара по пртини оном краћом ногом. Зар он да је слабији од некакве тамо животиње и још да му она то обзнањује. Целога живота прижељкује сусрет са вуковима, а они му вешто измичу. Не смеју да му изађу на мегдан. Кољу му стоку по торовима само да му се наругају. Обесна је и погана то зверка, она коље све на шта наиђе не остављајући својим жртвама времена да се снађу и побегну. Још док су млади, убијају и растржу, а када одрасту та жеља да пролевају туђу крв не познаје границе. То је та вучја вечна глад за уништењем, они осећају неку опијеност док убијају. Природа им је подарила вид и њух да виде и осете сваки живи створ. Колико је пута крећући се ноћу планином осећао како га из мрака прате вучје очи. Сијају жућкастим сјајем налик на пламенове свећа. Шире се у мраку и упијају и најмању светлост и одмах је истим сјајем и бљеском враћају натраг.

При тим сусретима Митар је прижељкивао да га нападне, да се са неким од њих ухвати у коштац. Замишљао је како би га

шакама дохватио за чељусти и свом снагом упркос оштрим зубима вукао док му главу не располуту. Или би га тако стегнутог трескао о земљу док не издахне. Али до таквог обрачуна никада није дошло. Увек би жућкасти сјај очију нестајао у тами шуме.

До лудила га је доводило и њихово ноћно завијање. У снежним и мрачним ноћима, он је слушајући то отегнуто и упорно урликање веровао да је то уклетва, неки наговештај несреће. Увек се јављало из другог непредвидљивог правца и са собом носило призивак туге и очајања. Прастаро проклетство, курјачка глад и мутна чежња. Можда вук, мислио је Митар, крије у себи душу неспокојника која нигде не може да се скраси, јер је ни врагови, ни анђели небески неће. Само понекад би му се учинило да можда том застрашујућом риком та зверка хоће да покаже да није окрутна. Као да је њено завијање у ствари жалостива и очајничка тугованка која нариче над удесом проклетог вучјег соја и оплакује сопствену судбину.

Митар је одбацивао такве мисли. Не може та звер никога да жали, та вучја песма која личи понекад на болни јаук у бесконачној зимској ноћи је њихова лукава превара. Хоће њоме да прикрију сурово режање и туговање над неутољивом глађу коју стално осећају. Зато им никаква милост не следује, треба их гонити и убијати до уништења.

У последње време Митра су мучиле неке мисли које му раније нису долазиле у главу. Што је старији све више му се намећу питања на која не уме да нађе одговоре. Тако му ноћу, у несаници, не да мира сазнање да му је живот прошао у јаду и чемеру. Што је старији све чешће се питао зар се само овако мора живети. Зашто у његовом животу влада досадна једноликост. Увек у планини са стоком, прегања се са зверима, а лавез паса га прати дан и ноћ. У кући је окружен људима мучаливим и осорним, лепу реч у животу није чуо. И зашто је нетрпељив према другим људима, гледа их са подозрењем, набусит је према сваком, па сви зазиру од њега. Као да су му сви непријатељи. Клони их се и не жели да их среће и виђа. Зашто они, Јошићи, нису као остали свет који живи доле у селу? Тамо се људи веселе, праве свадбе и крштења, посела и мобе, друже се и пријатељују. А он је поживотињо и оуглао од пустињачког живота. Није ни сада у питању тај вук, ни сестрић Зарија кога не воли и

у чије намере почиње све више да сумња, не долази то ни од Алевe која унесрећена лута кућом. По среди је нешто друго, старије и дубље, нешто у њиховој крви што прелази са једног поколења на друго и у сваком следећем се снажније испољава.

Док су те вечери седели поред огњишта Митар процеди кроз зубе обраћајући се Зарији: „Да поревамо и гонимо малко-светника курјачког, да му матер скубим. Допреми се прекојутре, зором да кренемо. Знајем куде се кута!“

Лежи Митар будан и слуша како ветар завија у оцаку – ноћни је то разговор неба и земље. Изоштреним слухом животиње хвата једва чујне тајанствене звукове који најављују приближавање поноћи и са њом злокобне кораке несрећа и смрти. Тоне у сан, немиран и злослутан који ће га мучити целу ноћ. Напољу завија вејавица и оба Митрова пса очајно заурлавају у помрчини. За тренутак умукну као да хватају дах, па заричу још снажније и бешње, трзајући тешке ланце којима су везани. Тај зверски урлик уљуљкује Митра у сан. Успокојава га то завијање, јер оно је једина сигурност и одбрана у овој суманутој ноћи. Док они лају има живота на овоме свету.

Те зверке он једино и воли. Мучи их глађу, гања их на крда вукова и дивљих свиња, а ипак само у њиховом погледу он открива тешку и мучну верност коју само животиње могу да покажу према човеку. Само у њих може да се поузда, никоме више у овој кући не верује. Најмање свом сестрићу коме је он живот подарио. Изродио се у некаквог створа, ћутљивог и стално намргођеног, а силовите је и преке нарави. Из сваког његовог поступка избија сурово задовољство животиње спремне да убија и уништава. Као да га је нешто унаказило и у њему угњездило мржњу према сваком живом бићу. Са највећим уживањем би гледао како неки створ пред њим у мукама умире. Плаши то Митра. И њему ће тај да натовари неку несрећу. Свестан је он да наилази час када ће његов сестрић да тражи наплату и обрачун са Митром. Слути да ће ускоро доћи време плаћања и подмиривања дугова, а то је одвајкада код Јошића само у крви и месу. Следује то сваком живом створу, који је од њихове лозе, раније или касније, лакше или болније. Јер, код Јошића се никада није поштовало право старијег, већ право јачег. Знао је Митар причу о настанку тог адета у њиховој лози.

Давно, још у турска времена, најмлађи брат у кући, Никодим се звао, ојачавши и осетивши се моћним укину свето право задруге по коме је старешина најстарији. Једне ноћи на спавању мисирцем закла средњег брата Вукомира, а сутрадан наред дворништа заподену свађу са најстаријим братом Трифуном и пред окупљеном чељади располути му секиром главу. Затим изведе оца у Станијин поток на лапот. Тако је постао глава у кући. Окупивши остале око мртвог очевог тела рече им: „Нече се записује, ал нек се знаје: од с'г че се слуша онај који је понајачи, а не кој је постареји!“ Отада је тако и било: слабији слушају и страхују, грче се и савијају вратове пред погледом најјачег у кући. Никада се закон крвожедника Никодима не заборава, нити прекрши. И када им нешто није било по вољи мушки укућани су повијали бикасте вратове и гледали испод ока главу куће, отровно и подмукло као пси са ланца. У себи су му прижељкивали болест или неку слабост, па да га заскоче и одвуку у Станијин поток.

Цело село је знало да се због тог адета у кућу Јошића увукла мржња и завист, змија отровница која ће помоћи да се једном искољу и истребе до последњег.

Знао је то и Митар. Остали су само он и сестрић, никада лакше неће да се оствари Никодимов адет. Питање је само ко ће да преостане.

Митар је имао сестру Јаглику која је била старија од њега. Детињство су провели заједно чувајући овце у планини. Још док су били мали, осећао је да је она некако другачија од осталих у кући. Била је питома, весела и благе нарави. Чувала је овце са Митром и скупљала лековите траве за Најдану. Када су одрасли Митру никако није ишло у главу да је она поникла из њихове лозе. Зар да се такво створење испили од оца му Симеона, харамije и крволока и вештијаре Најдане. Као девојка Јаглика је почела да се дружи са женама из села и да залази међу људе што Јошићи нису чинили. Свађала се са мајком говорећи да живот у тој кући под врлетним Рељевом није никакав до безвредно живљење у мучењу и тешком раду. После једне такве свађе са Најданом, Симеон се наљути и нареди Митру да је одведе у планину и остави у појати код оваца.

Убрзо после тога отац му настрада, утукоше га жандари у неком далеком селу приликом неке пљачке. Тако једнога дана Митар сазнаде истину о сестри. Испричала му је сама Најдана. У првим годинама њеног живота са мужем она никако није могла да затрудни, а Симеон је желео да има наследника који ће да продужи лозу Јошића. Дошло је дотле да је хтео да отера Најдану и доведе другу. Зато она скова овакав план. Преко својих веза са врачарама пронађе у неком далеком селу удовицу, младу и држећу и кришом је доведе кући. Још прве ноћи је припусти мужу. Заче се пород, а када дође време Најдана је сама породи. Узеше јој дете, а њу, наградивши је, вратише у њено село. Нико у селу није ништа дознао о тој работи, сви су Јаглику сматрали Најданином ћерком. Ко зна како би се све завршило, јер женско дете није било прави наследник. Али Најдана је имала срећу: после годину дана и она нормално занесе и роди Митра. Тако је ствар легла.

Оставши сама у планини Јаглика чувајући овце срете наочитог Аврама, удовца без деце. Поче да се састаје с њим по шикарама и напуштеним појатама. Крила је своју везу од брата и вештице мајке. А и Аврам је пазио да га неко из села не види да се свезао са женом из те проклете куће.

Али ништа не може да се сакрије. Јаглика затрудни и Најдана одмах откри шта се догодило. Убрзо после тога нестао је Аврам и нико га више није видео. Свашта се причало и нагађало, али до истине нико није дошао, јер се није знало за његову везу са Јагликом. А истина је била та да је Митар од сестре сазнао ко је отац детета и првом згодном приликом заскочио у шуми несрећног Аврама секиром му располутивши главу. Тело је одвукао у планину и бацио га у Медвећу пећину, дубоку јаму без дна.

Јаглика се сама породила у планини и при порођају умрла. Митар је узео дете и однео га Милицу, жени из села којој је неколико дана раније умрло дете. Тако га је спасао од Најдане која би га јамачно још исте ноћи задавила.

Сеоске торокуше је тешко преварити. Доведоше у везу нестанак Јаглике и Аврама, умрло Миличино дете и ово које је дојила, прорачунаше када се шта догодило, склопише и уклопише ситнице, сетише се још понечега и прича би готова и то сасвим близу истине. Али нико није смео да је гласно прича и растура, осим шапатом ноћу или у четири ока.

Милица остаде сама, јер су јој курјаци једне зиме растргли мужа док је секао дрва у планини. Подизала је Јагликино дете као своје. Сељаци су је осуђивали што чува зверче Јошићевих, јер све што дође из те куће проклето је и доноси несрећу. Зачето је у греху и треба га бацити у бездан код Никиног гроба, а не подизати. Можда би то и урадили да се нису бојали Митра, а и Милица се борила за њега као да је њено. Није дала да му науде, па су заузврат сељаци њој чинили разне пакости и опачине.

Дојила је дете до пете године, а онда је почела да поболева и да се суши. Говорило се да јој је то зверче које доји исушило груди, а сисе затровало вучјим зубима. Временом се згрбила и ишчворугала као старица. Једне ноћи, када је Милица већ испуштала душу, Митар узео дете и однесе га кући.

Каје се Митар због тога. Да је знао у шта ће се претворити његов сестрић препустио би га Најдани која би знала како да га се реши. Јер, у детету се још од малена угњездило зло. У штали је вешао мачке, пацове, голубове и мале псиће. Стално је висила обешена о греде и копрцала се нека животиња која је у мукама крепавала. Данима је лутао планином, а када би био код куће живео би сам у малој кровинари иза куће.

Ни Најдана није волела свог пасторка. Говорила је да је још при рођењу изгубио душу. Испричала је Митру како је својим очима видела како се једне ноћи његова душа одвојила од тела и кроз оцак изашла у ноћ. Као прамен маглице лебдела је изнад куће, а затим је одлетела и нестала у дубини планине. Тамо је пронашла вучји брлог и увукла се у тело највећег и најјачег вука. Тако се у њему угњездила вучја душа.

Митар није веровао у те мајчине приче, али је све више примећивао оно зверско и дивљачно у дечаку. Стварно је на Заријином лицу био неки израз налик зверском и није било нимало пријатно оном ко би га гледао. Личило је на осмех, мада се дечак никада није смејао. Било је то нешто несмајничко и лудачко што се јавља само на лицима нездраво храбрих људи, оних спремних на све, а непредвидљивих и суманутих. Због тога се у Митру јављала нека зебња. Кајао се што није убио пашче још док је било мало. Али није то учинио највише због тога што је то било Јагликино дете, а њој је на неки свој начин био наклоњен.

Прва љутња и одбојност према дечаку у Митру се зачела када му је Зарија убио малог псића који је био глават, јаких чељусти и широких прса. Митар је од њега хтео да направи јаку и

љуту животињу која ће моћи да се у планини носи са вуковима. Једног дана га је нашао мртвог поред Заријине потлеушице. Само је он то могао да уради, јер је мрзео све Митрове псе. Оставио га је задављеног на снегу као да је желео да се наруга стрицу и побегао у планину. Тада је Митар рекао Најдани: „Са бритвољ ћу пресудим на пашче. Да му искарам пасјал`к и пизму и проспем му курјачку и одљудску крв!“ Као да је знао, Зарија се дуго није враћао кући.

После тог догађаја све се више у Митру гњездила сумња да му сестрић нешто спрема. Што је Зарија постајао јачи и спретнији од њега у многим стварима, то је у Митру све више јачало уверење да се час обрачуна приближава. Стално му се чинило како га неко унутрашње светило упозорава да му се неко зло у потаји спрема. Имао је осећај како му се у мраку и гробној тишини прикучује нека опасност. Пузи злотвор на трбуху као змија и вреба га као изгладнели курјак. Чека у заседи и притајен је, јер зликовци никада не вичу нити узбуњују, већ нападају ћутке и подмукло.

Митар процени да ће ускоро зора и реши да устане. Подижући се са тврдог узглавља, искашљава се и покушава да се сети сна чији му се одломци још мотају по глави. Сећа се да му се у сну јавила баба Станија, очева мајка, и то га уплаши. Зар баш ону вештицу да сањам, помисли, слути то на баксузлук. Затим прилази и пажљиво разгрће пепео на огњишту и једва успева да прикупи десетак жижака неугаслог жара. Сваког јутра он то ради. Дува у преостало зрневље лагано као да се боји да га не одува. Затим приноси пажљиво изнад њих суве цивуљке од конопље и увек осети задовољство када угледа пламичке који се колебају да се претворе у пламен и крену да се извијају према оцаку.

Док то ради слике из сна га не напуштају, сваки час искрсавају и ређају се једна за другом. Та његова баба Станија га је још као малог плашила. Чудесно висока и сува, стално је била умотана у црну вунену мараму, од главе до пете, лети и зими. Ситно лице можда би и наликовало на женско да се на њему нису истицала два огромна исколачена ока са укоченим зеницама. Њена бјуна коса на први поглед црна, после дужег посма-

трања претварала се у неку неприродно тамну, мрачнију од најтамније ноћи.

Најдана је свекрву мрзела. Стављала јој је враџбине у јело, крстила је девет пута према младом месецу, посипала јој трагове сугребима и чинима, мрнђајући за њом најстрашније клетве које је знала. Сумњајући да се у њеној свекрви гњезди нека мрачна и недодирљива сила, чак и њој недоступна, покушавала је и отровима да јој доскочи. Стругала јој је у јело сваковрсно корење од отровних трава, хранила је отровним печуркама из најзабаченијих крајева Краварника, турала јој мишје репове у чорбуљаке, љуске од јаја врана и гавранова и још којешта гадно и отровно.

Ништа није помагало. Баба је и даље пузила уз зидове куће и амбара тражећи осунчана места на којима би огрејала своје кости. Једне јесени Најдана побесни, затвори је у амбар и пре стаде да јој даје храну и воду. Није га отварао целе зиме очекујући да ће када буде ушла затећи унутра костураст Станијин леш. Али када у пролеће ограну сунце и обасја греде амбара и коша, старица избауља четвороношке и пипајући чворугастим рукама испружи се на сунцу поред коша. Тада Најдана обневидела од беса, донесе из штале улар, прикраде се свекрви с леђа и намаче јој га око врата. Лако је задави.

Све то Митар беше видео, али мајци не рече ни реч. Сматрао је да је добро урадила: старе као и све што је слабо, немоћно и некорисно треба утући и уништити. Нема ту никаквог греха.

Сетивши се сна и баба Станије Митар би најрадије да одложи лов на вука, али зна да га Зарија већ чека у дворишту. Поранио је тај и пожурио, жедан је да се напије нечије крви. Не жели он вука који им је тор растурио, већ му је крв засела у очима и ударила у главу. Ко зна неће ли и њега тамо у дивљини да заскочи. Ни он није више оно што је био. Ископнила му снага од тешког и дивљачког живота, па превага полако прелази на млађега и јачега. Види он како му сестрић сваког дана нечим даје до знања да није више први и најјачи у кући.

Са таквим мислима Митар излази на завејана врата од куће. На средини дворишта угледа Зарију како га спреман чека.

Кренули су по мраку. Белело се од сметова па је изгледало као да је свануло. Доле у селу ширио се лавез, час је надолазио и скупљао се на једном месту, а онда замирао и нестајао. Али не прође много а он се јави на другом и буде још јачи и беснији. Изазивала би га нека зверка што се привлачила или нека сенка на белини снега. Тако је лавез трајао непрекидно налик неком звучном таласу који је ветар разносио изнад села.

Слуша Митар то завијање и урликање и размишља како тај псећи урлик призива неку слутњу и развлачи је таласом лавежи, увек у другом, неподвижном правцу. Окренуће се то на добро или на зло. Пре ће бити на зло, јер мало је доброг на овоме свету.

Пошли су узаном стазицом оивиченом целцем која је од куће водила ка планини. У зору небо се још више стуштило, мећава је купила снагу негде горе високо под Стојковом капом и спремала да јурне низ планину.

Док корачају Митру се стално привиђа како нешто светлуца испред њих, као неке искрице које титрају. Час се удаље, час приближе или стоје у месту као да чекају да их он и Зарија сустигну, па да им даље показују пут. И раније их је Митар виђао у планини када би залутао у неки крај који не познаје. Веровао је да је то душа његовог деде Марка који им се и сада јавља како би им показивао пут. Одвешће их он до вучјег брлога, дајући им успут многе знакове по којима треба да се крећу. Причала му је Најдана да су Марка Турци ухватили и утукли у јарузи испод њихове куће. Јошићима, верним јатацима свим хајдучима и одметницима, тада су запалили кућу и отерали стоку. Митар је веровао да се и сада та немирна хајдучка душа јавља њему увек када залута у планини.

Беше се већ разданило. Лепо се видело како се са запада ка истоку ваљају дебели тамни облаци. Крећу се споро, али су им све ближи. Један који је дошао до највећег виса Рељева већ је прождирао сунце чији су се копрцави зраци отимали и пропламсавали преко снежних облина. Митар за тренутак застаете и баци поглед према селу. Снег је покрио раштркане кровове у долини и изједначио њиве и утрине у непрегледну равну површину. Од

села се видело само гробље и високи храстови који су се уздизали над нередом крстова.

Пробили су се некако кроз сметове до Големе Орнице. Зарија је ишао напред, ринуо кроз сметове и правио пртину. Упадао је у наносе до појаса и снажним трзајима тела разгртао снег. Кретао се лако, покрети су му били гипки, тело снажно и окретно. Ниједан трзај није му био улудо утрошен. У тим покретима било је нечег налик животињској виткости, само зверке могу тако лако да савладавају препреке. Гледајући га Митру се чинило да све што Зарија ради изгледа као да то обавља онако узгред, без трунке напора. Док њему ово кретање по сметовима постаје све напорније, за његовог сестрића је као нека игра у којој ужива. Осећа тај прилив снаге и самопоуздања као што је и он некада осећао. Не пада му на памет да мисли о немоћи и старости.

За разлику од Митра, здепастог и ћопавог, његов сестрић је био леп и наочит младић. Један разлог више да га стриц не воли и да зазире од њега. Али Зарију девојке нису занимале, у село готово никада није силазио. Живео је у планини и по торовима са стоком, данима ни кући није долазио. Лутао је дивљом клисуром Ветернице и врлетним Рељевом са пушком од које се никада није раздвајао.

Само једаред се десио са њим чудан случај. Док је још био веома млад, сећа се Митар, Зарија је једног дана испричао шта му се десило у планини. Дошла му је нека жена, крупна и снажна, тврдих великих сиса. Узевши га за руку одвела га до најдубљег вира Ветернице. Ушли су у воду и легли једно поред другог. Од ње се ширио некакав опојан мирис који га је бацао у сан. Била је ватрена и помамна и толико га је омајала да јој се дивљачни Зарија, иначе тврд на речима, изишавши из воде захвалио нежним речима. А она је и не погледавши га корачајући лако као да лебди изнад земље отишла у ноћ. Зарија је тада приметио да је потпуно сува. Само су јој на раменима и у коси титрали неки ситни црвени пламичци.

Испричавши то отишао је у планину и готово годину дана није долазио кући. Митар је већ помислио да је негде настрадао или одлутао у неки други крај одакле се никада више неће вратити. Али једног дана Зарија се појавио пред кућом измршавео и сав у дроњцима. Стао је пред Најдану и кратко рекао: „Ништо несам нашал. Оно неје ни било. Омајала ме аветиња и проклетиња да му га на мајку скубим. Ете, дојдо!“

Ишли су даље ћутећи. Митру је било гадно у устима од попушене луле и попијене ракије на празан стомак. Скотурила му се у желуцу нека ватра, па му се чинило да му утроба гори. Чуо је како доле под гребеном којим су се кретали хучи поток, могао би да сиђе и напије се воде, али то би их задржало. А можда то и не хучи вода већ му се од велике тишине стално у ушима јављају неки шумови, хујање ветра, лепет птичијих крила, чак и нешто што личи на људски разговор. Добродошло би му сада да нешто поједе, али није смео да застане, јер ко зна како би Зарија протумачио свако заостајање или слабост.

Гледајући дуго у црну прилику сестрића која се кретала пред њим у њему се заче помисао како је ово добра прилика да сестрића убије. Што да то не уради. Никома овај живот није скројен по његовој вољи, али свако гледа да му што боље буде. Зашто онда да и он у свом животу не потражи оно што је за њега добро? Зашто он то себи да пречи. Зар крвожедник Никодим не поби браћу и оца да би се дограбио старешинства? Осим тога нико за то никада не би сазнао. Сељаци су ретко сретали и виђали Зарију, а Најдана би сигурно ћутала, чак га можда, када се врати, не би ни питала где му је сестрић. Тело би одвукао у пустилину код Никиног гроба где би иструлело.

Погледао је на сестрића, али Зарија је мирно корачао, Митру се учини, некако тромо и са напором. И то као да га обрадова. Али убрзо схвати да то није било од напора или неког умора, Зарија је стварно застајкивао, подизао главу као да њуши ваздух и нешто послушкује.

Посматрајући га Митар се упита да ли сестрић осећа оно му му он мисли. Да ли га мучи неки предосећај, нека нелагодност? Зна тај да га Митар не воли, али да ли га то упућује на опрезност и подозривост према њему? Погледа га испод ока, али на Заријином лицу ништа се није видело. То бледо лице било је усредсређено на нешто што се крије, ту, близу, и треба га открити. Гледајући сестрића, Митру паде на памет мисао како су људи удаљени једни од других. Живи са тим својим сестрићем заједно, а животи су им толико удаљени. Нема мостова и додира, само се мржња угњездила између њих.

Попели су се на врх Големе Орнице. Одатле па надаље настаје планина. Ветар није дозволио да се ту стварају наноси, па је снег био плитак. Са стране су се надвијали над пртином шибљаци под снегом, непроходан густиш од скврченог грања

пуног трња. Пролазећи поред Николине појате, стара Синђа, баба Николина, слепа и пресамићена до земље, осетивши да неко пролази закрешта: „Који сте, не било ви, дабогда!“

„Иш, ћоравило!“ хукну Зарија према њој променивши глас да га не позна. Попеше се стрмином изнад појате и зађоше у густу шуму. Ни ту снег није био дубок, јер се задржавао на крошњама дрвећа. Зато пожуреше да шуму што пре прођу. Од Маџарске Рудине почиње стрмина. Потпуно се разданило.

Прва животиња коју су срели био је дивојарац. Угледавши га Митру би чудно што се тако ниско спустио. Животиња је, обасјана сунцем, стајала на обронку стене изнад њихових глава и посматрала их. Оцртавајући обресе свог складног тела према чистом небу, дивојарац је деловао као приказа која ће сваког часа нестати. Ту нестварност призора појачавале су складне тамне линије на белом трупу. Лако га је било убити, али се ниједан од њих није латио пушке. Обојица су га задивљено гледала.

Као да јој је досадило да тако стоји на литици животиња се помери и прекину ту илузију склада и лепоте пред људима који су је гледали. Лагано се окрену и несташе са обронка.

Док су посматрали дивојарца Зарија се обрати стрицу: „Не одимо како треба. Пашче се по д`н кута у онуј б`лину под Голему Орницу, а ноћом слезне пониско. Ако че га ватамо ти оди през онуј алугу и скутај се у габрак, а ја чу га попудим одовуде!“

Митар је гледао на супротну страну и није слушао сестрића. Нешто му је скренуло пажњу да погледа ка Стојковој Капи баш у тренутку када се на белини косе указала мала црна прилика која се готово неприметно кретала ка врху. Вук. Самотњак. Сигурно је тај кога траже. Истог тренутка га је приметио и Зарија. Обојица брзо легаше у снег. Митар покупи ноге подасе и састави колена са брадом. Пушка му се нађе испод тела, требало ју је извући. Спопаде га љутња, бојао се да му сестрић не примети ту неспретност и не насмеје му се.

Дуго су тако лежали у снегу. Митар је гледао у сестрића који му је био окренут леђима и размишљао како је погрешно што је спасио Зарији живот. Учинио је то вођен мишљу да ће он створити потомство. Мислио је да ће се метнути на мајку, па ће се Јошићи променити, прићи другим људима, припитомити се. Тако би се одржала и њихова лоза. Али овај се изметнуо у живодера, дивљачног и суровог, налик на вука. Која ће то жена да дође у њихову кућу да живи с њим и рађа му децу. Лепо му је

рекла Најдана када га је као малог донео у кућу: „Неје то човек, зверка је тој погана. Че ни тој пашче кућу поара, род ће ни затре!“ Сетивши се мајчиних речи Митар помисли да му је мајка имала право. Зато је можда боље да ствар реши сада, јер, ако оклева сестрић ће кад-тад да га заскочи и убије, а онда ће све да уништи. Зашто се онда толико премишља? Целог живота тера себе да се ни од кога не боји и да се свакоме супротставља. Никада није одступао од онога што је наумио да уради. Зашто и сада не би било тако?

Али и ако убије Зарију и он претекне, ни иза њега неће да остане нико. Све ће после њега да се угаси. Једино што ће бар мирно да проживи ово мало колико му је остало. Јер, ово сада није живот. Стално страхује и поглеђује испод ока као пас са ланца да га сестрић не изненади и заскочи. Тај само чека и прижељкује да га старост скврчи и слабост му одузме снагу. „Те пожели, пашче, да се и од моју крв налоче“, помисли и то га наљути. „Нече може, ће видимо како ће испадне. Овај пут ће остане на старејега, а не на појачега!“ Први ће он да прекрши проклети Никодимов адет. Зато не сме да дозволи Зарији да га вуче по овим сметовима. Измориће га овако ћопавог, а онда га оставити изнемоглог у планини да га вукови растргну. Лежећи у снегу Митар осети како је сав утрнуо од умора. Ухвати га страх да неће имати снаге да се врати кући.

Није ни осетио када је стиснуо обарач. Као да му се прст сам згрчио, не теран његовом вољом и намером, већ неком механичком силом. Ни пуцањ се није чуо, већ неки мукли одјек који се одбијао са околних брда. Само му се у једном тренутку учини као да чује неки туп ударац у сестрићев дебео шајачни капут.

Зарија се није ни померио. Од њега никакав звук, нити глас није долазио. Ни јаук, нити крклање. Остао је да лежи непокретан – ниједан трзај или дрхтај тела у последњем ропцу. Изгледао је као да већ дуго лежи у снегу мртав.

Митар се није померао. Дуго је лежао и гледао у малу рупу која се једва видела на црном Заријином шајачном капуту. Из ње није излазила крв и Митар помисли да сестрића није убио, лежи он тако притајен и сваки час може да скочи на њега. Али тада је видео како се крв у танком млазу слива низ ногавицу десне ноге и сакупља у набору капута као у некој посудици. Загледан у то место чудно се како је све било лако и брзо.

Митар се подиже и крену низбрдо ивицом шуме. На сестрића се и не осврну. Био је закупаљен мишљу како да се спусти до подножја Мацарске Рудине, а да га вук не осети. Низбрдица је била стрма и он се опрезно суљао по снегу хватајући се за букова стабла.

Када је стигао до места са кога су угледали дивојарца, Митру се предео учини познатим. Некада је ту била стрма крчевина до које је ретко ко долазио, јер је далеко од села. На среди ни те падине била је велика крошњаста трешња испод које су кључала два извора. Ослушкујући да ли се и сада чује клокот воде испод снега, присети се догађаја из детињства. Баш на том месту био се уловио у кљусе мали дивљи вепрић. Још му је тело било прошарано тамним пругама. Скичао је од бола и Митру је било жао животиње. Да се ту нашао сам сигурно би га ослободио кљуса. Али његов отац Симеон, приметивши у сину слабост, одрао је животињу живу приморавајући га да му у том крвавом послу помаже.

Митар је знао да ће му вук, буде ли се задржавао, одмаћи. Зато пожури и у једном тренутку ухвати себе како трчи кроз дубоки снег. Учини му се као да он то не јури вука, већ настоји да се што више удаљи од места на коме је убио Зарију. Све чешће су му се мисли, и против његове воље, враћале на оно што се догодило горе на гребену. Можда је пожурио, требао је да причека и то учини приликом неког сукоба или свађе. Имао би онда јак разлог зашто је то учинио.

Али док то мисли пред њим искрсава дивљачни лик Заријин и он као да осећа неко олакшање. Не, није погрешно. Од зверке никада и ништа не може да се преокрене на нешто добро. Зато је треба утући иначе ће она тебе. Зар његов сестрић није доласком на свет усмртио рођену мајку. Онда је тај истресак усмртио и Милицу која му је спасила живот. Исисао јој својим вучјим зубима снагу. Да се није бојао Митра ко зна шта би још као дечак урадио у оној кући. Зато је боље овако – нека са њиме нестане лоза Јошића. То су и заслужили. Откада постоје у њима тиња неслога и мржња која им мути разум. Том проклетству може само пропаст и уништење да стане на пут. Осећа он то одавно. Није он убио Зарију, већ зло што живи у Јошићима. Ко зна када је посејано, жилаво је и има дубоке корене. Своје семе

је сејало и множило у свакоме од њих. Сада га је он уништио, затро га. Он, последњи Јошић, иза кога неће више бити никога.

Одавно он о томе мисли и претура по глави. Ломи се у ноћима усред лавежа паса и шушкања буљина у оџаку. Када дође јутро све прође, окреће се пословима и све одложи за други пут. Сада је преломио. Учинио је што је наумио и није погрешно. Остао је сам, стар, сломљен и немоћан.

Хитајући за својом бледом издуженом сенком која се једва оцртавала под slabим сунчевим зрацима, оставио је за собом збрку вртача и брежуљака и стигао до првог виса. Зачудило га је што се тако брзо попео. Стао је да одахне. Дубоко доле под њим бучао је Станијин поток. Уз супротну стрмину дизала се густа борова шума све до Стојкове капе, највишег врха Рељева.

Митар седе на једно дрво да се одмори. Гледао је у предео пред собом и то га подсети на детињство. Као дечак није био овакав, одуран и груб. Волео је планину, њене шуме и пропланке на којима је са Јагликом чувао овце. Отац би их у пролеће одводио у најудаљенији тор и остављао тамо саме по неколико месеци. Ко не би подивљао живећи сам окружен шумом пуном разног звериња. Али ниједна од њих му никада није нанела никакво зло. Чак му ни ти вукови које он толико мрзи нису никада ништа нажао учинили. Сећа се како би се крајем септембра прикрадао вучјем брлогу и гледао како се мали вучићи, који су већ достигли величину одраслих паса, играју. То је било време када они остављају мајку и живе сами. А око Божића у удаљеном крају шуме међу накрешеним боровима, обично би први пут заурлао курјак. Тада су почињале њихове божићне игре, курјачке свадбе. Играли су се на месечини, скакали и ваљали се по снегу, а предводник би завијао као да пева неку вучју песму. Посматрао би их са дивљењем. Стајао би увече на прагу појате и гледао на обронку ту вучју радост. Пред тором са овцама лено би залајала кучка, а младунчад би озбиљно и намргођено зверала. Пси чувари лизали би снег и кострешили крзно. Били су уплашени. Тада би схватио колико је планина и све што је на њој нешто недоступно и јаче од човека и свих створења што живе уз њега. Око Божића би обично долазио отац и са стоком их одвео кући.

Митар се спусти кроз густу борову шуму до потока у дну клисуре. Поток је био плитак, па га је прешао преко обореног стабла. Стрмином на другој страни успентрао се на гребен брже и лакше него што је претпостављао.

Наставио је да иде ивицом шуме стално у страху да га вук не примети. Тек када је стигао до средине гребена угледао га је доле дубоко под собом. Вук је стајао уздигнуте главе и њушио ваздух. Био је леп. Нова мрка длака била му је густа, нарочито на делу око врата. Дугачак пун реп увијао се навише као перјаница. Кретао се опрезно ивицом шуме, крупним корацима, хитар и одмерен у својим покретима. Своје витко тело вешто је и нечујно провлачио кроз шибље.

Митар се баци у снег. При паду пушка му се опет била заглавила испод тела и требало је извући, а затим се боље наместити, зауставити дах, нациљати мушицом вучју главу. Док он све то уради нечим ће огласити своје присуство и вук ће га осетити. Зато остаде да лежи како се затекао.

Вук поново застаде. Као да нешто предосећа искези зубе, широко отвори уста и поче да окреће главу на све стране као да погледом некога тражи. Осећао је да је нека опасност близу само је треба открити.

Митар се још више увуче у снег, склизну дубље у рупу иза обронка и притаји се. Знао је да је вук самотњак одвојен од брлога и да је живећи сам изоштрио своја чула.

Док се мучио да извуче пушку коју је притиснуо својим телом, он се сети савета свога оца, Симеона, ненадмашног ловца који му је говорио да када нанишани на нешто или некога нико не сме да пожали оно што гађа. Само нека помисли да то пред њим није неки обичан живи створ, већ да је то његов злотвор, нека сила која његовом животу прети. Ако му је отац говорио истину онда је и овај вук његов крвни непријатељ. То је био и Зарија, обојица су клали и убијали и свачију муку уништавали. Зашто да се вуку диви и Зарију сажаљева? Исти су, нема међу њима никакве разлике.

Нанишанио је посред вукове главе, онда је спустио мушицу мало ниже и као да је осетио малу слабост у левој руци. Поче да му подрхтава и то га наљути. Зашто баш та лева којом држи пушку?

У том тренутку вук га је опазио. Укочи се, као да препозна опасност коју не може да избегне. Подиже главу као да жели да покаже своју лепоту. Митру се учини као да вук има поверења у њега, као да ништа неће да му учини. Као да му се на тај начин пријатељски обраћа. И то га поколеба. Можда и не би повукао обарач, али било је касно.

Пуцањ га заглуши. Вук заклима главом и погледа у небо. Окрену се према планини, па као да се и њој поклони. А онда се сјури низ гребен према шуми. Трчао је лако, готово весело, упадајући при сваком скоку у смет као да не бежи већ игра неку веселу игру. Коначно урони у букову шуму и нестане.

Митар спусти пушку поред себе и осети задовољство што се све завршило. Наслони се на неку избочину и оста тако да седи у дубоком снегу. Био је жедан, из уста му је заударало на нешто смрадно што је долазило из стомака. Чуо је како доле у својим вртлозима хучи Ветерница међу окапинама и леденицама, квргавим врбама и сметовима, али није имао снаге да устане. Није био сигуран да ли је то жубор речице или тај клокот воде долази од неког врела или потока под снегом. А можда му се све то само причињава. Хоће планина да заведе човека. Мислиш да ти је предео познат, да си ту већ био, а покаже се да си залутао.

Дешавало се је то и њему више пута, али један догађај који је доживео још док је био младић никада неће заборавити. Сада се тога сетио. Лутајући планином у потрази за дивљачи Митар је одједном чуо како негде дубоко у шуми хучи вода. Звук се стално премештао, час га је чуо лево од себе, час десно, никако није могао да утврди одакле долази. А вукло га је нешто да га нађе. Извор чије се хучање толико далеко чује, то је нешто, велико, таквог нечега нема на овој планини. Крећући се у правцу одакле је звук долазио он је веровао да ће наједном да му се укаже нешто необично што још није видео. Дуго се пробијао кроз шуму, стрмина је постајала све већа, па се хватао за гране дрвећа, труле пањеве и вреже дивље лозе. И када је коначно изашао из шуме одједном се обрео на чистини. Пред њим се указала огромна стена са пећином у дну из које је куља снажан млаз воде. На изласку из тог гротла вода се пушила и разливала кроз уско корито, преко облутака обраслих лишажевима.

Дуго је као омађијан гледао у ту лепоту. Нигде нешто слично на овој планини није постојало. Изуо је опанке и сишао у воду. Била је заиста топла. Кренуо је коритом речице и дуго је ишао њоме све док није пронашао један пропланак. Ту је изашао из воде и дуго је седео на обали гледајући како вода немирно скакуће, разбија се у блиставе вितिце, завијутке и венчиће, пенушава и ћеретава.

У повратку дуго је лутао, ишао кроз потпуно непознате пределе и био је сигуран да је залутао. Чинило му се да је зашао

у неку планину сасвим другачију од дивљег и кршевитог Рељева. Тада је изнемогао од дугог ходања легао и заспао. Ни сам није знао колико је дуго спавао, а када се пробудио видео је да лежи на пропланку сасвим близу појате и тора са овцама.

После тог догађаја Митар је више пута покушавао да пронађе тај предео којим га је природа зачудила и изненадила својом необичношћу. Као опчињен лутао је планином у намери да још једном види то врело и поток. Никада то место није нашао иако је веровао да сваки кутак планине познаје. Као да је све то било само неко привиђење.

Из тог размишљања тргао га је неки шум, као да се неко близу њега креће. Не чује га и не види, али осећа како му се приближава. Неколико пута Митар се нагло окретао са намером да га изненади и угледа, али није било ничега.

После неколико покушаја ипак га је угледао. Било је то нешто налик људској прилици, али велико, незграпно и неспретно, дугачких руку и кракато. Нека сподоба што се црнела на белој површини снега. Прво му је пало на памет да би то могао бити његов прадеда Никола Арамија. Најдана му је причала да је и он тако храмао и био крупан и велике снаге. Причало се да је све зло код Јошића почело од његовог доласка. Био је добеглица из далеких бугарских страна, син смутних времена, буна и устанака, људина над људинама, убица и ломиврат, мрзилац сваке слаботиње. Пред његовом бичјом снагом склањали су се мучаљиви и кротки сеоски момци. Једино је Јошићима био по мери па га примише у кућу и везаше за Тодору, једину своју сестру.

Али ако је он одавно мртав, помисли Митар, не може ово да буде тај Никола, ово мора да је неки вукодлак у широким хаљинама. Њему је отац онај вук доле, треба му скинути те хаљине и спалити их. Онда ће до краја живота опет бити вук.

Учини му се да је и сподоба њега спазила и узнемирила се. Њене црне хаљине прво побледеше, а онда им се и облик изгуби. Остаде само нејасан обрис, нешто као бледа сенка, више налик на неко стабло, букву или храст, које обасјава нека чудна светлост искоса. Ено га, сада је скочио и помакао се улево, једва га Митар назире. „Не, није то Никола, ово је вукодлак, познаје се по вучјим очима које сјаје. Изгледа да нисам убио оног вука чији је он син. Када би му скинули те сукњетине видело би се да му је све оно испод појаса вучје. Само му је горњи део човечији. Дошао је тај да ме испитује где је Зарија. Прерушио се у нека-

квог старца како би ме преварио.“ Зато му махну махну руком и овај дохрама ближе. Митар покуша да устане, али осети страшну слабост, није успео ни да се помери из смета. Погледа опет у правцу где је била сподоба, али ње више није било. „Сигурно се уплашила да и њу не убијем“, помисли и удобније се намести у снегу. Али чудовиште се опет појави сада на сасвим другом месту. Чучну на пристојној раздаљини од њега. Сасвим га је добро видео. Не није то био Никола. Како је само мршав и изнурен, а ни браде нема. Кожа му је некако прозирна као да испод ње нема ничега.

Што је Митар дуже гледао у прилику пред собом, она је све више бледела и претварала се у магличаст обрис. Најзад је сасвим нестала. И предео пред њим се расплинуо и спојио са ниским небесима. Још мало су у његовим очима титрале тамне мрље шумарака, па и оне несталоше.

Мећава која се била подигла постајала је све јача. Снег је шуштао, шибао му лице, ледио трепавице, обрве и бркове, али он ништа није осећао. Само се још једном померио да би се удобније сместио. Митар је спавао у дубоком снегу.

Митра и Зарију, никада нису нашли. Нико их није ни тражио. Отишли су сувише далеко у врлетно Рељево, усред зиме када се у планину не иде.

Село је и даље живело на свој начин, било је свет за себе. Трудило се да ништа не признаје и не прихвата, нити да верује у нешто ван граница свог атара.

Пошто је опустошио још неке торове сељаци су вуку самотњаку наместили заседу и убили га.

Тако се угасила и нестала вучја лоза Јошића.

Дане Стојиљковић

АУГИЈЕВА ШТАЛА

Колико се стоке
У њој накотило
Напунило балегом
До изнад крова
Мој Херкуле
Снага кладе ваља
Ум царује
Време је за нагодбу
Ако треба и живот дати
Само шталу очистити
Кад ни птица не може
Преко плавог неба
Прелетети
Изнад толиког смрада
Зидове ван видикове
Линије размакнути
Мало је из три Мораве
И још Дрине, Саве и Дунава,
Ситнице и Бистрице
Воду наводити
Људску душу опрати
Дамоклов мач
Изнад њиховог трона
На стакленим ногама
За коњску длаку
Окачити

ЗАЛАЗАК СУНЦА КОВЧЕГ СПРЕМА

*Ти зли дуси што су изашли из болесника
и ушли у свиње то су све гнојаве ране,
сва трулеж, сва гадост која се на површини загнојила.
Али болесник ће се излечити и сести поред ногу Исусових.*
Достојевски

Чуј небо
И слушај ти земљо
Ноћас говори
Бодан Дубовски
Богу да поцепа слух
Апостоле из сна
Да пробуди
И читаву земљу претвори
У велику позорницу
Где сваки човек постаде
Кулиса својих мисли
И створи
Се страшан дух
Да, грешних ли очева
Чији дуг деца плаћају
Где без корена
Печурке никнуше
Некрштене судије
Послушној азбуци научише
Утамничише господа
Место њега себе доведоше
У људској души нема
Ништа више здраво
Извори загађени
И ђубриште загнојено
На њиву се наводити не смеју
И земљу кочевима коче
Да се више око
Сунца не окреће
Куће граде не постављају
Према истоку
Кровови нису

На четири свода
И све је као што
Не приличи своме роду
И остаће кћи Дубовска
Као лептир
На ливади без цветова
Као цвет без полена
Жена без порода
Човекова мудрост
Као учитељ без ученика
Као отац без синова
Све коров на врховима
Свуда увелих цветова
Ни роса да их подмлади
Ни пролеће да их пробуди
Залазак сунца
Ковчег спрема
Кад на истоку зоре нема.

КАМЕН У ВАЗДУХУ КОЈИ ЛЕТИ ПРЕМА СВОМ ЦИЉУ

ОНО ШТО СЕ ЧОВЕКУ
НАЈВИШЕ ДОПАЛО
ТО ЈЕ ШТО ЈЕ РАЗГОВАРАО
СА ДЕЧАКОМ
НА КРАЈУ ПУТА
ДЕЧАК ЈЕ МОГАО
НЕКАДА КАД ОДРАСТЕ
ДА НЕКОМЕ РАЗБИЈЕ ГЛАВУ
И ДА НЕ ЗНА ЗАШТО БИ ТО УРАДИО

КАМЕН КОЈИ ЈЕ ДЕЧАК
БАЦИО ДА РАЗБИЈЕ ПРОЗОРЕ
НЕКЕ ВЕЛИКЕ КУЋЕ
У ЧИЈЕ ДВОРИШТЕ
НИКАДА НИЈЕ МОГАО
НИ ДА ПРИВИРИ
ОД ДЕТИЊСТВА
КАМЕН ЈЕ ЛЕТЕО
У ВАЗДУХУ
ПРЕМА СВОМ ЦИЉУ

УСПУТ РЕЧЕНО
ДЕЧАК НИЈЕ БИО
ПРЕДМЕТ РАЗГОВОРА
У ВАЗДУХУ ЈЕ ОСТАО КАМЕН
КОЈИ ЈОШ УВЕК ЛЕТИ
ПРЕМА СВОМ ЦИЉУ

НА ПЕСНИЧКОМ ТРГУ
ОДА ОРФЕЈУ

Докле ћу само будалама
И фукарама
Да говорим своје песме
Богови ми стално поручују
И када си мртав пијан
На Бодановом тргу
Срце те издати не сме

Одувек сам имао разумевања
За остатак света
Када су песничке одаје зидали
Без икаквог осећања неимари
Боже где ли ти је била метла
Док су на националном тргу
Будала и фукара
Моје срце распродавали
Свуд око мене
Диже се таква бука
Зујале су муве и бумбари
Јалове краве дизале репове
Букали ушкопљени волови
И самом Орфеју било је мука
Да остане на земљи

Бог је био у великој заблуди
Када су човеку душу узимали
Дрогирани и компјутери
На гробљу великана
Место цвећа
Садиле коров и коприве

Место птица
Певају гаврани и вране

Боже Твоје кише
Носе све на буњиште
Ни у сну више
Не може да се сања
Као на јави.

СВЕТЛОСТ У МРАКУ САКРИВЕНА

Јаши Гробарову, песнику и бојму

Јашо
Ко је рекао
Живели, живели
Само да смо знали
Време би зауставили
На обзорју неба
И земље
Исписали
Можда и нисмо
Живели
А превише смо
У инат целом свету
Вина пили
И бесмртности попили

Јашо
Ко је рекао
Живели, Живели...
Мртви никада
Нећемо бити
Само ћемо дан
У ноћ претворити
И за будуће време
Светлост у мраку
Оставити

НОЋ КОЈА НЕМА ИМЕ

Ивану Ивановићу

Целокупни дух
Људског бића
То сам ја
Што ме божји поглед
Од рођења прати
Све што је у тами
Све је тамство
Ти идеш ко човек
А ја као човечанство

Да ли ме прошлост памти
Садашњост чује
А будућност ослушкује
Моји кораци
Празан простор газе
а ветрови што лете
без крила
невидљиве су наше стазе

Постоји ли крај пута
Кад ја не постојим
Плави хоризонт никада
Неће да забели
Треба ли да будем
Током вечности целе
Велика загонетка
Коју не може ни бог
Да одгрне
Ја што се зовем небеска муња
А ти ноћ која нема име

Љубомир Ћорилић

СВИЦИ У МИЛЕШЕВИ

*Српским писцима, учесницима Саборовања
поводом осам векова манастира Милешева*

Дошли свици белом манастиру
пуни сјаја љубави пресвете,
сном извиру и у сан увиру,
обожени око храма лете.

Не знам откуд, из које дубине
сја толико божанственог зара.
Чини ми се, свици отаџбине
позајмљују светлост са олтара.

На олтару за све сјаја има
који Богу молитве посвете.
Бог је дао и српским свицима
искре сјаја из дубине свете.

Сви су исти у Божјим очима,
мада сваки својом искром сева,
а кад севне, свака искра има
само једно име – Милешева.

У Милешеви, 31. августа 2014.

МИЛЕШЕВА, ОД СВЕТЛОСТИ БЕЛА

У сну земље, воде и семена,
где пребива постање живота,
сија Божја Светлост ван времена
и лепота понад свих лепота.

Сија здравље, молитва, спасење
кроз земаљску и небеску скраму,
покајање, опрост, васкрсење –
Божја воља у Божијем храму.

Царска лавра, ванвремена, Света,
Стуб Светлости сажет сав у раст,
који расте, згушњава се, цвета,
као биља обожена цваст.

Милешева – од Светлости бела,
неподложна анђелима палим,
на крилима Белога анђела,
лети као Српски Јерусалим.

У Милешеви, 1. септембра 2014.

ДУХ СВЕТОСТИ БЕЛОГА АНЂЕЛА

Осећам да бране ме од студи
три јесења листа неувела
и молитва што у мени буди
Дух Светости Белога анђела.

Стао ветар, ни срце не грува,
нека благод тело обузела.
Од јарости и студи ме чува
Дух Светости Белога анђела.

Свуда семе љубави и здравља
из семена ниче светлост бела
Све у храму јутрос опоравља
Дух Светлости Белога анђела,

јер, земаљске и небеске сени
избришу се из духа и тела
кад се јави на прагу јесени
Дух Светости Белога анђела.

На Јутрењу у Милешеви, 3. септембра 2014.

МОЛИТВА СВЕТОМ САВИ

Молимо се, Благочестиви,
спаси овај дух и тело –
сачувај ову земљу!

Просветли, Свети!
Упали поново по Србији
кандила и звезде;
осветли наше куће и ковнице –
време је да знамо који лажно кују,
коме није доста ни сребра ни злата.

Осветли наше собе и губилишта,
све наше туге и свечаности
и небо на заласку птица у ноћ;
осветли нашу реч на изласку
из тамних подрума
с вином и укрвцима.

Излечи нас од замицања
и црних слутњи;
међу се се опет завадисмо.

Измири у овај дан громове,
ове светлице и стрелице
и овај врх са врховима –
сагорећемо опет, какви смо.

Осветли наше учитеље по школама
и наше ђаке;
засијај по кућама и манастирима,
по горама и водама,
да не чинимо више
смртних грехова седам
и осми наш простачки.

Молимо се, Благочестиви,
спаси овај дух и тело –
сачувај ову земљу!

1995.

(Говорено у Милешеви, 4. септембра 2014)

Раиша Перић

СТРАЖИЛОВСКА БРОЈАНИЦА

ЛИСНИ ГАЈ

Зелено! – О какво божанско васкрсење!
Па „ноне беле“ низ те таласе травне,
свилене и меке. О чујеш ли, Бранко,
тај цик и цилик, младости пун? Шапни им,
о шапни им из заумне и загробне тајне
чежњу и жуд, ако још сниш девице те
с класом у руци, с лозом на глави,
са Сунцем и Месецом на трепавицама...

Јер – ход је к теби, ход: у лисни гај
у рај, у рај... линијом стражиловском
на којој и Црњански из Баната сја,
и Десанка из Бранковине... и други им
лирски сродници. – Чујеш ли им пев?
Са уранка је, са студенца оног, твог,
што мије лице путнику жедном и журном
к теби на врх, на врх, на Стражилово!

МЛАДО БРДО

Ово је брдо младо
јер овај гроб не стари
каменик над њим расте
и с њега слово зари

Јутро га братом зове
и ноћ сестрински мази
док жива сенка с врчем
већ до извора слази

да у пра-Огледалу
у сјају из бистрика
младог се Бранка сети

кад Пегаз сладострасни
 кроз днев и месечину
 над Карловцима лети

СТРАЖИЛОВСКА СТАЗА

Видиш ли, Бранко, Стражилова стазу
 девице српске видиш ли на њој
 Мина из Беча шета с твојом сенком
 и сенка пева... Чујеш ли јој пој

С Ловћена Његош према Фрушкој Гори
 к Милици баца свој безгрешни глед
 А судба оте Змај-Јовину Ружу
 и Ђулиће им... Па туга и јед

И Ђура Јакшић од крчмарке Миле
 утешно вино тражи срцу свом
 док млади Грчић Миленино име
 додаје себи – да с њим живи с њом

А Лаза Костић од загробне Ленке
 мртвији од ње, грешни прима слом
 На лирској стази, о те дружбенице
 ил Небо грли... ил погађа гром...

ГРОБ НА ВРХУ

Не силази, Гробе
 чак ни на студенац
 у студенцу тров је
 па ни јелен к њему
 а камоли девојка...
 Наш грех је у свему

У бистрику суза
 ко светлосно зрно
 у Христовом оку
 што земаљски људац
 пакленицу сазда
 без Бога... дубоку

ПЕСНИЦИ НА СТРАЖИЛОВУ

На врх, на врх Стражилова
да дигнемо стих и риму
И девице нек су с нама
да осмејком гроб васкрсну

да загрле гробни мермер
да пољубе земни грумен
да просјајну лирску жишку
жишку срца загробнога

С тог је срца она „туга“
с тог је срца „опомена“
кад је с виси Фрушке Горе
глед на обе стране бачен

и до Беча... и до Мине
умног Вука миљенице
и до Срема... до Врдника
до Милице Српкињице

На врх, на врх Стражилова
ходочасно, уз стрмину
да нам певну цветне душе
из страхотног земног века.

Александар Стаменковић

НОЋНА ЗВОНА ГОРЊЕГ СТОЛИВА

Сећам се да сам тек треће или четврте вечери приметио ту чудну појаву. Можда сам, испрва, не обративши пажњу, закључио како звон допире, уколико већ не са торња цркве на обали, онда, по свој прилици, од неке мање црквице недалеко. То што се звон просипао као са Ловћена или, пак, као да сам Месец изнад њега одзвања, приписао сам учинку над заливом искршеног стења, услед чега се чује као сопствени ехо. Пробија се, дакле, одбијајући се о стене, ка тераси нашег апартмана. Долази до нас из друге или треће руке, испреламан, испребијан. Но, тада схватих да није тако. Са чаше црног пива поглед ми пође навише, према контури звоника Светог Илије, која стрмеше тавним барокним образјем по средини магличастог Месеца, као да га пробода. Неми крет пробода са искршене масе Врмца наједном је проговорио суновратном звоњавом. Рекох Ратани:

– Гле, то одозго звони! Како је могуће?

Ратана се осврнула преко препланулог рамена и погледала горе.

– Вероватно неки механизам – рече, не померајући поглед.

Онда се опусти на столици, окренувши се заливу, покретом и изразом као да је то случај о ком не вреди трошити речи.

Те вечери, тек што легох, продоран бол утрну ми десну надлактицу. На јастуку угледах напола згњеченог стршљена. Ноћ сам преспавао са леденом лименком *Никишићког пива* под мишицом, која је, наравно, остала ледена само колико је било довољно да ујутро од отока не затекнем колико ни од уједа комарца.

Чули смо од мештана били, још током нашег прошлогодешњег боравка овде, да је Горњи Столив одавно напуштен. Колико ми се чини, прошле године у ово доба, а то беше септембар, одозго није звонило, нити се у глуви сат чуло ма шта, поред миријада зрикаваца у бујној вегетацији Врмца.

Додуше, прошлог септембра опазио сам горе светло. На једној од тридесетак камених кућа огласила су се два-три прозора дрхтањем бледог светлосног црвенила, а од мештана дознадох да су то, тада још увек били, једини становници горе, њих двоје, старица и старац. Сина јединца изгубили су када се гнев ниских октобарских облака сручио на њега, док је суграђа-

нима Доњег, приобалног Столива, намештао телевизијске антене по крововима. Гром га је погодио право у главу и на месту угљенисао.

Али, горе више није ни ово двоје боравило. Умрли су, прво старац, ни месец дана за њим старица, пола године пре нашег поновног доласка. Но, све и да су живи, куд би они тешку ужад повлачили и прасак меди одозго сурвавали?

Ко, онда?

У теорију моје супруге Ратане, доцента историјских наука, са докторатом чији се тематски оквир посредно поклапао са оквирним отиском њеног празавичаја – *Конкордатска криза и мистериозна смрт патријарха Варнаве*, о некаквом пруски педантном механизму који покреће звона у одређени сат, а коју су домицијали, као што ћу се распитати по месту наредних дана, равнодушно подржавали, једноставно нисам хтео да поверујем.

Преко дана, изваљен на пластичној лежаљци, гледао сам са понда на Горњи Столив. Торањ римокатоличке цркве глув беше и безгласан, као и сунцем обасјани камен од ког је начињен. У усијаној измаглици, шума, из које је избијао, изгледала је као посвуда по Врмцу размуљани пире од спанаћа. Са торња је звонило тек навече, не одмах, него пред поноћ, да би се у праскорје огласило последњи пут.

О чему се ради? Да је у питању механизам, како је Ратана тврдила, не би било логично да буде подешен искључиво за ноћну звоњаву. Или је сваке вечери поново навијан. Али, ко га је, у том случају, навијао?

Мала девојчица Анета цвркулала је иза мраморне балустраде трема покривеног виновом лозом, испред једне од кућа приобалног низа, чији је бочни зид у размаку са суседним градио сокак. Скалинама тако насталог сокака пели смо се горе, у наш апартман. У суседној кући живела је једна београдска уметница са породицом. У тој кући, коју је уметница са својим мужем купила полуразваљену, растављених зидова, будзашто после земљотреса, њена деца, момчић и његова тек задевојчена сестрица, вежбала су рок стандарде на електричној гитари и електричном басу, тако да је обновљена кућа, акустична унутра, глува споља, потмуло одзвањала рифовима и брујањем појачала. Уметница, осунчаног делфинског тела, беспрекорно затегнутог за њене године, подавала је сунцу и погледима његове моћне обрине на понду пред својом кућом, једрила на дасци или сликала аквареле залива, намотавала виљушком шпагете у

парадајз сосу и сркутала вино преко залогаја из кристалне чаше на високој стопи.

А овамо је, под лозом надстрешнице, звонио гласић девојчице Анете, коју нису пуштали из дворишта, те би је тек на час могли видети у сенци лозе, иза балустраде. Анета је, мислио сам, својих шест година живота провела као заточеник под лозом, иза мрамора, у хладу живице, сужањ у оковима медитеранске дивоте, која, међутим, остаје недохватна иза зелених гроздова.

Низ паспарту свијаху се ужутеле тује, иза кованих ограда магнолије пружаху љубичасте руке према ранојесењем небу, на чијем плаветнилу, израстајући са кршевитог Врмца, ћуташе торањ римокатоличке цркве Светог Илије.

Од мештана дознасмо и то да се црква горе за службу отвара свега једном у години, на дан Светог пророка Илије Громовника, према грегоријанском календару. Тог грегоријанског Илиндана поворка мештана и радозналих туриста креће у литији од цркве Имена Госпиног са саме обале у Доњем Столиву, уским скалинама које се више последњих кућа преображавају у вратоломну планинску стазу, према Горњем Столиву и цркви Светог Илије, у чијој околини, у међувремену, углавном станују змије. За свих осталих дана у години, црква Светог Илије затворена је. Свештеник горе не одлази, црквењака нема. Ко, онда, ноћу звони? Механизам?

По свој прилици излази да би за мене било куд и камо боље да сам обуздао радозналост. Али, нисам.

Наговорио сам Ратану да пођемо стазом илинданске католичке литије, врлетном стазом Врмца и изблиза загледани покушамо да испитамо ствар. Прошле године нисмо се попели у Горњи Столив и није ми требало много да је наговорим. Лака на витким ногама, обожавала је да се пентра, попут коза њене дурмиторске постојбине.

И тако, освајали смо грабителјним корацима разједене скалине поред столивског гробља, па каменцуре и предилувијално корење у прабини посне ерозије, залазећи дубоко у зачарану шуму. Бајковито дрвеће само што не беше покренуло своје разгранате, лишћем и четинама обрасле ручерде, да нас покупи са козје стазе или прозбори бунарским баритоном из својих шупљих стабала. Танане, кажем, ножице моје жене грациозним кретом лако су освајале серпентине. Ја, пак, будући равничар, теже сам освајао Врмац. Чинило се да нећемо ни стићи, како

год балдисали од пентрања, да, можда, то проклето место горе не постоји, можда га је зачарана шума појела.

Наравно, није. Неочекивано, иза једне окуке, указаше се прве куће. Ту је стајао и један путоказ, лева зашиљена летва упућивала је куда нас двоје бесмо кренули, означавајући, уједно, улаз у град. Десна је показивала пут замка, Горње Ластве и могућег силаска на обалу с ону страну Врмца.

Зађосмо између глувих блокова кућа и ниских плочара ограда, предвојених зарђалим вратницама. Поред ветра и инсеката, ништа се друго није чуло. Опазисмо, овде-онде, већ разједена корита за скупљање кишнице. Могуће је да смо и какав бунар опазили, нисам начисто, али није искључено да је понегде непокретно витло ћутало, јер Врмац има подземних вода. Са једног извора доле и сами смо захватили, то је извор речице која се испод сликаркиног понда улива у море.

Једини сокак кривудао је, предвајајући град. Од њега се одвајаху путелци, залазећи између кућа и плочарама ограђених дворишта, или пропадајући вратоломно према обали на супротној страни.

Трже нас изненадни тресак шалона. Још увек зелено крило ошамарило је зјапину спратног прозора и отцвилело натраг. Ветар. Стресосмо се, уз олакшање.

Последњи успон скалинама према цркви преградила је онижа решетка, која се чинила као да је ту залемљена. Ратана паметно предложи да се одатле планинском стазом лепо вратимо у сјезгрени спокој Доњег Столива и његов тихи туризам, без дискотека, плажа и возића који граја између мини-гольф терена и луна-паркова.

– Зар смо доведе дошли, да би сада одустали? – рекох, нагнувши се преко решетке и неочекивано лако покренух је из лежишта, да јој чак ни шарке нису зацвилеле.

Нађосмо се очас горе, пред портом цркве Светог Илије.

Приседосмо под великим дрветом на камени степеник, пред капијом порте, да попушимо цигарете и у миру се нагледамо залива под нама. Као укотвљени бродови, доле су у сијести дремали Свети Ђорђе и Госпа од Шкрпјела, а с ону страну воде беласао се барокни Пераст.

Капија порте, међутим, била је закључана. Сад, куда је Ратана тумарала, пошто ми је одгонетнула латински натпис мраморне плоче на прочељу звоника, не бих знао, но, сам кренух наоколо цркве, преко трња и сувог шибља. Избио сам на каме-

њар десно од капије. Застао сам ту, а неки неодређени покрет у разједини темеља куће најближе цркви прикова ми пажњу.

Обли ме ледени зној. По таквој врућини. У еластичној спирали пузања тамо се увијало сивозелено тело змије. Опрезно кренух преко камења, пазећи на тишину незграпних корака.

Међутим, окренувши се према порти, укочих се. Преда мном је стајао некакав човек у знојавој кошуљи. Испод сламнатог шешира стрељаху ме сивоплаве очи. Изборано лице довршавала је чекиња небријања. Инкарнат му беше тако таван, како се могло рећи да је, не баш Црнац, но, рецимо, Мулат или Циганин.

Из широких ногавица изношених панталона избијаху му ољуштена стопала у прекрштеним каишевима изанђалих сандала. Стајао је наслоњен на глађени штап, а поред њега седеше усправљен на задњим ногама вучјак, црн као гроб. Око старчевог шешира зујало је неколико стршљенова.

Хтедох већ нешто да кажем, *добар дан*, ма шта, но старац ме предухитри:

– Реци јој – просу песак између смеђих и при кореновима сасвим црних зуба – да се главом не игра!

Пас, балећи, исплажен преко очњака, јаче зацвили и трзну се неким покретом, наговештавајући да је кадар очас да напусти спокојство.

– Шта? – промуцах – Шта да кажем и коме?

Мада сам, некако, одмах знао да мисли на Ратану.

– Њој! Знаш ти коме... Нека се главом не игра!

– Каквом, бре, главом? – ослободих се наједном – И ко си ти?

Од његовог пса, који је, уосталом, мировао, поче више да ме забрињава напредујућа змијурина иза мојих леђа. Осврнух се и одахнух, кад је тамо више нисам видео.

Старчев песак од гласа окрете ме натраг:

– Ко сам ја? Пастир стршљенова. Не верујеш? Како хоћеш. Ти си неважан. Али, она... Она зна...

– Шта, ког ђавола, она зна? И шта се тебе тиче шта она зна?

Но, знао сам, имао сам, однекуд, убедљив осећај да се њега итекако тиче то што Ратана зна. Наједном сам повезао ствари.

– Је ли? – осмелих се да пређем у напад – Мислиш, то се не зна? Држиш, можда, да је неко луд? О, зна се *то*, још како!

– Слушај, мали – старац настави да сеје песак између трулих зуба – Могао би и ти да настрадаш. Како хоћеш. Ја, пак,

хоћу само то, да се торњате одавде, сместа! Не одавде, него сасвим одавде, разумеш? Иначе...

Није говорио приморским начином, као мештани. Говорио је као људи из нашег краја.

– Пастир стршљенова! Шта си још? Чувар прљавштине? Реци ми, чича, да ли ти овде ноћу звониш?

Мора да је потенциометар на скали непромишљености у мојој глави високо стајао, када сам покушавао, још, да начнем некакву расправу. Пас сад јаче зацвили, преливајући претеће уље преко зеница. За тим следи режање и скок, очњаци на мојим вратним артеријама, али није се тако догодило.

Догодило се да је старчево тамно и изборано лице постајало у свом укупном изразу некако тврђе. Да, почело је да отврђава свим својим детаљима, постепеним ходом нијанси тако неприметно, да се никакава диспратност прелаза није учавала. Његов укупан израз постајаше тако тврд и зао, да је то било неиздрживо. Његов мулатски инкарнат блистао је претеће усиним црним ликом, у сенци сламнатог шешира. Наједном, блесну таквом снагом, да обневидех...

Пастир стршљенова! Са све шеширом и оним штапом, очас се сав у рој стршљенова претворио. И расуо.

А, пас? Где је пас? Да ли је и вучјак постао рој стршљенова?

Пренух се, задихан, са главом на Ратанином крилу. Седела је на степенику пред капијом порте, на којем сам лежао, са завраћем на врелој кожи њеног препланулог бедра.

– Видела си га? – рекох усплахирено – Рече за себе да је некакав *пастир стршљенова!* А пас?

– Пастир чега? Пас? Какав пас? – миловала ме Ратана као преплашено дете – Овде нема никога. Осим змије... Од ње си се препао. Колабирао си на овом сунцу.

И тако, Ратана није поверовала ни у зарез од онога што сам јој поверио.

Срећно смо се спустили козјом стазом у Доњи Столив.

Уз пут, Ратана је рекла:

– Ти си оптерећен. То су обични подаци из архива, сваком доступни, уколико их потражи. Наравно, уколико неког занима. То је, ипак, област професионалних историчара, а не општег интересовања. Кога је, данас, више брига?

Ратана је радила у *Историјском архиву Републике Србије*. Рекох, њен докторат бавио се горким и збуњујућим догађајима из 1937, потписивањем уговора између Краљевине Југославије

и Ватикана, познатог као *Конкордат*. Један такав Краљевина Србија беше већ урамила у своју повест, нема ни месец дана пред почетак Великог рата 1914! Но, овај други, са његовим немилим последицама, урадио је тему Ратаниног научног рада за највише звање у струци.

Прошле јесени, по повратку из Столива, отишли смо, на дан Свете Недеље, пред сам Божићни пост, у истоимену цркву десетак километара северно од Крагујевца, у селу Десимировцу, где је Свети Владика Николај осудио *Конкордат*, бацивши анатему на ту срамну карађорђевићевску колаборацију са Конгрегацијом за пропаганду вере. Одатле смо, након Свете Архиепископске Литургије, отишли до Вишевца, на хододарије Карађорђевог родном месту. Успут, у колима, Ратана ми је испричала да је дошла до података који недвосмислено указују на узрок насилне смрти Патријарха Варнаве, а да је рука тровача вођена злонаумом, у крајњој позадини заташканог случаја, са самог трона Светог Петра. Сећам се како је Ратана рекла још и то, да се крунски доказ није ни налазио међу папирима похрањеним у *Архиву*, него да га је добила од братанице Петра Росића – Патријарха Варнаве, путем својих родбинских веза у Пљевљима. Документ је, скениран, чувала на флешу...

Одлучих да јој флеш украдем, што сам без значајних последица и могао, а шта ћу после са њим, остајало је да размотрим.

Те године погодило се да је грегоријанска *Мала Госпојина* падала у исти дан када и јулијанско *Усековање Јованово*. Устали смо рано и без кафе и доручка, умивени, отишли *Blue Line* минибусом до српске цркве у Тивту. Одстајали смо Литургију, потом се вратили у апартман на посан доручак. Од месног свештеника, старешине цркве Имена Госпиног у Доњем Столиву, добили смо позив да присуствујемо вечерњем богослужењу у храму, поводом рођења Пресвете Девике Марије. Служиће сам Бискуп которски, са свештенством Боке, а певаће и хор мештана. Плакат, излепљен по месту, најављивао је и специјалног госта – оргуљашницу из Загреба.

Радо смо прихватили позив. Упристојени одевањем, којим смо покрили препланулу голишавост, одстајали смо римокатоличку службу. Склон барокним формама, уживао сам у архитектури цркве, киповима Господа Исуса Христа и Свете Мајке Божје, Светог Архистратега Михаила – Началника Небеских Сила и заштитника мог дома, те Светог Петра и Павла са јаквитским капама, сустижући погледом неухватљиво узвијорене

линије одеће и покрета. Хендлова, Бахова и Купренова корална преливања, чију је пену Загречанка просипала са цеви оргуља, устрептавала су линијама архитектонике мог ребреног коша и најежен, урањао сам у хорски вир Ave Maria!

Но, прену ме некакав јегуљави глас, који загњеца барокном пеном и угледах пред олтаром црвено, задригло, знојаво лице Бискупово под јаковитском митром.

Црквени брод беше препун, сва места за клупама, на по два хвата глађеног дрвета, заузета, а иза клупа, под терасом хора, међу натисканим туристима, Ратана и ја имали смо добар преглед ситуације. Недалеко од нас опазих и госпођу Делфину, сликарку.

Вратих поглед на Бискупа. Наслоњен на пастирски штап, управо је покушавао да се допадне пастви на ванканонски начин. Подилазећи јој као један из ње, приближавањем најпросечнијој овчици из стада, што је чинило подтекст јегуљаве проповеди:

– Сватко мора оправдати име које носи. Па тако га је морала оправдати и Света Марија, као Госпа, као Мајка Крестова! Јер, узмимо једну ногометну момчад, на примјер. Она такођер мора оправдати своје име, као Хајдук, као Динамо...

Изгубих нити ове ординарије, захвативши погледом разигране шкољке од црвеног мрамора над сакристијом.

Утом се проломише звона са торња Имена Госпиног, а јегуљави глас Бискупов измигољи се продорним писком:

– Јер знамо да је Бока одувјек била батеријом хрватских светаца...

Изађосмо из цркве по завршеној служби. На понду испред цркве мештанке беху приредиле послужење, којим почињаше мала фиеста. Колико сам опазео, мало је ко од мештана био одиста присан са Бискупом, на било који начин, упркос његовим неканонским напорима, док су са старешином цркве општили као са једним од својих, што је он, заправо, и био. Колико сам схватио, Бискуп није ни био Бокелј. Старешина цркве у Доњем Столиву заиста је зрачио присношћу и топлином већине мештана.

Стадосмо код једног стола са колачима, паштетама, прженом рибом и пивом, Ратана и ја са госпођом Делфином. Склиско се упознасмо и уклизасмо у разговор, као да се познајемо годинама. Култивисаним гласом напукле мелодије, назалним начином говорила је госпођа Делфина.

Појевши рибу с картонског тањира и попивши пиво из пластичне чаше, кренусмо низ паспарту, пошто се срдечно опростисмо од наших домаћина. Узгред, старешина цркве, са којим стигох да попричам, знао је добро оно о чему сам појма нисам имао, да је мајка Србија изградила прве асфалтне траке у подножју Врмца и направила плаже подно непријатељских хридина, насувши шљунак из Мораве...

Успут, не знам зашто, одлучих да флеш који сам украо Ратани, поверим на чување госпођи Делфини.

– Ви, свакако, нисте римокатоликиња? – упитих је тоном васпитане дистанце.

– Не, наравно – насмејала се – Ја сам атеиста. Али сваке године долазим на Мису и фиесту. Зашто? Ви сте католици?

Назалну фонску стилизацију засенчи доброћудно подругљив тон.

– Шта вам пада на памет, госпођо Делфина? Ми долазимо из Крагујевца. То, наравно, не значи да не можемо бити католици. Постоји у Крагујевцу римокатоличка црква, Светог Јосипа, али...

– Ма, да! Наравно! То је била само мала провокација, колико да учврстимо пријатељство...

Госпођа Делфина се слатко насмеја и удари овлаш по надлактици, баш тамо где ме беше ујео стршљен.

Почешах се незгодно.

Пажљиво склизнух поглед низ складне прегибе очуваног путеног рељефа госпође Делфине. Проговарали су припијеном тканином елегантне хаљине за вече на мору... Притом, још пажљивије тај поглед сакрих од Ратане, са моје друге стране.

Не знам зашто да управо госпођи Делфини поверим флеш? Можда због светлуцања њеног ока, када ме, насмејана, погледала... Можда је то био, испрва, само начин да јој се приближим, независно од вечерашње шетње утроје и ћаскања и, наравно, без Ратане...

Наредних дана ствари кренуше вртоглаво. Скотураше се низ стрму падину Врмца тако, да сам их усвешћењем једва сустизао и повезивао у некакав логички уређен обухват. Ратана беше подигла сидро и разапела једра своје ћуди према Котору. Негде од поднева седео сам на тераси апартмана, с погледом на залив лево и торањ Светог Илије из шуме Врмца десно. Али, са још једним погледом, сасвим лево, на кровну плочу у низу кућа између нас и обале. То је била недовршена градња уз само зачеље куће уметнице Делфине.

Било је то у часу сијесте, када је на усијани бетон кровне плоче изашла мала Рахела, Делфинина кћерка и просула по њему своје тек формирано тело у оскудном бикинију.

Да, та мала ми се прошле године чинила, испрва, као дечак, дечак којег не шишају, те бичује налево и надесно албино бичевима. Тек непотребан грудњак бикинија говорио је о полу детету. Све друго на њему и око њега давало је утисак мушкобањасте бахате појаве малог андркастог антихриста, који ломи и деформише бицикле, даске за једрење, гитаре и све друго чега се дохвати. Но, из те зглавкарске чахуре сада се префињеним издужењима у складу непојмљиве нежности артикулисало тело њеног пола, напредујући у његов расни примерак. Дуга албино коса светлела је као круна ове ране, тек продрхтале газеле. У њеном ходу и покретима још увек су помало муцали трагови раније мушкобање. Али, цвет се разлатио, неповратно, својом зором, незадржив да попије прву росу...

Гледајући је испружену на усијаној кровној плочи, са свега парчетом црне тканине на препонама и преко брадавица, где је већ са добрим разлогом стајала, помишљах да, уколико се довољно приближим госпођи Делфини... Онда...

Да ли је могуће да сам толики пасји бедник?

Не, рекох, упркос жаркој податности блуду, пожуду ћу да зауставим на госпођи Делфини, зрелој лубеници, препуној сока, већ преслатког...

После сам се излежавао на сунцу пред њиховом кућом, гледајући низ паспарту, дуж које се вукао Леро. Смејао се безгласно, а када је пролазио поред мене, закикота се, погледа скупљеног, којим ме засече са своје спечене, космате главе. Био је сав обрастао просењеним руном, као какав матори мајмун.

Тај Леро био је мутав, шпартао је маршевским кораком са краја на крај приобалног Столива. Увек у штрокавој мајици и кратким панталонама, по киши још у некаквој одбаченој ветровци покупљеној са љубришта. Јео је оно чиме би га мештани или туристи нахранили и спавао на каменом испусту портала цркве Имена Госпиног.

Наједном је застао, нагло се окренуо и пошао према трему куће под којим је чамила девојчица Анета. Дете се попело на темељ балустраде и протнуло руку кроз лозу, пруживши му хартијани замотуљак. Леро га узе, окрете се, онда застаде на улици, размота га и раставивши хлеб, погледа шта је између. Склопи га и не журећи, загризе, продуживши маршевским кораком.

– Ђао! – зачух над собом и покривши очи дланом, сагледах Делфинино опаљено тело у бикинију – Шта се ради?

Прикрала се иза моје наслоњаче, те се придигох, протегнувши се.

– Ето, госпођо Делфина, уживанција! А ви живите овде, благо вама!

Слушајући њене назално филтриране разлоге зашто живи овде, јер јој је Београд сасвим додијао, зачух певушни гласић девојчице Анете, скривене лозом веранде.

– Јелте, госпођо Делфина, зашто оно дете никуда не пуштају?

– Које дете? Малу Анету? О, да, чудни људи. Мала ће да пропишти у оном свом затвору. Не знам – замислила се на час госпођа Делфина – Чудни неки људи. Плаше се грома. Тако некако. Један момак, мештанин, погинуо је од грома, док је намештао антену на крову њихове куће. То је било оног дана када се Анета родила... Тога се, ваљда, плаше. Не знам...

Загледах се у Анетин сеновити затор. Изнад лозе, ћутала су потамнелим стаклом два увек затворена спратна прозора. У тој кући као да никога осим Анете није ни било.

– Дођите да погледамо моје аквареле – прену ме Делфинин глас.

Ушли смо у дубоку хладовину дневног боравка, артикулисаног смеђим и темељним бродским подом, зидовима од каменог блока и гредастим спратом, као да смо у потпалубљу. По зидовима, између бројчаника сатова у кругу осовине кормила, бродских лампи, препарираних јастога, висили су Делфинини прецизни акварели, сведочећи о академском школовању и мршавом таленту. У углу собе стајало је наслоњено бродско сидро, преко једног метра висине. Са средине стропа висила је лампа за ноћни риболов.

Делфинини акварели представљали су ординарне мотиве залива: старе камене куће уроњене у цвеће и зеленило обале, барке и шалупе у светлосној ватри сутона, рибаре и побожне бакице, купаче и купачице, женски акт на стени крај мора у којем сам безобразно покушавао да препознам Делфинину кћерку Рахелу...

У сагласју са својим мотивима, акварели су били, рекох, само школована осредњост, али су их туристи, међутим, куповали широким захватом капе за успомене са летовања.

Све у свему, Делфинина уметност била је савршено јасна, како по томе шта приказује, тако и по томе како то чини. Јасна као и њена творитељка, Делфина...

Интелигентна, образована и самосвесна жена, није могла да ласка себи као уметнику. По свој прилици да у томе и није било њено главно остварење.

Али, ево, можда, у чему, макар делимично, јесте: понудила ме капучином или нечим сличним, с тим да се напитком насладим горе, на спрату, у њеној соби, где ћемо бити неометани...

Неометани, за шта?

У кући је могла бити још само Рахела, чему сам се и даље безобразно надао. Ко зна? Како је кренуло...

Син госпође Делфине био је тренутно у Новом Саду, где је похађао неку стручну гимназију, *Милева Анштајн* или слично. Рахела је још увек ишла у основну школу, ту у Котору. А за мужа нисам ни питао, нити је, пак, она њега помињала.

Спрат је одиста стајао на гредама и шкрипао сваким кораком, као кревет. А кревет, разваљена старудија, чији мадрац цвили најслабијим потиском, са зарђалом решетком над узглављем и узножјем.

Седео сам крај прозора и пушио, положивши шољу са врелим напитком на испуст, када ми се прикрала, као и малочас на понду, сада без бикинија. На себи је имала прозиран пењоар, који је растворила да би ме загњурила у своју белу, богату, на-киселу сису. Белина делова које је покривао бикини дражила је контрастом чоколаде и ваниле са глатком кожом затегнутог стомака. Бедра и бутине беху јој без трага стрије.

Благо међу њеним моћно размакнути куковима коврцало се смеђим бусеном. Помислих, могла је да роди аутобус деце, целу једну смену неке градске школе, а где ли је сада оно лане што је на свет дошло кроз овај шумасти славолук?

– Вараш своју жену, је ли? – тихо је рекла Делфина, онда уздахнула и пригушено вриснула када сам јој угризао брадавицу.

Изронила је моје лице из сисе и чучнувши испред мене, прошапутала је:

– Вараш? Вараш! А женица ти је тако слатка. Вара ли она тебе? Свеједно, мораћу да те казним...

– Казните ме, госпођо Делфина – завапио сам – Казните ме већ једном!

Био сам само у шорцу за купање, те повукох учкур и све је одмах било готово. Био сам роб госпође Делфине, послушни пас њене похоте.

Препуштен ћуди гоморске господарице, пустио сам да ме веже за кревет. Збацивши пењоар са рамена, кроз гола, снежних гузова, претурала је по шифоњеру од глађене ораховине. Помислих опет: ех, кад би Рахела банула, па да ме њој препусти...

Или, још боље, да ја вежем Рахелу, овако као она мене... Ипак, Рахела није банула, а ја, онако везан некаквим свиленим трачицама, можда од завеса, нисам могао ни да се мрднем.

Госпођа Делфина окренула се са корбачем у руци и заклопила крило од ораховине. Осмехнула се неумољиво.

Хоће ли ме ишибати? Шта ћу рећи Ратани? Како ћу да оправдам данге по себи?

Ипак, није ме ишибала. Голицала ме корбачем, повлачећи његовим врхом низ моје груди, слабине, препоне...

Онда ме грицкала и мрцварила миловањем.

Потом ме је исисавала, цедила, да сам себи изгледао поцрпљен из самих пета.

Одвезала ме и затражила да променимо улоге.

– Госпођо Делфина – рекох – ја нисам више у тој младости и снази.

Насмејала се, пуна разумевања.

Пружила ми је корбач.

– Сада је ред да ти мене казниш...

Савила се преко решетке узножја.

– Само по гузи, не сме да се види изван костима.

Ошинуо сам је преко белих гузова. Не много јако, али она је тражила јаче. И јаче.

Помислио сам: неће ли звук корбача привући Рахелу? Хоће ли, ипак, да провири овамо?

Али, госпођа Делфина била је опрезна. Нисам ни био сигуран да ли је мала Рахела још увек тамо, на кровној плочи.

Скотска пасија вратила ми је снагу и последње капи тестостерона дивљачки сам испалио у бесконачну кубатуру плодног утеруса госпође Делфине. Напаљен иштрафтаним гузовима, узео сам је савијену преко креветске решетке и одмах, тако рећи, рикошетирао по њеној вулви.

Да ли је вриснула од искрене насладе или тек реда ради, да ме не би повредила, како год, добрано сам већ погубио чак и слабачке трагове илузије о себи као љубавнику.

Ратана се, тако, вратила из Котора свом малом беднику, прљавом изневеритељу. Стидео сам се. Наравно, правио сам се као да ничег није било, како се ништа није десило. Али, флеш госпођи Делфини нисам дао. На то сам, једноставно, заборавио.

Наредне ноћи снажно добовање по крову прену ме из сна. Смогао сам снаге да устанем и заклопим кровно прозорче. Скупљен као фетус, шћућурио сам се уз Ратану и дрхтао као штене, док негде пред зору нисам заспао.

Пробудили смо се у касно јутро. Киша је пљуштала. Изгледало је да ће полупати стакла на вратима тераса.

Рекох *тераса*, јер се у апартман улазило са терасе на супротној страни од оне на којој смо седели преко дана и увече. На ову другу терасу водиле су степенице дуж бочног зида куће.

Док је Ратана кувала кафу, опазих, извлачећи се из кревета, сенку на вратима друге терасе, тачније тамну прилику у окну врата. Онда се зачу лупање о врата.

Скочио сам, дохватио са столице ветровку и огрнут, откључао врата.

Сећам се, лепо се сећам, да је кроз млечно стакло прилика на тераси изгледала као да је под некаквом кабаницом.

Ако сам халуцинирао прилику, лупање о врата чуо сам јасно. Чула је и Ратана.

Али, када сам отворио врата, на тераси није било никог.

Изађох, шибан гневном кишом. Пођох низ степенице до одморишта на углу зида, погледах низ бочни зид куће на двориште.

Никога.

Вратих се, повијен и скупљен под ветровком. На вратима погледах према Врмцу.

Свега стотинак метара више пансиона, вегетација падине губила се у магли. Заправо, била је то непрогледна пара куљајућих облака.

Насупрот, видело се тек парче узбеснелог мора, чији су таласи дивљачки ударали пеном преко паспарте.

Уђох у наше поткровље, суочен са Ратаниним запањеним погледом.

Да бих побегао од Ратанине неме узнемирености, јер јој је, ваљда, постало јасно да *Пастир тришљенова* није тек епифеномен мог колабирања на сијести, а прогањан кристализованим осећањем кривице због јучерашњег оргијања са госпођом Делфином, луњао сам по пљуску дуж обале, од рибњака на Веригама, све до Прчња. Модрозелено море запенило је од беса, а

горе са Врмца куљали су облаци, као из гневне чељусти некакве предилувијалне але, коју је Вук Манити копљем пробуразио. Та маглуштина сасвим је прогутала Горњи Столив. Од торња Светог Илије није остао ни обрис. Столив-близанац на обали губио се иза мојих леђа у димним повесмима.

Паде ми на памет да баш сада одем горе, да изблиза сагледам сури торањ како се својом барокном грацијом помаља из магле. Јутрос су се громови сјуривали на залив, чинило се на саму воду. Али, то је било јутрос, пре него што је маглуштина накуљала низ планину.

Ипак, храбрости за то, признајем, нисам имао. Продужио сам према Прчњу, а онда се, након неколико сати, вратио истим путем.

Ушавши у апартман, затекох Ратану како лежи на кревету под кровном косином, одевена у оно што је најчешће у кући носила – прозирни хаљетак, у ком ме, признајем, мамила, када испод њега не би имала ни купаћи костим ни веш, као што беше случај управо. Помислих да спава и осетих жељу, овог пута закониту. Помислих да бих тако могао да, макар, анестезирам уједе савести, да отурпијам зубе пиранама почињеног неверства.

Можда стога што сам са Ратаном увек био искључиво нежан и пун поштовања, сањарио сам о бестијалном оргијању са женама које су ми се допадале, а ништа ми нису значиле. Како год, то је питање за психологију, ствар квалитативно диспратна у односу на оно што се овде догодило.

Ратанино тело било је непомично, као да спава, али није надолазило-сплашњавало као да, спавајући, дише.

Окренуо сам је, парализован леденим додиром и суочио се са њеним стакластим погледом. Схватио сам, наравно, шта је и прво што помислих, пре свести о страху, ужасу, очајању, беше да је и овако витко, готово анорексично тело, као што је Ратанино, тако тешко кад је мртво...

Да, Ратана је лежала мртва, тачније убијена, а одмах сам уочио и на који начин: на витком врату модрили су се трагови стиска, нечијих прстију, шапа, канци... Била је задављена!

Некако ми је одмах било јасно и чије су то шапе. Пре него што стигох да било шта потпуније осетим, скочих и претражих собу. Флеша није било тамо где сам га од ње сакрио, али га није било ни на једном другом месту.

Пастир стриљенова...

Загонетна прилика од јутрос, с друге стране млечног стакла улазних врата...

Али, следеће што помислих, било је да ће моје објашњење сопственика шапа које су задавиле Ратану изгледати као бесмислени алиби, када су сви изгледи да ће сумња, потом кривица и осуда пасти, равно, на мене!

Да ли сам волео Ратану? О, да, јесам! Али сада тим питањем нисам имао када да се занимам. Морао сам што је могуће брже да уклоним њене земне остатке, а за њену душу молићу се док сам жив...

Но, да се не бих за њену душу молио у доживотном затвору, морао сам њено тело да уклоним неприметно и чим то обавим, седнем у кола и заувек збришем одавде.

Тада ме испробада врело и тупо шило очаја.

Седео сам поред њеног тела на кревету, наједном туп, без мисли, без осећања.

Бесциљно изађох напоље. Мора да време које сам провео отупљен није било тек *неко време*, јер се било већ смркло и лутао сам мрачном улицом уз паспарту и црно, смирено море.

Пусте куће над водом урокљиво су буљиле тавним прозорским зјапинама на шкиљавим уличним фењерима. Овде-онде лепетали су слепи мишеви. Мокри камен и буђава земља снажно воњаху.

Небо се беше разведрило и месец је умивао торањ Светог Илије црном силуетом на хридици Врмца.

Нисам имао представу који би час могао бити и хоће ли се ускоро огласити звоњава одозго? Стајао сам на ограђеном понду напуштене куће. У пукотинама трулих шалона на спратном боју клатарила се паучина. Кућерина је крцкала и шкрипала, као да се непрестано гиба на све стране истовремено. Ту се тек, потпуно освешћен, упитах шта да радим? Како да се ослободим Ратаниног леша? Могао бих да сачекам да ноћ узнапредује и да га, једноставно, у одсуству било каквог сведока, бацим у воду. Али, леш би море већ негде избацило...

Морао сам да тело привежем за нешто што би га задржало на дну. Али, шта би то било? Чак и да нађем какво ђуле које бих везао око Ратаниног врата, како бих тело и ђуле однео на средину залива и тамо поринуо? Малочас, на кревету, мртву Ратану једва сам окренуо на леђа.

Глатке плоче понда измицаху ми под ногама.

Онда севну секвенца спасоносног сећања: оно сидро које сам јуче опазио, наслоњено у углу приземља куће госпође Дел-

фине! Грозничаво сећање предочи ми, болесно јасно, ланац на алци сидра, хват више крста...

Ипак, како да га изнесем из њене куће? Све и да успем, како бих Ратану везану за сидро однео на средину залива?

Али, пред Делфинином кућом њихао се привезани чамац!

Можда уз довољно напорног и опрезног рада успем?

Но, слаби изгледи говорили су у прилог такве могућности.

Још горче безнађе заслини ми у грлу.

Мало је недостајало да заурлам колико грла имам.

Мутави кикот махнито ме окрену ка себи. Под тавним лишајевима разједеног камена, на мрачном понду стајао је Леро, севајући са рашчупетане главе скупљеним очима на мене.

Одахнух. И не само то. Добро је, помислих, што се нека душевна болница није већ потрудила да му обезбеди азил.

Схватио сам да ми се решење само нацртало његовом аветињском појавом. И то какво решење! Па, овај је не само луд, него и мутав! Све и кад би хтео, не би могао да сведочи...

– О, другар! – рекох му – Одакле ти?

Кикотао се и севао на мене бесловесним погледом.

Или сам ја хтео да тај поглед буде бесловесан, па сам га таквим и видео? Чинило се, заправо, да тај поглед итекако разуме ствари. Онако скупљен, као да их је пресецао...

На жалост или на срећу, иза тог погледа није стајао говор који би виђено изразио.

Замумлао је, показујући руком на мене. Уперени прст склопио се са осталима ка његовим устима и сетих се да ми тражи цигарету.

Пружих му. Узе је хитро, олиза и стави међу усне, које су се пресијавале из чекиње небријања.

Промрмља нешто што, макар у тренутку, зазвуча као *хвала*, а на његовом је језику то, по свој прилици, и било.

Запалих и сам. Одбијајући дим, гледао сам га пажљиво у скупљене очи.

– Слушај, другар – рекох – Да ли ме ишта разумеш?

Тихо је зарежао.

– Идеш са мном! Ја и ти идемо, сада, код мене. Требаш ми. Важно је... Разумеш?

На моје запрепашћење, климнуо је главом.

– Гладан си? Ако јеси, имам код куће шунку... Имам и пиво, ако волиш. Капираш? Мораш нешто да ми помогнеш!

Тихо је режао, повлачећи дим. Цигарету је држао међу прстима тако грчевито, као да ће му сваког часа побећи из руке.

Кренуо је послушно за мнош.

Увео сам га у апартман.

Леро не показа чуђење, ни љубопитљивост, угледавши непомичну Ратану на кревету. Био је сувише мало луд, да не би схватио шта је са њом. Уосталом, како рекох, његов поглед пресецао је ствари.

Халапљиво је појео колут шунке на парчету хлеба и одбио пиво. Боље, рекох, јер ко зна како би само једна конзерва пива на њега деловала?

Умотали смо Ратанино тело у ћебе и пажљиво га понели.

Нисам морао ништа да му објашњавам. Леро је понављао моје покрете.

Положили смо увијену Ратану у Делфинин чамац испред понда. Нигде никог није било, као да је данашње невреме сатерало приобални Столив у мишје рупе.

Утом, озарен, угледах сидро, наслоњено на прочеље Делфинине куће, између улазних врата и прозора приземља.

Показах главом на сидро. Леро искочи из чамца на пондо, ја за њим.

Сидро, онолико колико је било, нешто преко једног метра, нас двојица једва померисмо. Притом, Леро није био баш слаб, додуше мршав, али некако испошћено жилав и видело се да је кадар да подигне озбиљнији терет. Са своје стране, могу да кажем како сам у то доба редовно посећивао теретану, а овде у заливу увежбавао теже пливачке стилове.

Паде ми на памет ко ли је ово сидро, у међувремену, изнео из куће и наслонио овде? Није ваљда госпођа Делфина? Не, то је могао бити само њен муж и притом уздрхтао на помисао шта би се десило да ме је јуче поподне затекао у овој кући са својом женом...

Напокон, унели смо сидро у чамац. Као континенталац, са овим сам се стварима теже сналазио, но Леро вешто одмота чвор и развезавши пловило, дохвати весла, заптивена на кана-тама. Снажно, интелигентно завесла према средини залива.

Пазио је, бистро увиђајући шта чини и чему то, да се не приближимо острву Светог Ђорђа. На одличној раздаљини, користећи струју, зауставио је чамац.

Ја сам, у међувремену, стргао ћебе са Ратаниног тела и саставио га са сидром главом према алци. Тако сам могао да му чврсто обмотам ланац око врата и крвнички вежем, колико сам снаге имао.

Када је Леро зауставио чамац, одупирући се струји укоченим веслом, превалио сам преко канате, опасно заљуљавши чамац, Ратанино тело, везано за сидро као да је управо на тај начин уморена. Морбидни увез снажно прасну, прогутан слепом водурином.

Шта сам друго могао?

Заправо, урадио сам врло глупо, да глупље нисам могао...

Прекрстих се над тавним прстеновима воде и наглас, али тихо, изговорих *Оче наш*.

– И да јој се опрости свако сагрешење, вољно и невољно. Подари јој, Господе, вечни мир Царства Твога и насели душу њену у пределима где душе праведника почивају. Амин!

За себе се не помолих. А требало је...

Док је Леро веслао натраг, ја сам плакао, са леденим додиром Ратаниног тела на длановима.

Леро готово бешумно притера чамац уз Делфинин пондо и вешто га привеза.

– Слушај, другар – рекох му, када искочисмо на пондо – Као да овога није ни било, разумеш? Разумеш, наравно. Дакле, нити смо се видели, нити шта знаш о овоме. У реду?

Само ме гледао и тихо режао.

– Слушај ме, нисам је ја убио. Схваташ ли?

Сувишно је било моје убеђивање. Рекох, схватао је Леро, много више него што је свет око њега веровао да схвата.

– Иди сад, другар – рекох му, а сам похитих у апартман, не погледавши да ли ме је послушао.

У ствари, одједном ми је било свеједно. За све! Осим за једну ствар...

Узео сам нож, свој нож црне дршке, назубљеног горњег риба, оштар тако, да сам се њиме могао обријати без пене.

Пошао сам у Горњи Столив.

Да пронађем *Пастира стршљенова*...

Никакав страх више нисам осећао. Ни по мрклом мраку планинске стазе, чијим се највећим делом попех готово четвороношке.

Уђох у Горњи Столив, сабласно јасан на месечини. Ни један се камен не скотура под мојим кораком. Ове ноћи беху чак и зрикавци утихнули. Аветињским местом царевала је гробна тишина.

Пажљиво отворих ону малу капију и кренух скалинама према цркви.

Стадох пред капијом порте. Све је немело, непомично од постанка света. Пробах да покренем крило капије и зачудо китњаста ковина бешумно, полагаано, безотпорно отвори ми пут у порту.

Но, тек што застадох пред звоником, из његове сенке изрони човек са псом.

Старац са псом.

Пастир стршљенова!

Ударао је глађеним штапом испред својих корака у сандалама. Није имао шешир, није имао кабаницу, само голу ћелаву главу, око чијег блистања на месечини зујаху неколико стршљенова.

Вучјак му се вукао уз ногу, са убилачким сјајем погледа.

Старац застаде на два-три метра од мене.

Руку са ножем испружих према њему, истуривши бодило у равни погледа.

Старац се сипљиво засмеја, а песак вокала и консонаната потече му између трулих крњетака.

– Шта мислиш да можеш против мене?

– Ти си је убио, скоте матори! – засиктах – Само зато што је знала да сте нам убили Патријарха и зато што је имала доказ, који си украо. Да ли мислиш, ђубре маторо, да то нико други не зна и да нико други нема доказа, да је једини доказ, тај на флешу, који си отео?

Старац се зацени цијукавим смехом, а његово псето заурла, спремно на скок.

И, заурлавши, скочи.

Не на мене.

Скочило је на нешто или неког поред мене.

Био је то Леро, који се прикрао. Кидисао је на пса кад и овај на њега.

Руб мог видног поља захвати њихово махнито, крволочно рвање и узајамно кидање зубима.

Био сам спреман да полетим са ножем на старца, али у том часу проломи се са торња заглушујућ гвоздени прасак.

Старац прекиде смех и хитро се, прехитро за своје животно доба, окрете торњу.

Горе, у бифори торња, ужад звона сама се помицаху горе-доле, а у пролomu металне експлозије стајаше, обливена месечином, девојчица Анета, укочено загледана на приказ под торњем.

Једно око девојчице Анете горело је црвеним усијањем.

Старац тада одбаци штап и ничице паде окренут торњу.

Ударао је, са колена, бацајући се на лактове, челом о плоче црквене порте и мумлао нешто, као да мантра.

Схватих да је то некаква молитва. Онда схватих да то што мумла, леди крв и кости. Некакав исконски праужас навре са његовом молитвом, поче да ме кида и заждих кроз капију порте, колико сам снаге и моторике у покретима имао.

Да, кукавички сам препустио Лера судбини. Можда је преклао зубима вучјака, а можда подлегао његовим? Ко зна?

Али, ко је икада чуо ону молитву, коју је старац, клечећи пред демонским дететом на торњу, мантрао, ма у каквој, потпуно другачијој прилици, разумеће зашто сам тако поступио.

И неће ми судити. Верујте!

Сјурио сам се козјом стазом у Доњи Столив, а како притом нисам поломио врат, није ми јасно ни данас. Те ноћи, пак, било ми је јасно само једно: покупити ствари, сести у кола и пуним гасом одавде, било куда!

Али, нисам тако урадио.

Када сам ушао у апартман, затекох Ратану на кревету, како у својој редовној излежавајућој пози мирно спава.

Одевен, легох поред ње. Помиловах њену обнажену ногу, којом беше збацила ћебе, оно исто у ком је сахранисмо малочас Леро и ја...

Нога Ратанина била је врела, глатка, нежна и витка.

Са дланом на њеном бедру, зажмурих.

Ујутру, Ратана беше устала пре мене, ништа је не питајући, узех да пакујем наше ствари.

Ратана није проговарала.

Ћутећи, потрпасмо ствари у гепек, седосмо у кола и ни од кога питани за било шта, рекао бих неопажени, извезосмо се из сокака и за углом Делфинине куће сависмо према Лепетанима.

(Боравак смо плаћали унапред, тако да ни наше газде нисмо морали да сретнемо.)

Трајектом се пребацисмо до Каменара на супротној обали, а одатле, испред Рисна, потекосмо новим путем према Жабљаку.

Возили смо у осунчано септембарско јутро, пустим путевима до Никшића, од Никшића врлетним кривинама до Шавника, па вратоломним серпентинама ка Жабљаку и Ђурђевића Тари. На граничном прелазу *Јабука* више Пљеваља, црногорски цариник са нашим пасошима изађе из контролне кућице и мало затим врати се из зграде са друге стране трема.

– Господине, будите љубазни пођите са мном.

Нисам имао разлога да у било шта посумњам. Да се због било чега забринем. Додирнух руком Ратану, која ћуташе сво време пута, као и ја уосталом, и изађох за цариником.

Уђосмо у ону зграду на другој страни трема.

У канцеларији је стајало неколико тебет униформисаних полицајаца Републике Црне Горе. Један од њих обрати ми се:

– Ви сте држављанин Србије? Задржаћемо вас до даљег. Теретите се за убиство извршено на територији Црне Горе.

– Молим!? А кога сам убио?- развукох заколебаним гласом.

– Своју супругу – мирно одговори пандур.

Насмејах се, гласно, онда показах према колима.

– Моја супруга, ено је седи на месту сувозача у мојим колима.

Гледали су ме озбиљно, намрштени, покушавајући да схвате на који то начин и зашто покушавам да их зајебавам, или сам одиста луд, јер су добро проценили да сам далеко од опасног типа који би се одупрео хапшењу на начин који угрожава њих или било кога.

Онда погледах кроз прозор канцеларије на своја кола. Место сувозача било је празно...

Ни данас, у бесконачности доживотне робије, на коју сам осуђен за убиство са мрцварењем жртве и уклањање трагова злочина, не могу да схватим ни објасним то што се догодило.

Ратанин леш привезан за сидро са дна залива извукао је супруг госпође Делфине, подводни диверзант или шта је већ био у полицији Црне Горе. То је учињено док сам био на путу према црногорско-српској граници.

Све што ми остаје, то је да се молим за душу своје супруге Ратане, док сам жив у овом затвору.

У ком, можда, милошћу Господњом, окајавам грехе, са којима бих, сва је прилика, на митарствима погинуо...

Жељка Аврић

ПОВРАТАК

1.

Када се вратим
овдје
гдје су ме познавали

Постаћу опет Ја
и остаћу заувјек

Нећу шетати уснулим градом
пролазити кроз туђе животе
бити лице
са заједничке фотографије

Овдје сам била Неко
кога су давно вољели
с ким су се једном растали

Друговала са вјетром
сањала даљине
Била полудјела птица
потом пожутјела слика

Када се вратим
бићу осушен босиљак
грумен иловаче на ципелама

Бићу пјесма коју је пјевала
моја мајка
њена десница и њена љута рана
Када се вратим овдје
поново ћу наћи себе
и постати цијела

Све што сам изгубила
сачекаће ме на крају пута

Зарашће резови
разминуће се магле
отворити све капије

Дочекаће ме праштањем

Дан ће бити ведар
а ја коначно
спокојна

2.

Када осване ноћ
посјећују ме пријатељи

Као на пиће
свраћају у моју самоћу
здравимо се
и присјећамо

Из препуних фиока испадају дани
у ћошковима се мријесте успомене
спотичем се о све
што бих да заборавим

Тако по сву ноћ
разговарам са сјенкама

Зауздавамо смијех и кротимо сузу

Зором ми зебу сјећања
даве минула времена

Јутро навлачи заборав
као стид поцијепану завјесу

У сусрет сунцу
хитају потрошени дани
и моја погрбљена рамена

3.

Из поноћних поткровља
уходи ме носталгија

Кроз пушкарнице
призивам небо

У предграђу стомака
пропиње се врисак

Падају спратови
руше се ограде

Сврбе ме кораци
израстају крила

Са дана који ће доћи
враћам казаљке сата

Окупљам потјеру
у потрази за собом

4.

упредам Причу
ни на небу ни на земљи

све су ми ближи
Безвремени
све рођенији
Безимени

ураћам у Матицу
пуштам коријење
хватам се за Ријеч

крик ми се у немушто грло забравио

одметнути од Слова
преметнути у кодове
последњи је час да ме Чујете

док ме не изда памћење
и не посрнем у времену

не бјежим са Извора
ја се то њему враћам

Виолета Јовић

КАТЛАБАН

Кад се роди, много му се радуваше.

Како и не би? Мушко дете по четири девојчети.

Оно, у сељачку кућу деца никад несу гоџа, треба има за свуде, и за на њиву, и за на ливаду, и за окол стоку, и за по кућу...

Башта му, Миладин, недељу дана се не трезнеше. Никој му тој неје ни замерил. И треба човек да прослави кад му се мушко дете у кућу роди. Неће се кућа затвори, неће се име угаси. Женска деца ће се изодавају, тој је туђа кућа. А мушко је друго, ће си остане на огњиште, неће се огањ угаси. Неће се имање потика, неће га деле зетови.

Дооди вамилија, доносише повојницу, врждорише по кућу и знани и незнани, и звани и незвани, и ближњи и далечни. Изедоше товар леба и месо, попише бљвчу ракију и вино... Али, газда не жали. Домаћинска кућа наследника дочекала. И треба да се види и да се чује. А по село немаше радио ни телевизор у тој доба, него вести путујеоше од уста науста.

Поголема деца сва убава и здрава. Ама, убаво и бебе, па сви у њег само гледају. Мати се посвети, па све само за њег.

Комшика ју питају:

– А, мори, Јевремке, а овај женска децава како да несу твоја. Одбила си ји од себ па ји и не гледаш!

– Бог си ји гледа, Божике. Ће си порасту.

И порастоше си. У играње, у работу... Отуд, одовуд, време си пролете. Девојчићи стасаше за одадбу и почеше ји, једно по једно одавају. А присвире гајде и армуника у авлију, а јабука на капију, а снашка из авлију. Поткука девера и те ју низ пут. Кад се по најмладу запе капија поче се у кућу осећа да работа заостањује.

Миладин и Јевремка сами на њиву, старац на појату сас овце, а син Јован дома, под ора у ладавину. Кад му досади под ора, а он прејде под јасен при реку. Поладавина туј кад упече пладне.

Докле напуни петнаес, никој ништа не врешеше. За њег увек мораше све да има. Једно, па без дно. А рекнеше да му се нешто пријело, мати и сестре порипаоше и одма тој буде пред њег. Работу му несу ни помињали. У школу је морал, додуше на

силу, бар осмољетку да сврши. Иде десетину годин у њу докле ју некако на зор сврши. Сестре су му писувале домаћи, читале му књиге, а он си блаји у дзид, како теле у шарена врата и залу-вује се. Гледа си проз прозор. Зашто па да се замара кад му неје нужно?

По поље га несу терали да иде да се не истерети. Мати не даваше рус да падне на њег. Кад се сестре изодаваше, од њиву се вртала да му даде да једе кад огладнеје, мрзеше га да улегне у кујну и да си узне какво му се једе.

После, кад се замомчи, поче се маје по село, да се задзира у девојчићи и да се маје сас врсници, али они се тек вечером збираоше код чешму ел у задругу. У пладне нема никој, све тој лети на њиву, а зими девојчићи плету, врткају, преду, везу, ткају... А момчићи печу ракију, цепа дрва, шиље колци за упролет, праје савељке... Који какво, али помагају си на баштеви какво има окол кућу од мушку послу.

Само Јован, катлабан, не работи ништа. Лети мери ладави-ну, а зими лежи уз кубе како мачък. И не завревује се од работу. Нити се он завревује, нити га који од кућевни запитује.

Али, време си прооди, стаса за женидбу.

Питују га башта и мати које би девојче волел да узну за њег. Он им како из пушку вели да би тел Раду.

– Убаво синко мислиш. Њојни имућни, она јединица, газдинска ћерка. Убава девојка, црномањаста, висока па тњка... А и вредна. Виђујемо ју по поље сас њојни и у орање, и у копање, у жетву, у сено, у градину... Рамчи шуму у браниште барабар сас башту и сас матер. Тој је девојка за у нашу кућу. Какво мислиш, жено, димо ли да питујемо за њу?

Јевремка вели:

– Ако ју Јован иска, још кноћи ће се, кад повидимо послу, намиримо стоку и помуземо краве, пременимо и ће димо да питујемо.

Отоше.

Рада метеше сас умит по авлију кад тропну капија. Улегоше и назваше божју помоћ. Неје ни видела када је Јевремка запела капију сас дупе. Такъв адет кад се појде у прошевину.

Девојка ји уведе у кућу, па се врну да си домете. Докле они провревеше неколко реча сас њојни, она се врнула, турила каву, донела ракију и слатко...

Кад улеже у собу они ју сви заглеђују. И њојни и онија што дојдоше. Она се погледа да се неје негде укапала што ју оволко задзирају.

– Што ме гледате такој, мамо? – питује си матер.

– Де, не бој се. Јованови дошли да питују за теб. Оће те узну за њинога сина Јована. Какво ти мислиш, ћеро?

Рада ји сви погледа по ред како су седели у собу. Не срамује се како девојка удавача. Кад ји сви прегледа, ће питује башту си:

– Тато, ел си ми ти казал да могу да се одадем за кога ја рекнем ако је домаћин и човек на место?

– Рекал сам, ћерко, и нећу порекнем. Еве ти прилика да се добро одадеш. Какво мислиш?

– Тато, овија људи познавам. Они су домаћини, вредни и поштени људи.

– Епа, тџ, пријетељу, да наздравимо – вели Миладин.

– Де, чекни малко, чича-Миладине. Нећу да те увредим – вели му Рада.

Он ју погледа како да не разбира какво му вреви.

– Тато, пуштете ме да рекнем какво мислим кад сте ме већ питали. Овија људи су људи на место. Али, ја се за њи нећу одавам, него треба да се одадем за њинога сина. А њин син Јован је катлабан. Лежи, једе и спи. Ништа не работи, нити га што па занима. Таквога ли младожењу оћеш за мен? Какво ћу сас њег да напрајм? Мен такъв домаћин не треба, ел од њег домаћин никад нема ни да буде. А ја да будем и жена и муж нити могу, нити оћу. За Јована нећу. Ако сас њег не могу, ћу се без потребе замерим и сас његови, а тој нећу. Поштујем ви. Немој се љутите. Тој што сам ви рекла ће ви рекне свака девојка у село.

Јованови башта и мати попише каву, поседеше још малко колко је ред и отоше си. Ништа до дом несу вревили.

Кад дојдоше дома, Јован беше задремал.

Јутром, кад се диже окол пладне, ће ји питује:

– Када ће ме жените, тато?

А башта ће:

– Ајде у шталу, презај волови. Идемо на орање.

– Какви волови?

– Убави. Наши.

– А женидба?

– Кој не оре и не жње, нема да једе. А кој не мож себ да рани, како ће жену и децу? Кој нуме да оди пред волови, како ће пред жену, синови и целу фамилију? Нећу те ја женим, синко. Сам ће се жениш кад будеш кадар кућу да носиш.

Гордана Смуђа

ГРАНИЦЕ

Постоје границе које си поставио ти, постоје оне које је поставио ветар, граница моје низије, постоје границе које су желели да поставе, али нису успели, постоје оне које су стављали пред сузна лица и успевали су. Постоје границе мог постојања, твог постојања, сви ћемо једном нестати, оног граничног дана, било да падне киша или буде онако како смо једном сањали да ће бити тог граничног дана.

Људи су рекли да границе не постоје, да нас једначи поглед, ластва у грудима и потреба да волимо једни друге. Рекли су још да ће срушити зидове, па су их рушили након што су их постављали да би поделили људе на народе и никад језиком нису обухватили више од једне капи кише.

Када је река променила ток, објавили су да ће померити границу, јер је река била природна граница. Када није више било река, јер пресушиле су кад су људе поделили, јер реке само људима служе и за њих постоје, осим риба и птица и жаба и свих других разних боја и облика, ставили су камен међаш. Он је обележио њихов долазак, након што су пресекли црвену врпцу правећи се вештим акушерима и порађајући нове туге и ратове.

И када су појели погачу која им је принета, и када је пукла врпца, а ништа се добро родило није, збунила их је тишина празних градова, збуниле су их рупе од пројектила, збунили их гробови крај пута, па су само наставили даље, преко граница, јер они су их увек признавали за такве, тачне и пластичне.

И када су кренули тенкови преко земаља и граница које су надлетали авиони, чули су се пси, а људи ућутали. А, када тишина постигне консензус, природа пати јер је сачињена од звука и боја тонова које су у међувремену забранили.

Питали су гласно да ли правдамо насиље, а онда су ћутке били део њега. Питали су где бисмо да одемо, а онда су заборавили да се крећемо док говоримо, сликамо и пишемо. Да не бисмо признали границу, никада никуда нисмо отишли, а лекари су рекли да смо оболели од синдрома немирних ногу.

Еуфорија је настала са новом међом, оном која дели два иста, два дела једног. И поново машна на тацни, поново је неко пружио маказе да се пресече, као да ће некад неко пресећи заувек, несвестан шта и због чега. Еуфорија је родила понос, понос

је био откриће, јер поноса никада нису имали. Прозвали су га овако и онако они који никада не успевају да до краја схвате да нису битни ни они ни њихове границе.

Зато су повлачили линије и стављали прсте где су се некад бојали да ставе. Са новим границама, прсти су остајали у штекеру сигурни јер струје није било, исекли су жице раније истим оним маказама са којима нису знали шта ће. Као ни са рукама. И тада су им рекли да су им руке опустеле као отроване ливаде, да не носе људску снагу и поштење, схватили су да њихове руке не стварају него посматрају са мржњом неке друге руке које су све раније створиле, тако коначно, а бесконачно, могућност да се схвати поента, да се потражи крај свемира како бисмо знали своје границе и како не бисмо претили прстима утрнулним од уског штекера и притиска на нервне завршетке.

Када смо се заглавили у лифту, они су били са нама. Док смо их псовали, говорили су да прелазимо границу лепог понашања, а наше су границе већ давно биле пробијене, заједно са неким људима који нису знали где су нити где би сутра могли бити. Да би заштитили просторе своје интимне радости и гадости, рекли су да је граница била осми, а били смо на деветом спрату, сви заједно, под једним ћебетом које нас је још једино бранило од њих и прелажења граница људског достојанства. Рекли су да одемо, да не показујемо своју тугу наглас, да не говоримо ни о чему осим о забавном путовању које увек понуди неку нову лепоту животу који нисмо имали. Ћутањем су тражили да бранимо ставове и опонашамо временске прилике да бисмо били у складу са њима. Природу су анулирали својим постојањем.

И тада су схватили, док су прелазили преко река које више нису биле границе јер мостове су порушили, и поред планина које су минирали не би ли их избрисали, немоћно као гумицом учитељичину оцену, тада су схватили да су били лоши ђаци, да им је дрво сметало да пронађу шуму, па су је засејали од пластичних јелки, новогодишњих, оних које није имао ко да окити.

Ништа друго нису схватили. Тражили су оно место где су први пут погрешили, начине да врате време, а никако им то није успевало. Тражили су путеве да пређу границе, да их сруше силином свог немара и неразумевања. А оне су стајале мирно и гледале их очима некога ко је ту живео, некога кога су убили када су прешли са једне стране на другу, оног дана када су прешли и последњу границу, ону чије име нису знали и чије име никада неће сазнати јер они је нису створили.

ЧИШЋЕЊЕ

Одлучио је да изнесе ствари из стана. Комад по комад. Износио је намештај, одећу у кесама које нико десет година није отворио. Дан је био сунчан и чула се музика из парка. Ногама је затварао врата стана кад би га напуштао натоварен. Износио је кесе и слагао их поред контејнера на паркингу. Изнео је све што је било вишак, све што смета и боде очи. Изнео је ствари које су биле у ходнику и оне из оставе, све оно о шта се саплитао свакога дана. Изнео је неке драге ствари и неке од оних које није користио нити је планирао да их користи. А онда је ушао у празан стан и схватио да их више нема, да је готово, да су нестале као да нису ни постојале. Све осим сећања. У кесама поред контејнера била је и одећа коју је носила његова покојна мајка.

НА ЛЕМАНСКОМ ЈЕЗЕРУ

На Леманском језеру, једног кишног дана, онаквог када се из Швајцарске од магле не може видети Француска, један лабуд је нагло подигао главу из воде, потпуно је истурио, тако да је постала зачуђујуће дугачка. Затим је ту главу истурену напред усмерио као на брзом мотору, на ком се увек носи кацига, а своје тело погурао изван себе. Гурао је тако главу, а ногама давао брзину као некаквим ножним моторима. Тог кишног дана, паткице су мирно и полако пловиле уз зидић, споро мрдајући ногама, као да им је киша потребна. И док је лабуд прилазио другом лабуду, сада већ огромном брзином, у води скоро незамисливој, тако тенденциозно да су се ретки шетачи под кишобраном уплашили и стали, паткице су уживале у и даље зачуђујуће мирној води и свом маслинасто-сребрном одсејају перја. Други лабуд је устукнуо и почео да се повлачи уназад са места на ком је био, најбрже што је могао. Можда уплашен, можда у игри, бежао је по води од лабуда који га је журио и коначно пронашао. Да ли у игри, да ли у страственој пожуди, два лабуда су журила један другог на води, ширили и скупљали крила, узлетали са површине воде и неприметно се враћали на њу.

А онда су се смирили. Свако је кренуо на своју страну. Пљусак је потопио језеро на трен, а онда и лабуде на њој. Паткице такође. Ретких шетача под кишобраном више није било. И све је поново било мирно.

Ратко Зечевић

А НЕЋЕШ ИЗМЕНИТИ НИШТА

Оцу Радосаву

Стоји преда мном мрк
и замишљен
Жели да му поверујем
да му је прича старија
од ђеренске ноћи
од ораха пред кућом
од њега самог.
На крају каже:
„Доста је било сине,
речи које исписујеш
нестају као птице,
као тутњава.
Желиш да ти верују,
а нећеш изменити ништа.“
Отац кога памтим и кога
више нема
У пшеници и мојим сањама
Сазрева
Јутрос се окупљају расањени
преци а ја изнова записујем.
Тајну тог повратка.
Ту је цела њихова будућност и
моја садашњост.

(1981)

ЋУТАЊЕ МЛИНСКОГ КАМЕНА

Војводи Кости Војиновићу

Како да назовем дан
у који те савладаше
Војводо

И који је то дан што долази
 који сам себи мења лик
 Поново ослушни
 Чују ли се топови са Солуна
 или је гласнији јаук и плач
 обневиделог храста на
 раскршћу
 Сва се вода ево
 преселила у твоју смрт
 Ова је воденица налик
 лугу радовањском
 Кроз црвоточна ребра
 једнако ветар дува
 Ћутање млинског камена
 је наизглед само привид
 Около су векови и звери
 А Ти са тог страшног места
 новорођен и смртно сјајан
 кажеш: Последњу битку водим сам
 а моје верне четовође су
 са њима

(1985)

МРТВА ПРИРОДА СА ВОЋЕМ И ПОСУДОМ

*Слободану Стојадиновићу Чудеу – песнику
 Распасане Команде*

Посуда са јабукама и грожђем
 Старо огледало и прекривач
 на столу
 Расуте боје и надошла светлост.
 Чест мотив уметника у
 старости.
 Али шта је то што ме јутрос
 растужује
 што ствара опори укус сумње?

Немам спокојство старца
Не успевам да уђем у
тајну фламанских мајстора
и како се игра завршава.
Не би ли мртва природа била
само наизглед мртва.
Не би ли се јабука из
насликане посуде загризла
убрана руком детета
са мирисима тек минулог лета.
Не би ли ме слика грејала
у часовима моје Велике
Самоће.

(2011)

Живко Аврамовић

ИЗ ФРАНКФУРТСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

(поетски записи)

1.

немачка је хладна земља
али су топла срца људи
који болно за завичајем
вапе

нигде сунце топлије не греје
као на истоку Србије

2.

у мрачним шумама баварске
зоран вучић са оцем славком
тихује
дарује му зреле дуње из околишта
и јабуке са кућног прага
што их још увек
у недрима крије
а оне заносно свој мирис шире
у земљи непознатој

у улму гори ивандањска свећа
за очев плаветни сан
и поновни повратак
крајичком погледа
у непресушни завичај

у улму данас
сунце много топлије
греје

3.
у немачкој шуме
разветније причају
док наше
људска рука
и тестера
немилосрдно уништавају

4.
моје се очи диве
пољима баварским
и пшеници зеленој
док се кукуруз вредно
у амбаре гнезди

благостање благостање
док се злати
јесење имање

5.
на франкфуртском сајму књига
међу писцима дијаспоре
(и оних из отаџбине)
глас диане петловић
очара ме лепотом нашег језика
и схватих да писци
са језиком српским
могу бити само своји
и ничији више

6.
у минхену
сијају светла
светлошћу блештавом
као да знају да ја
из мрклог мрака наилазим

али у мојој србији
још сјајније сијају звезде
док им месец
балалајке пева
и ја схватам
да лепота цвета и у
мрклини плаветној

7.

мајна
увек зелено плава
у таласима својим
многе тајне крије
а на мостовима њеним
љубав још цвета
у катанцима закључана
док стари хармоникаш
мелодијом својом
открива радост живота
занајући
колико је његова душа
пуна туге

8.

сретох
два ока боје мора
док се увлаче у мој поглед
у душу и срце

те очи
мистичне бугарке
открише ми сву радост
сусрета са благом
душом словенском

питала ме ова девојчица
о својој софији
и рече
да и бели град истински воли

радовала се
када сам јој рекао да познајем
светлозара игора и паруша парушева
и из грла њеног стихови потекоше

крену песма обострана
недалеко од гетеове родне куће
у чијој лепоти озарени бесмо

од те лепоте остаде само
фотографија
која ми сада више казује
од песме најдивније

*У Франкфурту на Мајни и мом завичају октобра 2013. и крајем
новембра 2014.*

Душан Стојковић

Ђ

ЂАВО

маринети му амбисно абисинијски намигује
д. васиљев дотура ношу
птице залеђених крила
шкрипаво шибају унезверен ваздух

по болницама у заспалим угловима
котрљају се ишчашени тањира
задављене виљушке
разведени ножеви

кашике са насмејаних (г)рана
машу слатким пољупцима
карирани иван
башкари се на његовом полуразмештеном дивану
док он дувани из магритовске луле
с моноклом
уместо трећег уха
отишлог на утакмицу
коју смрт
губи на пенале

само
заборављена марамица
иза забрављених врата
борави у капи
анђелове крви

ЂАК

истовремено у свим разредима
незнање му је несамериво
школице се играју њега

а не он њих
лего је коцка
заувек срушеног здања

промаје су добродошле
к Рајници прохладни
узалуд коча дотура
радо иде србин у крајнике
дотурпитудили смо
до крилатог крова над прозором

мртвим рукавицама
облажемо уморно срце
левијатани су се опако
умножили

он стидљиво и пркосно
у исти мах
стоји на једној дрвеној нози
у петом углу
понављале собе
и декламује
таблицу смрти
напамет

ЂУБРЕ

пада попут црног снега
на наше замандаљене очи
на залепршала срца
на мравињаке
на трун на свемирској промаји

лети невидљивим крилима
шкропи невлажним кап(ц)има
струји заспалим мислима

свако је слово покрило
сваки глас спепелило
цвркуће поовски *још увек*

иако се све шине
ударцима прашине
наших тела
сударају и
т
о
н
у
у врт уживања

ЂЕВРЕК

да ли је тело гладније
(хладније)
од празнине која оно јест

маказаста питања
(ноћна свитања)
тутње умом

у ињем заголицаној шуми
(шуми)
смрти лењи бат

гладна се жеђ надвеси
(јеси)
над свој одар

поједени гладују у соби
(утроби)
у торби свог јествовања

ништа се свило грлимице
(нице)
у мрву страха

која ма где си
јеси

Надежда Михајловић

ГОШЋЕЊЕ

Гојазни глуви газда Гвозден грозничаво граби гвозденом грабуљом грабово грање.

Газдарица голишава, гломазна, гарава, гологлава, гневна Гоца гости групу гостију.

Гомила грања гори, гараж грди гардеробу. Густ говеђи гулаш готов. Гладни гости гутају гурманлук гледајући где гавран Гавра гаче, грубо газећи граби галете.

Голуждрави голупчић гучући гледа гнусног Гавру.

Грлата грлица гризе громуљице гажених галета.

– Грдна грехота! Грозно! Гавран главни гост! □ говори гневни горостас Гиле, глупи, голобради гњаватор, гађајући гаврана големом грудвом.

КОСАЧ КРСТА

Кошчати костоболни Крста кренуо климавим коњским колима кроз кукуруз. Коњ кротко каса кроз крупне кишне капи.

Крста косио коров, крчио корење, кресао клеку, купио купине, клечећи крао комшијски кромпир.

Крцатим колима касно кренуо ка кући калкулишући:

– Капарисаћу казан код кума. Купићу кајмак, корпицу кандиданих кајсија код канцеларијске кафе куварице каћиперке Каје. Купићу кафанске крофне, кајзерице код кафеције Колета.

Кад, куд Крста крене, креће крезуби кавгација Коста, катас-трофално кашљући.

Крста кроз капију кренуо ка кумовој кући. Крволочна кудрава керуша кидисала.

– Какав казан, какав кум! Кидам ка колима као куршум! □ каже Крста Кости.

Крстина кћи Каја кројачица, красна, крупноока, кадифасте косе. Комшије клевећу кротку Кају. Конкретно □ колају комични коментари, као:

– Комовицу користи као компот; коначи код куће кад кафе-ција крчи кафану □ каже комшија, кривоклетник кондуктер.

ВОЉА ВИШЊЕГА

Вредни, ваљани, врсни воденичар Васа води волове ван воде. Вади већ влажне воденичарске вреће везујући волове.

Водостај Височице ванредно висок. Варљиви вртлози видљиви. Вир вртоглаво вуче Васину велику воденицу. Већ вири врх.

Варошанке вриште. Враћају ведрицама воду вештици Височици.

Веселјак Воја вешто весла вукући врчеве вина вижљастој власници Височке винарије.

Врели ветар вије високе врбе. Вену влажне влати. Височица влажи вреће, везане волове, Васу, варошке веранде...

– Вазда волех, веровах води! Ваљда воља Вишњег! □ вели Васа.

ЗЛАТАР

Зора зарудела. Звоњава звона зове заспале. Занатлија Зоран, задњи златиборски златар, закаснио. Златара закатанчена, затворена.

Залудни зевзек, замлата Златко звани Зврк, зури зачуђено, загледа забрављену златару, завесе, засторе, затим „зрело” закључи:

– Значи, заковруно, завршио земаљски задатак задњи златар!

Златар Зоран заклоњен зидом застаје заинтересовано. Запазио Зврково задржавање, злурадо зверење, загледање златаре...

– Здраво, Златко!

Златко зажмурио, затетурао, зинуо.

– Заиста Зоран! Здрав, здравцијат! □ затим заждио за оградом.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central spiral pattern representing the iris and pupil. The overall effect is abstract and artistic.

Искричења

Енес Халиловић

УНУТАР МАТЕРИЈЕ

Мисао обухвата експозицију, перипетију, заплет, кулминацију и расплет. И нигдје радња није тако узбудљива као дуж мисли.

Сунце, сунцокрет, сунчаница – могу ли бити сродници?

Ако је виши разлог, то неизоставно значи да је виши од онога који о њему мисли.

Гејзир никад не штеди за сутра.

У пукотини нема празнине.

Лако је претопити гвожђе, али како претопити рђу?

Изгубио сам потребну ствар и она постаде непотребна.

Јуриш ме, а ја газим по твојим траговима.

Два коња пасу поред пута. Један од њих је важнији.

Остави све, али Ништа понеси са собом.

Јавно добро – утјеха неостварених пјесника.

Шта је разлог што не постоји индустрија поезије?

Мало тржиште загушено великим именима или велико тржиште загушено малим именима?

Знам шта, али не знам како.

Знам ка чему, али не знам са ким.

Неко ми нуди Нешто само да бих одабрао Ништа.

Фараончићи имају сва својства фараона.

Поређење има за циљ да убиједи и поведе, парадокс има за циљ да разоружа и заведе.

Заобиђи пречице својих претеча.

Пјесник дилетант обично је бучан.

Сликар дилетант обично је премазан свим бојама.

Најављивање новог времена древна је болест.

Постоји ли лоша пјесма о киши?

Савјетник је закржљао предводник.

Постоје Пуно и Празно. Пуно је лакше напунити, а Празно је теже испразнити.

Узрок не мора нужно знати за посљедицу, осим ако то није Узрок свих узрока којем је познат збир свих посљедица.

И облик појма дио је суштине појма.

Унутар материје питам гдје су њене границе?

Помислиш на ватру у хладном свемиру, и то је довољно за поезију.

Размишљање о вертикалној узрочности наводи ме на помисао да кроз поједине тачке те вертикале пролазе праве које се могу

посматрати као показатељи хоризонталне узрочности, у појединим стадијумима бића.

Пред хљебом није лако. Пред водом још је теже.

Роним кроз брзаке, држим се риби за реп.

Направили су пут којим сам отишао.

И секс је неистражен, а камоли пољопривреда.

Потребно је да ти остари кожа да би завирио испод коже.

Појава најприје тражи да се именује, и тако губи оригиналност.

Истина и лаж користе иста врата, истовремено.

Колективни интерес – то је збир личних интереса.

Што је изван тебе унутра је заједно с тобом.

Скепса има егзистенцијалне ране које се лијече скепсом.

Зар историја почиње појмом човјека?

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a spiral pattern that represents the iris and pupil. The word "Упознавања" is centered over the eye.

Упознавања

Ахмед Шавки

О БОЖЕ!

Временом венем, по цео дан лутам,
за утехом неком, у рими својој трагам.
Најплеменитија од рима, преплављена љубављу
најмилији стих, мелодичан и чист,
срцу моме, као лек преписани су.

К'о да на светилишту почаст одају, људи окрећу се,
ја се окрећем ка кући моје Лејле
људи у зору, двапут молитву своју изговоре,
кад на њу помислим
нема краја молитвама мојим.

Лејла се у гомили скрива
усне њене, осмех одају,
попут зоре кад свиће
или сунца кад сине.

Њен слатки дах, ваздух испуни
и руже мирисним начини,
језа прође кроз тело моје
од главе до пете,
кад поглед се мој с њеним сретe.
Хајде да волимо се
сви су људи смртни,
само љубав никада не мре.

Лејла и ја
волесмо се младим очима
љубавна прича наша што живи сада
кроз наследнике наше
у животу одржаће се.

Генерације људи умреће,
у прошлост отићи ће
ал' љубав наша права,
заувек живеће!

ТРАГОВИ СТОПАЛА

Ја живот схватам као пут
којим масе путују
да мисије посебне и циљеве друге остварују.

Није залуду то што планету ову људи настањују
нити неважно што с исте нестају.
Не подцењуј свет у ком живиш
не поричи оног који ће тек доћи
буди спреман на пут будући
сад исправно и племенито живећи.
И док ходаш стазама живота,
да га проживиш часно постарај се,
да слушаш само оно што вредно слушања је
да у свему добро видиш
да никада беспослен не будеш
да као поштован господар живиш
а не да као бедни роб животариш,
и да док си ту, дане проведеш човечански
тако да они који након тебе дођу, кажу:
„Он је заиста овуда прошао,
трагови његових стопала, овде су.”

ПОКЛОНИ СЕ УЧИТЕЉУ

Поклони се учитељу и поштуј његово звање,
скоро као пророку му се поклони,

знаш ли неког ко је од њега племенитији,
од њега што срца и умове храни.

Ти обухваташ све, најбољи Учитељу,
ти си пером својим учио и давнашње људе,
овај си ум из таме на видело извукао
и на стазу просветљења га повео.

Јер кад учитеља не би било
ум, изгубио би се.
дух правде у младости он је.
Ако се Учитељево проницање,
на трен угаси
онда ће код оних које подучава
визија да се изгуби.

Ако су вођење и савети мудри
на хиру и гордости засновани
онда то рђавим вођењем назови.

Ахмед Шавки, један је од најзначајних египатских песника, због чега је добио надимак *Amīr al-Shu‘arā*, односно „принц песника”. Био је познат као књижевник који је у арапску књижевну традицију унео жанр епске поетске традиције. Рођен је 1868. године у Каиру. Понајвише се остварио у области поезије, али се истакао и кроз писање драма. Једно време, провео је у прогонству, у Шпанији (Андалузији). Кућа у којој је живео, претворена је у *Музеј Ахмед Шавки*, који се налази у Каиру (Гиза), где се и једна улица зове његовим именом. О значају овог египатског песника ван граница његове земље, говори и податак да је један египатски скулптор израдио споменик Ахмеду Шавкију, који се налази у *Вили Боргезе*, у Риму. Умро је 1932. године у Каиру .

Тахирих Фатима Барагани

САМО ДОПУСТИ ВЕТРУ

Само допусти ветру да косе моје мирисне одмрси
мрежа ће моја, дивљу газелу сваку да зароби,
само ми допусти да очи своје сјајне у црно обојим
а ја ћу дан, попут пакла, у мрак да претворим.

Чезњиво, свака зора, гледа лице моје
небеса подижу огледало златно своје.

Ако би требало, поред цркве, случајно да прођем
појуриле би Христове девице ка јеванђељу моме!

ЉУБАВНИЦИ!

Љубавници! Стварање, његово лице не скрива више,
Љубавници! Погледајте! Он сâм, видљив је!
Видите! Славом сија лице божје!
Погледајте љубавници! Светло, чисто,
заслепљујуће, прелепо је!

Ко свемир створи,
наново земљу у зеленило претвори.
Устаните! Из таме, тако бедне,
изроните!
Дан истине, освануо је!
Лажи су се у прах претвориле!
Ред, правда, закон, могући су сада.

Песница тиранина смрскана је,
отвара се Божја рука,
с небеса, милост просипа се,
не патња, бол и мука!

ПОГЛЕДАЈ ГОРЕ!

Погледај горе! Дан наш што освану, свој први дах узео
свет обасјан постаде, душе наше почињу да сјаје!
Ниједан бучни шејх са своје проповедаонице не влада
нити они што проповедају светост познају.

Ниједна варалица, побожни преварант, свештеник, не заповеда
навој на турбану кида се из корена.

Нема више бајалица! Нема чини! Нема духова!
Право избављење! Доста нам је тих лудорија!

Потрага за Истином, незнање искорениће
Једнакост, на закон тиранина удариће.

Нек ратовање на овом свету забрањено буде
нек правда свуда, свој тепих разастре,
нек пријатељство, старе мржње измири,
нек љубав изникне из семена љубави што смо посејали!

Избор из књиге Amin Vanani, *Táhirih: A Portrait in Poetry* :
Selected Poems of Qurratu'l-'Ayn, LA, California, 2004.

Персијска песникиња, теолог и борац за женска права, **Фатима Барагани** (1817–1852), познатија је под псеудонимом Тахирих у значењу „чиста”. У литератури, често се јавља и као Курату’л Ејн (што би у буквалном преводу значило „утеха очију”, док се ова синтагма у Курану Часном преводи као „радост”) или као „пријатељ моје душе” како ју је називао њен духовни вођа, учитељ и исламски мистик Сејид Казим Рашти.

Тахирих, рођена у иранском граду Казвин, потиче из једне од најцењенијих и најмоћнијих породица у Персији и за своје време, била је једна од најобразованијих жена. Била је изузетно надарена песникиња, али и велики борац за женска права, те за то време, сувише револуционарног духа. Била је следбеник бабизма (бахазма), верског покрета који је настао у Персији између 1844. и 1852. године и који се брзо проширио, пре свега на Османско царство, посебно на Кипар. Због свог верског убеђења као и због тога што је на једном скупу открила своје лице, била је лишена слободе и осуђена на кућни притвор у Техерану, те тајно убијена средином 1852. године.

Препев с енглеског и белешке: Ана Стјеља

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central iris area with a spiral pattern. The word "Тумачења" is superimposed over the center of the eye.

Тумачења

Димитрије Тасић

КЛЕТВА-ЗАВЕТ ДАНЕТА СТОЈИЉКОВИЋА

(Дане Стојиљковић: *КЛЕТВА ЗА БОДАНА ДУБОВСКОГ, Поета*, Београд, 2010)

После шест песничких књига, Дане Стојиљковић, као књигу седму у свом опусу, објављује, године 1999, и свој први роман – *Клетва за Бодана Дубовског...* Али, рецимо одмах – роман у стиховима, јер другачије него песнички Дане Стојиљковић нити може да пише нити да живи, а писати и живети, додајмо и сањати – за нашег песника – исто је.

Године 2010, роман доживљава своје треће издање. Како је реч о својеврсном аутобиографском роману, њему данас недостају потоњих 11 Данетових година живота у којима је песник објавио још три књиге стихова, али и изгубио свог животног друга, супругу Живку, која му је била и стваралачки друг, као сликарка и списатељица, са једном за живота објављеном књигом прича (*Жена, љубав и нас*, 1983) и два романа у рукописној заоставштини, од којих је један објављен (*Глогово семе*, 2003), а други је пред изласком из штампе (*Родослов Пеликана*).

Аутобиографску празнину од 11 година у трећем издању *Клетве за Бодана Дубовског*, песник испуњава на себи својствен начин: целовитим песничким циклусом *Цитадела на Вршнику*, који објављује као прилог у роману *Родослов Пеликана* супруге Живке Манчић Стојиљковић.

Клетва за Бодана Дубовског и јесте роман песниковог живота. Јер име Бодан Дубовски, као већ и знано Дане Стојиљковић, један је од псеудонима под којима је своје стихове објављивао аутор чије је име, заправо, Слободан Атанасковић. А

псеудоним Бодан Дубовски, више него ли иједан други, скрива или открива, како хоћете, нашег аутора: он чува његово право име, у скраћеном али препознатљивом облику (Слободан – Бодан), али нас везује и за место песниковог рођења – село Дубово, под врхом Вршником топличке планине Пасјача, а упућује нас и на песникову најбогатију и најдубљу метафору – дуб.

Линија повучена из Дубова, једна од најлепших Данетових песама, по којој је свој наслов добила и песникова књига изабраних песама, та дубовска линија пупчана је и срчана врпца Данетовог живота и његове поезије, па једнако и овог његовог песничког романа, јер је повучена из свега дубовског, из Дубовског оца и Дубовске мајке, како песник каже, из дубовског корена, из најдубљег дубовског осећања које се песнику „под кожу/ клизећи/ у срце увукло...“. Из корена, дакле, као и из крошње дуба, горостасног и усправног дрвета што столећима шумори и са земљом и са небом, са људима – и живим и мртвим... Свето дрво из паганских још времена – као Перуново дрво, и хришћанских једнако – као запис (дрво са усеченим крстом у његовом деблу), под чијом су се крошњом обављали многи обичајни обреди, приносиле жртве, певале молитвене песме за здравље и берићет у свакодневном животу; као бадњак, чије гране горе за Божић, а чији пламен дозива бога међу људе, на вечеру и вино; као дрво чудотворно, чија је свака гранчица одбрана од урока...

Под дубом-записом казивани су и лични, и породични, и сеоски и највиши народни историјски завети, као што је под таковским дубовским грмом дат српски завет о устанку...

*Нису узалуд богови говорили
да је дуб дете Србије...*

пева наш песник, поистовећујући се:

*Ја и храст
потпуно исти
стојимо на видику
бесконежности...
Србије...*

Та линија повучена из Дубова повезује и роман *Клетва за Бодана Дубовског*, повезује његових седам поема, у које нас уводи седам кратких прозних увертира пуних поетских вибрација, као што у поемама има документарне нарације, која до

оипљивости оживљава многе догађаје из песниковог живота, оне најличније, породичне и предачке и оне од значаја за дубовску или најширу заједницу.

Рекли смо – аутобиографски роман, али и много је више од тога ова стихована романсијерска клетва... Јер она оживљава не само лично сећање песника Данета-Бодана, његове породичне лозе, завичајне земље и поднебља, дакле свеколико и најдубље дубовско сећање, већ и историјско и митско сећање целог рода, српског и општечовечанског – од нигдина и постања до данашњих човекових лутања и надања, усхита и страдања – од пасјачког Вршника до Владивостока и од свих земаљских бразда до небеских...

Тако Дубово постаје и Еденово, и Косово, и Константиново, и Смедерево, и Мердарево, и Јесењиново и Момчилово...

Варирајући елиотовску тему почетка и краја:

*рођењем сваког новог дана
удаљавао се од свога краја,
а крај је увек био на почетку
и почетак је увек био на крају,*

наш песник је увек видео све у свему: мешао времена и стране света, земаљске и небеске путеве, станишта подземља и наднебесја, природу и дух, живот и причу, историју и мит, стварност и сан, видљиво и невидљиво...

Као лајтмотив романа искрсава прича о рано преминулом песнику Радету, сахрањеном у Крушевцу, али који је жив и вечно млад остао у сећању, да више не стари и не умире, па ће и његов ископани гроб у родном селу Момчилову остати до века празан – симболична представа бесмртности духа.

Нема гроба ни за љубав, бесмртна је и она, оличена у младој Стани, коју наш песник преводи преко и испод седам дубовских језера, воли испод дубовских дубова, венчава у пољској цркви изнад дубовских ливада, имајући за кумове три дуба... што су око цркве расло-стајали... Поистовећеној са вечном природом, ни смрт јој ништа није могла: и њен гроб је остао празан док је она, Мала Стана, јединствена Топличка Еуридика,

*дечјом радошћу... прелетала
са земаљске на небеску страну.*

И да није написао ниједан стих више него ли само поему о Малој Стани, њен аутор је могао да понесе и име које се, такође, везује за песника Данета Стојиљковића – Топлички Орфеј.

Али наш песник, попут древног певача који је зачараво све живо и неживо у природи, земаљске животиње и биљке, камење и реке, као и небеске ветрове и богове, и сам је поистовећен са природом. Већ смо споменули стихове: *Ја и храст / стојимо потпуни исти...* Са истим кореном-срцем у истој земљи, како нам то кажу сами први стихови песникове Клетве...:

*Бодане Дубовски
сељаку из Дубова
са... дубоко у земљу закопаним
срцем испод Пасјаче...*

Од те дубовске земље, коју песник доживљава као своју мајку... и пре и после Косовског боја, наш песник се никада не одваја, ма у које да се даљине, телом а још више духом, запути, носећи све њено семе, издашно га расипајући посвуда, од земаљске до других планета.... Нема ни травке, ни цвета, ни дрвета, што расте на дубовској земљи, ни животиње ни птице под дубовским небом, а да једнако не живе и у Данетовим стиховима, и то као бића која имају

*више смисла за правду и истину
од свих људских закона
на свету...,*

па ће се песник, који признаје само божју правду-правду природе питати:

*зашто нисмо опонашали природу
већ смо све законе онеприродновали.*

Наратор романа, Учитељ Школе, зналац математичких формула којима открива космичке дубине, говорио је Бодану Дубовском:

*цела твоја тајна снага
била је природни воњ...*

Али Дане Стојиљковић је и песник који је најживље, са срцем на длану (срцем без остатка) и загрцнутом речи у грлу,

присутан и међу људима, живим и мртвим, од постанка земље и преко завршетка света... посебно са ликовима из породичног и дубовског стабла – из родне куће, Жидине кафане, са аутобуске станице и сеоских зборова (са сељацима прљавих одела а чисте душе и градских политичара чистих одела и прљаве душе); из Београда – са градских плочника, кафана, радилишта и студентских домова, песничких трибина и бунтовних демонстрација; из српске историје – средњовековне, са њеним првим и косовским именима, Немањом и Лазаром, Обилићем и Бранковићем; устаничке, са Карађорђем; и прошловековне, са балканским и светским ратовима до најновијих братоубилачких, и до НАТО-бомбардовања на миленијумској међи...

Из свих тих минулих и актуелних времена искрсавају многи знани и незнани ликови – мудраци и ратници, јунаци и издајце, насилници и жртве, земљоделци и занатлије, политичари и песници, професори и студенти – које је наш песник, већ како кога, и волео и клео, опевавао и лајао на њих, као пасјачки пас на звезде, или губио моћ говора у болу за њима, као после мајчине смрти, 5. марта 1973. године:

*Тако њеном смрћу
уводиш тишину над Дубовом...
...седам дана ћутања
и бдења над њеним гробом
данима и ноћима...*

И многих других је још животних судбина у роману *Клетва*... које ни песник ни његови читаоци неће прежалити.

Ако број седам можда и случајно обележава место романа *Клетва за Бодана Дубовског* у опусу нашег песника, у горњим стиховима, као и у многим другим у роману у којима се појављује број седам, речи о случајности не може бити, већ само о једном или више симболичких значења којих овај број небројено има у свим културама света... као магични број, а у хришћанству посебно као број свеукупности, довршености, заокружења стваралачког чина: седми дан као круна стварања света...

Тако ће и наш песник свој роман заокружити са седам поема, испуњених судбинским збивањима, у животима знаних и незнаних – од постанка... и преко завршетка света...

После дубовске земље на коју је пао из мајчине утробе, коју је босоног газио и остављао је и милом и силом (истеривање из школе) и увек јој се враћао, и милом и силом (протеривање из

Београда), наш песник је од зарана, за времена, као ђак основац, живео и у Београду.

Али значајније за нашег песника било је његово друго бивствовање у Београду – младићко-студентско (после средњошколског ђаковања у Прокупљу и Приштини), када све своје дубовско што је понео у срцу, уз једно мајчино кувано јаје у цепу, са лакоћом износи уз Балканску улицу у Београд. Једнако тако, чини се, са лакоћом, даноноћно, без крова над главом, а са рукама пуним угља, пружних прагова, бетонских стубова, али и – првих песама, овај Дубовац... гази београдску калдрму..., отвара врата кафана и књижевних редакција, објављујући своје прве песме песме у *Делу*, *Студенту*, *Београдској недељи*, *Савременику*, међу њима и једну пророчку – *Човеково рођење* (песма о Аполу 11, пре његовог полетања на месец).

Цела једна поема романа *Клетва...* посвећена је студентској побуни 1968. у Београду, у којој је наш песник дејствовао и песничко-филозофски надахнуто и видовито, препевавајући речи мудрог професора-филозофа Михајла Ђурића кога је тих дана Дане слушао на Правном факултету:

*Песници и филозофи имају треће око
због тога могу видети преко брда и планина
где наша будућност сама
беше бескрај сунчеве светлости
која се далеко иза таме прелама...*

али и студентско-бунтовнички срчано, скачући на студентске песничке и бунтовне бине и трибине, говорећи, како само он уме, Дијалог у студентској мензи „Вера Благојевић” (прва песма о студентским демонстрацијама, објављена у *Књижевним новинама*, 8. јуна 1968), и позивајући студенте да пробију полицијске обруче...

*Али овај
јединствени рат у историји човечанства
рат између очева и синова
завршиће се студентском “Пировом победом”
Низ Дунав одоше нам велики студентски дани...*

Са таквим својим животним бременом у великом граду, кроз који је све време видљиво и истрајно носио своје село Дубово, наш песник се, после пораза студентске побуне, враћа, могли бисмо рећи бива протеран, из Београда.

Враћа се, из Београда, једнако из београдске кафанске Москве, песничког Владивостока и Калкуте, сунчевих планета и небеских сазвежђа, враћа се у своје Дубово, пун зиме, али са још живим менталитетом југа, враћа се на дубовску аутобуску станицу пролеће.

Жива и богата песникова имагинација све чини видљивим и опипљивим: на дубовској аутобуској станици једнако се узбуђено чекају и они који никада не долазе и ђаци који долазе на викенд / тачно / у два после подне, а са збијеном гомилом путника једнако видљиво и даљина се пење у аутобус...

Али у његов поглед са Вршника даљине су му се једнако враћале и постајале му блиске. Могао је у њима све да види, све слике света и човековог живота, али најдубље је био загладан у људску звезду патње – од изгона из Едена и првог братоубиства, Каиновог, до убиства девојчице Бојане из Мердара, на Дан Ускрса 1999. године, које је починио „Милосрдни анђео“ током тромесечног НАТО-бомбардовања Србије.

Али песник неће закључити на злу и смрти, већ на непокорности и животу свих, свих мртвих и свих живих, од почетка света:

*Нека се чује до бескраја
да се овде само живи...*

Зато је *Клетва Бодана Дубовског*, ова песникова самоклетва, у ствари његова посвета, заветна здравица човеку и животу, неугасивој животној жишки и вечном лету човекове животне стреле...

Људским духом дубовско сунце вечно да греје...

И закључује још *Клетва Бодана Дубовског* на непокорности и певању:

*бићу срећан
да те моја клетва стигне
песмом само да се браниш...*

Дане Стојиљковић се подухватио немогућег, само песнику датог, да земаљским путевима прође небеским, песничкимочијама, да, као земљоделац ралом по њивама, оловком по људској души оре, а најдубље по својој.

Мирослав Тодоровић

ДАНИ СУМОРНИ, СТИХОВИ ЖИВОТНИ

Монолог са сенкама за трпезом

(Миленко Д. Јовановић: ПИСМА МАЈЦИ... И ДРУГЕ ИСПОВЕСТИ; СТИХОВИ; ШТА ЈЕ РЕКАО ХЕРМЕС, *Доситеј*, Горњи Милановац, 2014)

Ко би песника да схвати, тај / мора поћи у песников крај, казивао је Гете. Не само *песников крај*, за потпуније схватање песниковог дела и његову генезу потребно је познавање и песниковог живота. Песник М. Д. Јовановић је уз две песничке збирке *Шта је рекао Хермес* и *Стихови* штампао и *Писма мајци... и друге исповести*. У књизи *Писма мајци...* је тзв. кључ за разумевање поезије овог песника, класика у сенци. Његова животна и песничка судбина је парадигма за судбину песника (уметника) који су живели своју стваралачку судбину, били по страни, без генерацијске подршке и учешћа у тзв. књижевном животу. Стварао је изван медијске халабуке, клановских ујдурми, без личних критичара, сигуран да ће после свега хронос у свом попису имати његова дела.

Песник је радни век провео као грађевинац (као и аутор овог текста) далеко од места где се одвијао тзв. „Књижевни живот“, промовисали песници и изми под покровитељством идеологије која је њему одузела детињство, срушила породицу, и осудила га да се с ауром „дете четника“ пробија кроз живот. Из песничких токова и кругова одвојили су га живот и судбина, стога његова поезија има аутентичну тамну боју живота и времена. Сада је то прошлост, а како „прошлост дуго траје“ (Матић) ехо тог недоба, пише М. Д. Јовановић „допире чак до времена садашњег, ехо од плескања и аплауза Идеји и Вођи, моји дланови никад нису подржали“.

Већ прва збирка „Хроми дани“ (1967) изазвала је подозрење. Зашто „Хроми дани“? Онај рат после рата, ликвидација домаћина, планско уништење села, насилна урбанизација и индустријализација, већ тада осуђена на пропаст, још чека писца да напише српску трагедију. *Хроми дани... наши дани* (Дис) године, деценије. Песник је занемео, замишљено заћутао, онај богомдани песник у њему је сталактитски таложио стихо-

ве, песме. Годинама није објављивао. На песничкој сцени смењивали су се глорификатори оног кога „мајка више не рађа“. И све је то већма „трава заборав прекрила“. Није било праве поезије. Утихнула је хорска певанија, *развишила постмодернистичка магла*, поезија нашла на брисаном простору белине. И без читаоца. О чему сада и коме зборити, певати?

Елиотова мисао као да казује и о нашим песницима тог времена: „Ако пратимо збркане повике новинских критичара у таласу општих понављања који их следи, чућемо велики број песничких имена; ако не тражимо целомудрено знање, већ уживање у поезији и ако упитамо неку песму ретко ћемо је наћи.“ Неко је казао да је после Хамлета све само понављање.

М. Д. Јовановић пише: „Права поезија се не нуди као блудница, она је страшна искушеница и нема цену, злато није њен господар.“ Права, истинска поезија „све оно што вреди запамтити од живота“ није била на с/цени...

Три књиге Миленка Д. Јовановића потврђују вредности поетике садржане и у претходно објављеним књигама (поезија, проза, књиге критика, есеја и интервјуа). Он је творац зрелог песничког дела, а нови *Стихови* су синетеза искуства, стваралачког и животног који свог творитеља сврставају у истинске песнике. Оне што су још увек у сенци, чије дело чека праве тумаче који ће превредновањем потврдити високе вредности Јовановићеве поезије.

Фундирана је кроз породичну причу „Писма Мајци... и друге исповести“ до најдубљих цивилизацијских слојева. „Иронично и са пуно смисла“ синтагмом „пламењача захукталог прогреса“ песник исказује животну драматику наших дана.

Кроз „Писма мајци...“ која су аутентично сведочанство о породичној драми прелама се трагедија поратног времена и судбине оних што су се часно борили за свој род и земљу.

Насловљени речју *Пауза* лирски записи са есејистичким нитима: о себи, о животу, времену, свему што је у његовом животу било преломно су *скамењене сузе оваплоћене у речима*. Путоказ су у невидљиво биће његове поезије, у оно што је *научио од људи* и времену, а указује на метафизичко својство поезије. Пише песник: „Живот није песма, песма нема замену за свој неприкосновен лик.“ Пише собом из дубине душе издваја речи које имају универзалну вредност, препознатљиве по боји и снази, с мирисом овог тла из чије тишине прибира за своју песму одјеке. Пише природно, зато његова мисао и песма имају

природан ток. Умни Шандор Мараи, поборник једноставног и јасног каже: „Само кретени имају зачучасте путеве.“ Јовановићеви путеви су прави, он пише мудро и једноставно. У његовом певању нема *опитих места*, понављања и певања из литературе. Води дијалог са светом својим гласом, зна да је „подупирање свог ауторитета тешким и компликованим речником одувек било привилегија плитких глава, брзоплетих и неуких пера“ (Јан Парандовски), зато његова песма има ослонац у његовом искуству и животу, и рефлексiji која повезује и спаја лично искуство са искуством времена.

Пише о завичају: „Завичај наш, Д. Г., претворен у успомену, још живи пуним животом у срцима и уму оних којима космополитизам није нарастао за срце. Лепота претопљена у мит. Вечита смена грађења и разарања, рађања и умирања. Још само гробља стоје и чекају да приме оно мало седих старина, који чувају огњишта, искру, пламен преосталог живота. А после, мрак, тама као у почетку стварања света. Вечно враћање истог, пут од црвеног цина до белог патуљка и натраг, док црна рупа не поједе све у жестоком сингуларитету, мој брајко.“

У овом, и другим записима (књигама), наводи се естетичко поетички концепт што упућује на природу његове поезије, открива *неприкосновен лик* песме у који је утиснуо свој лик, живот и своје време. Искуство живота које, каже песник, „надолazi споро са својом сенком која заклања видик“. Онај систем који је све гушио пролази, шуме посечене за штампање књига у служби идеологије се обнављају, славне писце тог доба више нико не помиње, брда књига су рециклирана и на крају завршила тамо где им је суђено. И о томе пише М. Д. Јовановић у текстовима, у књигама, знао је да ће и пошаст звана постмодернизам проћи, да ће „вејачи овејани суштине“ потонути у празно-речју стихова о ничему. И о томе у његовим списима.

Уводна песма збирке „Шта је рекао Хермес“⁵ *Пусто острво* својеврсна је оптика песникове поетике. Он је то острво, *самац у мноштву*, живи у стану – бункеру, „у свету нечистом што хвата га буђ / где ништа није свето а све то је ништа“. Кроз речи и синтагме песме и њене фавуле, кроз универзалну симбо-

⁵ Хермес син Зевса и Маје, гласник богова, бог трговине, путника, крадљиваца, вођ душа у Хад, код Римљана Меркур.

лику исписује се драма човека овог времена „на овом камену, на овој падини / низ који се котрљају невесели дани.“

Да ли се у њима још чују „Хроми дани“? Песме настале у урбо резервату доносе каталог призора са стиховима снажне носивости. У њима песник медитира о животу („Који, вештац, крије се од људи и богова.“), и сурову прозу стварности претаче у стихове (*Зимска идила*), пева о привидима овог живота (*О брачној срећи*)... У песме претаче стварност, из свог Ја мотри (*Видим и описујем*, ослушкује, стихом региструје, сажима муку, буку и бес овог недоба у речи избрушене до црног сјаја, гради песничку кулу. Онако како је то чинио песник Јован Христић поетизујући кроз хеленске теме и ово време, Јовановић кроз своје теме и време води дијалог и са хеленским мотивима. Отуда у његовој поезији хеленска митологија која овој поезији обезбеђује симболичку и археолошку дубину. Њене координате указују на смисаоно поље и просторност ове поезије... Чује се Јовановићев глас кроз Христићеве стихове „... живели смо у временима сасвим очајним. / Од трагедије / Правили смо комедију, од комедије трагедију.“

Лирска прича „Леп фебруарски дан“ казивање је о одласку (смрти) комшије *који то није планирао*. Остварена је са свим оним призивима у којима су слике и звуци нашег тла, односно то је песникова прича о смрти која живи у српским селима на умору. Време се згуснуло у причу песме, а речи су хармонизовале сиже, проткале га питањима „лирских јунака“ (*Ко ће сада секиру да нам на тоцилу оштри...*), чиме указује на друге аспекте човекове природе. Што значи да ова песма прича има и подтекстуалне знаке које свакидашња стварност садржи. Нашао се у песми онај који за земаљског живота није знао за поезију на хартији. Читалац песме, стари Гаврило из Трешњевице, ову песму доживео је и као знану причу, у песниковом поимању она има значење свеопште метафоре. Инвентивно је лиризована прича о онима што одлазе из живота и онима што остају „за друго извлачење“. Је ли живот лутрија? У песми песник проницљиво стихује догађај, дахом свог живота и духа, гласом онога што је спознао, свестан животног усуда. Ово је поезија каже, стари Гаврило, који никад није имао песничку збирку у рукама. Дирнула га је прича песме у којој је њему знан живот, суочио са истином да ништа није у човековим рукама. Ни долазак, још мање с овога света одлазак. Није лирски јунак песме Стеван Токић планирао одлазак из живота, још мање да буде у

песми М. Д. Јовановић. Аутентични дискурс плени дочим ве-
нац слика указује на фабулу чија стожерна вертикала има зна-
чење метафоре.

„И теку дани суморни“, поетски призива виђено „У прево-
зу“. Са свим сликама и призорима које слободан стих описује
преко реминценција на гужве код Дафине (*...као да Дафина /*
Девиденде дели...) и призоре хаотичног времена који се у овој
поезији попут еха чују. Потврђују да „теку дани суморни“, да
„Свет није свет“ дочим *Песников удес* казује о песнику заточе-
ном у *кућном квадрату*. Песничка имагинација му омогућава
да „побегне“ од стварности, да прозоре „кућног квадрата“ зами-
сли као бродске – округле, да плови, али како је све привид, на
белини папира остају стихови „О самоћи, сред људског чопо-
ра“. Идеја песме поетски отвара и друге теме које показује моћ
песме (песника) да кроз лично саопшти садржаје сложенијих
значења чије асоцијације отварају универзалну космику песме.

Земља – круг, елипса
Велики гроб из кога ничу цветови – вулкани
Фуџи Везув и Етна –
Именице од којих се страда
А дани не мичу, стоје поређани
Крај пута у Нишита⁶

Неподношљива стварност ма колико горка постаје у песми
подношљива, обасјана стиховима чини се хуманијом. „Али
песме се не праве идејама већ речима“ поручује песник док
зида своју *песму грађевину* од животног материјала који
песничким дахом у стихове животне обликује.

Шта све садржи ова стамена грађевина песничког духа?

Утемељена је колико у песниково време и теме, толико је у
дубинској вези и са цивилизацијским са/знањима. Отуда је у
њеном густом ткању појам времена исказан снагом песничке
речи што памти и повезује. У песми *Убрзање* луцидно је стихо-
вана и представљена на песнички начин нова генерација:

Сад друге формуле важе: буди кратак!
Нико нема више времан да слуша

⁶ Име немуштог, онемелог града усред Великог Вашаришта.

*Ма колико живот трагичан изгледао
Камоли да чује крик којим се све свршава.
Нико времена нема да опише Круг и Троугао
И Крст на коме Распети завапи јуче
„О Боже зашто си ме оставио?“*

Између Сад и Крста време је сажето у реч Јуче што његовом певању обезбеђује димензије за студиознија урањања у песничку филозофију.

*А што се писања тиче, поезије, на пример
Мани се ћорава посла и попут аутора⁷
Чувене LE BATEAU IVRE, спаси се бекством
У дивљину....*

Песник посеже за иронијом и сатиричним нотама, алегоријским садржајима што доприноси разуђености његове поезије чије упоришне тачке из стварности боје поезију и њен смисао. *Смисао налазим, каже песник, у напору да кроз стих искажем сав чемер и мед тренутка у којем јесам, овако кратковек и без наде у инкарнацију.*⁸

„Песник није шалјивција нит вашарски шерет / Он је метеор отпадник од масе“ исписује, у ваздух постојања, записује знану судбину и истинских песника. „Онако, узгред“ поручује:

*Реците, неувијено у целофан, у метафору
Реците слободно, да вас прост свет разуме
Да је све пропало, ил само што није
Напред песници, ви који пристижете
Домаћи рај да опишете у тачној размери
Осталима који побегоше у апстракцију
Осталима је наређено: Стој!*

Тако песмом говори из живота и времена, мотри будним оком Речи, чује кроз митско-историјске реминисценције Каина и Авеља, Платона, Грке, Римљане... у времену празних једначи-

⁷ Arthur Rimbaud

⁸ Песник да први крочи и каже хаосу: Не (Интервју са песником Б. Ломовић) *Кораци*, јан. Фебруар 2009.

на исписује „Славујеве терцине“ стихом казује „Шта је рекао Хермес“. Рекао је оно што песник види чији стихови сумирају кошмарне слике овог времена над које се надносе тмурни облаци нових пошастаи.

*Можда се укаљана Природа чисти ратом
Од прљавштине које јој наносе
Човеколико весници технолошког безумља.*

Алузија на митско је речито мисао песме уклесала у ово-времене стихове:

*Исус је из мртвих дигао Лазара
Што не би и нас који смо његова деца
Одрасла у незнању кнута и тираније.
Пола века поткивали су нам табане
Ковачи такозване срећне будућности
Која је ево стигла и хода на штакама
Као инвалид који се враћа из рата*

Стихови у којима је песник слио време и судбине указују на трагедију појединца и народа у времену транзиције, у многострукој су сагласности и с наслеђем што дамара у дубини његових речи. „Песник који мисли и говори друкчије“ (Б. Ломовић) обзнањује:

*Поезија, девица са хиљаду маски
беси песнике о најтању грану
и живи ванбрачно са својом тајном*

Песник Миленко Д. Јовановић зна, и уме, да усагласи митско и лично, да градиво живота преточи у поезију, извргне руглу и јунаке тзв. књижевног живота (*Критичар новог доба*). Стиховима осветљава суровости реалног живота, дочим распет између живота и поезије кушан сумњом о вредностима написаног исписује слојевиту песму „Сенка ветра“. Он види и описује, његов стих је наративан са стишаном унутрашњом медитацијом и осећањем за складност речи у садржајном миљеу песме.

Ауторов коментар (а постериори) обавештава да је песник *исковао поједине стихове*. Настојао је да слика стварности кроз песнички дискурс буде пријемчива. Видео је и исписао коплек-

сну поезију овог времена чије вертикале сежу до искона а до-сежу небеске коте Речи. Бројне песме имају антологијске мере и размере које својим послањем уверавају да је М. Д. Јовановић класик у сенци чија поезија је понад свих тумачења. Све је у истиности ове поезије и њеног открочења.

Неће ова врсна поезија добити одличја која јој припадају, нити ће је тзв. оцењивачи и критичари вредновати. Данашња критика се бави малим бројем својих изабраника, истинска поезија је скрајнута као и све вредности у времену клановског песништва и подела. Рђа са до сада награђених књига је помела поезију, песнике и апологетике ква-зипесништа. *Вејаче овејане суштине* је развејала *Сенка ветра* из Јовановићеве поезије...

Завршна песма „Комшијски петао“ метафориком и симболичком казује и о песницима изван свог тла и језика, с иронијском нотом говори о онима што се угледају на певање других, на херметисте, потврђује песничково стваралачко вјерују које је мноструко потврдио у извансеријским песничким збиркама.⁹ Може из ове песме да се ишчита и песников доживљај инспирисан доживљајем у родној Доњој Горевници, али то је површинска страна песме. У подтекстуалним слојевитостима сугеришу се друга значења, лирска универзалност упућује на дубљи смисао песме и моћ да се изрази више од казаног.

*Ако не престане да кукуруиче
онај петао из комшилука
гљотинираћу га части ми
к'о Французи Робеспјера*

*Не да ми мира тај крештави рапсод
мора да је учио певање код херметиста
јер док се рвем с речима
Булазни – тај критик пера*

Трешњевица – Ниш, август – септембар 2014.

⁹ *Разарање класике*, 2002; *Аргонаут на каучу*, 2005; *Исто о истом*, 2007; *Песме љубави и бола*, 2009.

Момир Васиљевић

КЊИЖЕВНИ ТРАКТАТ О ХРИШЋАНСТВУ, БОГУ И ЉУДИМА

(Микица Илић: ПОВЕСТ О АПОКРИФУ, *Арте*, Београд, 2014)

Роман Микице Илића „Повест о апокрифу“ је трактат о хришћанству, Богу и људима, о апостолима и њиховим земаљским судбинама, о суштини вере, о сумњама, слободи, љубави и искушењима, о падању и посртању, али и о уздизању и упорном корачању према слободи и према Створитељу... Ово је врхунска филозофско-теолошка приповест о елементарним чињеницама свеукупног поимања Бога, љубави и истине!

По својој структури „Повест о апокрифу“ је „ланчани-степенаста“ роман у којем се приче, као његови делови, надовезују једна на другу, и у којем је завршетак претходне приповести почетак наредне, да би крај романа била Жидова реченица са којом почиње приповест о римском прокуратору Јудеје, Самарије и Идумеје, Понтију Пилату: „То је било оно неодређено доба кад се завршава ноћ и кад ђаво закључује своје обрачуне!“

Ово је и роман-есеј, роман-трактат, али и роман тока свести неколико приповедача, који у својим последњим сатима, минутама и секундама земаљског трајања, рекапитулирају свој живот, одмотавајући његов калеидоскоп највећом брзином...

Када би из ове књиге извукли цитате који су штампани посебним фонтом, са ауторовом очигледном намером да упуту читаоце на те мисли, поруке и поуке, онда бисмо добили један конзистентан теолошки катихизис, једно краће дидактичко излагање хришћанске веронауке у облику јасних питања и прецизних одговора, у којима су изложени темељни принципи хришћанства... То је права ризница, готово бисерни ђердан, прелепих и премудрих рече-

ница, које се уче наизуст, и које се употребљавају као терапеутско средство за лечење напаћене и оболеле душе...

Ако кренемо од „предсобља“ овог романа, од његовог својеврсног „пролога“, у којем су наведене речи Достојевског: „...Ја не верујем у Христа и не исповедам Га као дечак, већ је кроз велики пакао сумње прошла моја осана...“ и „Ако ми се докаже да је на једној страни истина, а на другој страни Исус – ја бих изабрао Исуса, а не њихову истину!“, онда стижемо до есенцијалне тачке ове књиге у којој је оно место на коме се верник, хришћанин и православац, најчвршће везује за Његову реч и за Његово дело. Ту се налазе и ове ауторове речи из романа „Повест о апокрифу“:

„Павле им је узалуд објашњавао да је Бог апсолутно слободан, а да су људи слободни само Божјом вољом и љубављу. *Све је дозвољено, али вам није све на корист*, објашњавао је Павле, када би му Јелини говорили да се кроз грех појављује људска слобода. У греху не лежи слобода, настављао би са жаром, слобода је у љубави, јер ако све имам *а љубави немам, ништа сам*, слобода је у избору који Бог оставља човеку, у познању добра и зла, јер она лежи у заједништву са Творцем и другим људима!“

Овај цитат из романа „Повест о апокрифу“ најбоље илуструје ауторов допринос сваком покушају нас читалаца да његову књигу употребимо и као путоказ за наше духовно воздизање путем ишчитавања праве литературе, истинских духовних врела, у које, без сумње, спадају дела Достојевског. А он је, очигледно и ауторов литерарни узор, али не само литерарни, већ интелектуални, филозофски, словенски и свеpravославни, у свим напорима да се докопа „стазе Свелости, Љубави, Слободе и Припадништва Племену Његовом...“

С темом о слободи везана је код Достојевског и тема о злу и злочинству, јер се зло не може објаснити без слободе. Зло се појављује на путевима слободе и без те везе не би било никакве одговорности за зло. Без слободе, Створитељ би био одговоран за зло! Достојевски је дубље од других схватио да је зло дете слободе, али је схватио и то

да без слободе нема добра. И доброта је дете слободе! С тиме је везана тајна живота, тајна људске судбине. Слобода је ирационална и зато она може да сазда и добро и зло... Одбацити слободу само зато што она може да донесе зло значи изазвати још веће зло, јер само слободно добро је добро, а приморавање и ропство, украшено врлином, јесте зло антихристово!

Читалац „Повести о апокрифу“ може да се запути књижевним и духовним стазама, којима је у овом роману кренуо и аутор, исписујући нам овом својом књигом упутство за разумевање Божјег плана, као и трасирајући нам путеве који нас приближавају Оцу и Сину Његовом Љубљеном.

У неким својим будућим делима аутор би требало да настави да ослушкује Створитеља у себи, да отвореним очима посматра Божије дело око себе, али и да храбро и без зазора уочава сталне и агресивне нападе сатане и његових следбеника на „децу из Божије баште“, који су већ поодавно на овој „плавој планети“ успоставили „црно царство“ палог анђела, а о чему нас Највећа Књига опомиње, а речи апостолске и књиге светоотачке уче и упозоравају...

Вујица Бојовић

ГЛАСОВИ, ЗАПИСИ, СУШТИНА СТВАРИ

(Мирко Иконић: ГЛАСОВИ ЛЕТА, Издање аутора, Прибој – Београд 2014)

*У сукобу са светом и собом
минусмо млада лета.*

Након тридесет година таложеног искуства и зрења, Мирко Иконић излази пред читаоце свеском песама „Гласови лета“. После збирке „Осојнице“, с Видојем Пјевчевићем (1969) и „Млада делта“ (1984) објавио је две књиге прича („Претежно истините приче“, „Повратак у Црнуговиће“) и пет књига есеја, критика и књижевне историје.

Већина песама у збирци која је пред нама објављена је по часописима и ревијама. Шест песама, у првом циклусу, унето је из збирке „Млада делта“. Пошто су настајале у дужем периоду, у различитим тренуцима живота, оне су и одраз чињенице да се свет мења, да се аутор мењао и да нам живот брзо пролази. То је вечита тема, непролазна мелодија елегична свих времена и свих поднебља! Зато збирком доминира доживљено, често исповедно казивање, бар колико и интелектуална имагинација, песничко онеобичавање или херметичност као, на пример, песма *Привид*.

Наслов овог осврта могао би бити: Гласови младости и завичаја, натопљени животним искуством, или: Збирка плодова зрелих лета, или: Мала лирска биографија Мирка Иконића. Ова елегична прича о завичају, тој „долини сна и јаве“ и вировима детињства, садржи песме о драгим местима, родној кући и родбини, прецима, догађајима и личностима из усменог приповедног наслеђа, о животу после рата, одметницима, Удби, сиротињском ишчекивању среће, што део ових песама, као што су *Шипурци детињства*, *Суморни предео и глад у њему*, *После рата*, *Празник*, ову књигу чини сетним завичајним летописом. Бројне су песме с препознатљивим аутобиографским детаљима, пре свега оне у којима су именована лица (ујак Станиша, рођак Милић) и емотивно обојени топоними (Осоје, Поблаћница, Погледала, Слатина, Обарак, Превија, Рудо).

Свака песма је урезани доживљај неког тренутка живота, или потреба да му се, с дистанце, да општији смисао и тако учини непролазним (*Шетња поред реке, Ловци и мир у души*). Свакако ту су и песме које можемо назвати духовном биографијом, живот интелектуалца, професора књижевности у малом месту, његова посвећеност читању и писању, као отпору приземности и испразности, али и нагону стварања, трајања кроз створено. Епизоде духовног и књижевног живота у малом месту једноставно су и духовито исказане песмама *Само смо књиге бескрајно љубили, Исповест професора који воли поезију, Разговор о љубави*. Том кругу песама треба додати и шест исповедних и контемплативних песама посвећених пријатељима и Пауну Петронијевићу јер су они ствараоци из ових крајева и били житељи малих места. С њима је нашао сродност у поимању овога што живимо.

Мирко Иконић је озбиљан, посвећен стваралац, систематичан у послу, што се види и у овој збирци. Иако је збирка мотивски разноврсна, може се запазити, (с малим искакањима у првом циклусу) да је у њој све одмерено, заокружено, казано што се хтело, наслућује се трагање за тачном сликом, функционалним ритмом и интонацијом, да би се добила симболичка сугестија. Види се то по уводној и завршној песми, по почетним песмама одштампаним курзивом на почетку сваког циклуса, филозофским закључцима о смислу живота и писања, некој врсти свог песничког програма: *Запис за сликара, Јесењи запис из 1993, Сипац, Свођење рачуна, Пут, Списак, Песник Паун на небесима, Шетња поред реке*.

Већ на почетку збирке, у „Раним радовима“, читамо песме које су „настојање да се открије суштина ствари“, изађе из неумољиве, кошмарне, студене, стварности и остави траг, с црним пророчким речима оца на самрти:

Били смо и бићете још дуго у мраку/ све ће вам бити лажно и наопако.

Песма *Јесењи запис из 1993*. згуснуто до бола говори о одустајању од узвишених циљева пред егзистенцијалном угроженошћу.

Насупрот стоји дивна песма *Шипурци детињства* као упечатљива бајковита слика и доживљај:

Иза седам гора – ко на крају света/ румене шипурци као самрт лета/.../ Још и данас неко у шипурку цвета/ у убуду срца, дланова и пета.

У другом делу збирке, и другом делу живота, као симболични контраст стоји храст. Храстови су визуелно маркантне антене у песмама јер су храстови доминатни и у пејзажу. Храст је сведок свакодневног живота и део суморног предела, од прага и огњишта, ресања у пролеће до гомила сувог лишћа у јесен, од паганских и хришћанских култова, до народног симбола снаге и дуговечности, дубоке укореењености у земљу. У *Разговору са старим храстом* песник то сажима у личну, мисаоно-поетску слику или митологизирану биографију.

Средишњи циклус „Боје зреле рујевине“ најобимнији је и најбољи део збирке. Циклус интонира лепа уводна песма *Поблаћница*:

То је та река или сан што траје /.../ док чили немир детињства смерног.

То је тај осунчани вир детињства, испуњен топлим бојама и радосним звуцима *раскошни смех летњег поднева*, најдраже реке која живот носи (до последње реке, коју стари Грци прозваше Лета).

Повратак у родну кућу и следећих десет песама у циклусу слично су интониране. Обновљене слике, сада пред очима повратника који на те пределе детињства гледа као писац. С извесном ношаланцијом стихове гради опонашањем речника и образаца народне усмене традиције (*Сонет о великом поводњу, Ђурђевданско јутро*). Није случајно овде унео и песму о Пауну Петронијевићу, *Песник Паун на небесима*, једну од најбољих песама у збирци, иако га није познавао, зато што налази сличности између Пауна и својих лирских предела и јунака. Успоставља везу два амбијента, Црнуговића и Рибашевине, два песничка циља, иако различитих судбина:

Песма је ван смрти и живота/ ко вечност моћна и бескрајна/ исконска пређа што је мота/ нека далека звезда сјајна.

Указао бих на песму, читавау причу у дистисима, *Писаћа машина Божја Бјелице*, која већ тоном помало хуморног казивања уноси опуштеност, имитирањем народне клетве и гусларских песмарица о новијим личностима и догађајима. Кад се десила породична несрећа аутор је имао три или четири године, кад је разумео догађај и написао песму имао је преко педесет година. Мало је сведока тих догађаја, млађи читаоци тешко да ишта разумеју, кроз пола века песма ће се другачије читати, само као баладична песма, без примисли на какву политику и историју, као што смо ми, старији, сада оптерећени. Ми се

држимо „царства“ сувих чињеница: одметник Божо Бјелица, писаћа машина са Запада, јатак, батине у Удби, Голи оток, време страха, али будући читалац, и садашњи искуснији, читаће како хтедну, по својој имагинацији. (Каже Гастон Башлар: „У царству имагинације ништа није вредно ако није поливалентно“, ако нема поетског двојника). Чини се да је Иконић наслутио вишезначност детаља тог догађаја, нарочито писаће машине, идеолошког насиља и истрајности пред страхом. Све је ту на граници апсурда!

Ова и две песме о срећи су добар пример за анализу поетике М. Иконића, два вида поетике кроз целу збирку. Прва је дискурзивна поезија, тражење тачних поетских исказа или слика у симболистичком кључу (*Песма о срећи*), друга је наративна песма, линеарна прича, овде прича о судбини рођака Милића и његовом схватању среће (*Опет о срећи*). Скоро сам сигуран да ће већина читалаца помислити: добра је ова прва песма, „уметничка“, али мени се више допада ова друга, „из живота“. Овакве песме (као и три песме о љубави за књигу и страсти читања) доприносе занимљивости збирке, њеној отворености и према читаоцима који ретко читају поезију.

Можда је најупечатљивија песма *Измаглица на старој железничкој станици у Рудом*. Ко је младост провео путујући ћиром, чекајући возове по малим станицама, па се „пробудио“ кад нема ни пруге, ни прагова, ни возова, доживеће ову песму и као слику суморног јутра и као „уздах носталгије“, „густину очаја и равнотежу безнађа“. Све што је имало смисла мртво је и батаљено, губи се у расулу и корову, без каквог путоказа за излазак. Песма као да је настала по некој мајсторској уметничкој слици или филмском запису. Чулност одуховљена постаје естетска вредност, пре свега зато што слици даје замах интуиције. Песма је пример како настаје разлика између простог именованга ствари и поетског зрачења ствари претворених у моћну уметност! Наизглед спасоносни обрт: „али: чему толика туга кад је смех свему лек.“ додавањем, на крају, дистиха народне пошалице о девојкама из Батковића, само снажније истиче цивилизацијски пораз, сумор провинције. Сви ми данас живимо у неком свом Рудом!

Песмама *Разговор са старим храстом*, *Стара прича* и *Списак* завршава се циклус, помало сетним животним сазнањем и погледом на пређени пут, „кад све је уздах и пена“. Ипак, посвећеност писању има смисла јер остаје „макар у инат свету/

траг да смо ту били“ (*Списак*). Још је у „Младој делти“ М. Иконић изрекао сличну мисао: „Песма је моћна одбрана од збиље“ (*Сапфа пева*).

Трећи циклус, „Гласови лета“, је најкраћи, свега пет песама, и стилски најкохерентнији: *Гласови лета*, *Гласови с мора*, *Гласови предака*, *Гласови шума*, *Гласови злих намерника*. Песник не исповеда само свој случај, није само савременик пролазних људи и потрошних вредности, него је (и) прислушкивач гласова из дубина и давнина, гласова и порука наталожених у шуми и води, гробљу и предању, годишњим добима и злим силама које прате живот. Иако образован песник, познавалац књижевних токова, Иконић и те како има слуха и за језичко наслеђе, завичајну усмену баштину, чије одјеке чујемо у неким песмама.

Песме збирке „Гласови лета“ јесу докуменат времена, али као плодови певања и размишљања песника у најбољим годинама живота. Збирку испуњава један вечити тематски круг: простор и време, живот и смрт (од Црнуговића до Прибоја); шта се дешавало, како је ушло у ове песме, духовну биографију. У неколико песама као да гори свећа над људским мукама и казнама (као да и сам живот није пун патње)

Бити песник, дати своје срце и разум у реч (*Запис за сликара*), носити се са силама немерљивим, поготово у Рудом или Прибоју, није ни лако ни примамљиво, јер песник носи прастари терет неприхваћености, непотребности (да не употребим романтичарску уклетост или сумњичења за Нарцисов комплекс). Колико год узвишен страх од заборава био оплођен вредним, трајнијим делом, ретко кад песник није губитник. Песничку самосвест, не би се рекло само реторичку, Мирко Иконић носи од прве збирке, што се потврђује и у зрелом ткању збирке „Гласови лета“. У песми из збирке „Осојнице“, *Кад нешто стварам*, исповеда

Завирим у сваки део себе/ И пронађем два живота/ А кад погледам напоље/ Један до пола поједен/ И ћутим јер моје је да стварам.../А ви опет не волите песнике.

Посао списатељски нешто и надокнађује: радост дружења с књигом, радост стварања, надмоћ над свакодневном баналношћу, тривијалним духовима као што је то у духовитој лекцији *Разговор о љубави*. Песма упозорава на културну чињеницу, на малограђанске вредности, на опште стање духа. Оно што напуштена железничка станица Рудо оличава у економској сфе-

ри, то је презир према књизи и читању у духовној. Пластично и духовито је трима песмама (које се могу и сценски представити!) изражена аутору врло блиска и непрекидно актуелна културолошка тема књига и читање. Књиге су светиљке ауторове младости, „непорочне љубавнице“, мера животу, у „грешним временима“, друштву „препарираних птица“. Следствено, није лако бити мисионар те љубави, као што је професор књижевности.

Надмоћ духовног и естетског над приземним и пролазним, нарочито долази до израза у најбољим Иконићевим песмама: *Шипурци детињства*, *Суштина ствари*, *Сипац*, *Песник Паун на небесима*, *У знаку неба и гроба*, *Измаглица на старој железничкој станици у Рудом*, *Шетња поред реке*, *Гласови предака*.

Песник велику пажњу посвећује језику и стиховима, користећи се разним формама, од кратких ритмичних стихова до дужих песама наративног ритма, римованих дистиха и катрена (више од половине песама је у римованим стиховима), успешно се окушавајући и у осам сонета. Остао је веран и неким ранијим поступцима: везани стих, сонет, посвете песама пријатељима. Остао је и тематски круг, завичајни простор, проширен новим искуством, новим доживљајима света. Мирко Иконић је од оних песника који не мења једном објављене песме, нити тежи да буде песник у тренду. У „Гласовима лета“ нема младалачке љубавне ватре, младалачке разбарушености и бучне позе. Двосмислено или иронично данас звучи стих *Нема мени смрти у Осоју*. Родни крај јесте поетски извор али није идеализовани свет, чак ни у добу детињства, још је емотивно прибежиште, није егзистенцијални спас.

Има упадљиве скромности и ненаметљивости у деловању књижевника Иконића. Ни једне речи испразности или вулгарности, нити позе дубокоумности, није огорчени бунтовник, нити склон великом експериментисању, пре свега је професорски одмерен. Та скромност се огледа и у издавању и опреми ове свеске стихова, о своме трошку, довијањем да што мање кошта. То је нека садашња реалност у овој земљи.

Новембар 2014.

Слободан Лазовић

КЊИЖЕВНИ СКАНДАЛ ИЛИ ПОЈАВА

(Милоје Дончић: *РЕСАВСКИ ВЕНАЦ*, *Лестве*, Косовска Митровица, 2014)

Књига „Ресавски венац“ Милоја Дончића, песника из Ниша, доноси, како се у поднаслову каже, плагијате југословенских песника. Већ је изазвала необично велико интересовање и означена је и као књига-бомба. Заправо су у њој две књиге, антологијске, рекло би се, обе вредне пажње на свој начин – једна састављена од песама чија оригиналност је, каже Дончић, ван сумње. Њу су бирали, веома непосредно, наши најпознатији песници рођени између 1900. и 1939. године. Преко ње је настајала ова друга, где су сабране песме плагијати. Иако се налазе у једним корицама, сагласне до истоветности и супротстављене колико то јесу изворност и препис, једна без друге не би постојале. Обе су јединствене, иако је Милоје Дончић (са)бирао само ову другу. Њу су скупили, без међусобног договора и са рачуницом другачијом, тридесет најпознатијих песника са простора бивше Југославије, свих националности, међу којима су Оскар Давичо (једини заступљен са две песме, па их у књизи има укупно тридесет једна, односно шездесет две), Васко Попа, Миодраг Павловић, Мирослав Антић, Мира Алечковић, Борисав Радовић, Добриша Цесарић, Вјекослав Мајер, Јуре Каштелан, Мак Диздар, Матеј Бор, Цирил Злобец, Блаже Конески, Ацо Шопов, Јеврем Брковић, Мило Краљ, Флорика Штефан, Адем Гајтани...

Дончићев „Ресавски венац“ показује истоветности појединих песама наших најпознатијих песника дајући превод песама оригинала упоредо, о епигонству се овде не може говорити. Ко не значи туђе, оно ће означити њега, поручује дOMETнутим епитафима Милоје Дончић, након сваког скандалозног сусретања оригинала и плагијата.

У књизи је махом реч о песницима који више не певају овоземаљским језиком (изузев осморо), чиме се баца делић светлости (и сенке) на њихово укупно дело, које је неупоредиво већим делом значајно или је било значајно. Праг толеранције који је Дончић изабрао заиста је висок – у „Ресавском венцу“ су само песме (и песници) које су са више од две строфе невероватно сличне са онима са којима су поређене. Да ли су сви примери у књизи, видеће се, то је ствар Дончићевих могућности и будућих

послова. При том, песник се усудио да, уместо, можда, позванијих, проговори о чему се шапутало у кулоарима, где се проказивала појава, али није се знао обим.

У нашој поетској стварности ово је први пут да се убедљиво, на озбиљан начин – путем књиге – и овако документовано показују песничке плагијатне творевине. Проза је, пре овога, чувеним полемичким књигама Драгана М. Јеремића (*Нарцис без лица*, 1981) и Данила Киша (*Час анатомије*, 1977), обојице сада мртвих, и, ево, живих, изазвала обилне расправе. Ма како се померале границе етике и естетике, када су у питању еволуције у творачком и читалачком, и техничком, дакако, домену књижевности, понекад и до сопственог самоуништења, неки вид литературе, од оне са стварним новинама до компилативне, мора постојати, све док постоје људи који имају потреба за њом.

Делом већ оспорена, књига „Ресавски венац“ сасвим сигурно покреће питање плагијатности: и ако је све истина, што Дончић износи, и ако ништа од тога није истина. На књигу, књижевност, они који сматрају да су позванији и упућенији, ваља да одговори такође књигом – оспоравања или допуњавања. Ако ништа друго, барем да се расправи колико и како се, свесно или несвесно, сме и може користити од материјала који су већ били употребљени. Какав год да буде исход, поезији неће штетити, имаће циљ који ваља рушити.

Првобитни људи нису имали језик, имали су своје знаке, крике, гласове, речи, ћутњу, пре тога, и после, говором се језик ширио, преносио, развијао; преузимани су гласовни скупови којим је обележаван одређени појам – ево и дела ширег смисла језика – и, у време усменог стваралаштва, позајмљивана су веровања, митови, догађаји, личности: стваране су вере, богови, потоци, васкрснућа, Исуси, краљевићи, попут Марка код нас, Македонаца, Бугара итд. Човек, народи, стварали су себе; тог стваралачког материјала је било мање од неопходног, потом од потребног, затим од жељеног... Преузимања, преношења, позајмљивања, сетимо се чак и највећих симбола, рецимо југословенске химне, рецимо низа речи којима јесмо или нисмо, без фонетских измена или са малим, давали и дајемо иста или различита значења, постоје од почетка, често су неизбежна и неопходна. И све док смо у пределима потреба једног народа, или народне књижевности, приговори су много мањи.

Проблем (већ избором ове речи указује се и на номинална и на опозициона значења) настаје када уметност, најпре мислим на књижевност, и поезију у њој, постаје ауторска. Цивилизација, не само овде, доноси ново, са тим и нове могућности, раскр-

снице, сумње. Њен ход је и ка новом, што не значи и обавезно бољем. Садашњи корак је ка потрошачком друштву, ка „умножавању“ новца, производа, идеја, веровања, сору *paste* поступању. Основно питање и савремене уметности је докле досеже оригиналност, шта је њена сигурна мера, колики је капацитет људске непоновљивости и колико је занимање за њу, а колике су текуће потребе читаоца и корисника, појединачно и у оквирима народа, држава; шта интерес, било какав: материјални, политички, развојни и сл. чини стваралачком тренутку, или мозгу уопште, да ли су наша очекивања и судови у служби нас или књижевности итд.

Правдам ли, при овоме, и данас присутан понос при слушању Давичове *Србије* или њега, нису ли скоро идентична расположења и мисли Сицилијанаца и Срба при том, питања су која воде према стваралачким капацитетима народа и појединаца, непоновљивости и текућих изазова, наслањања гране на грану, држање руке у руци и сл.

Неизбежно ми је да закључим да је и за плагирање потребна одређена „способност“, али да је способност вишег реда, а за то постоји више начина, и графичких и ауторских, да се на уградњу претходног, нечијег, пре потписивања сопственим именом, укаже.

Оно што већ постоји, ваља бележити и употребљавати, кажу интертекстуализам и метатекстуализам најпре, теоријски и критичарски приступи, који имају своја упоришта (рецимо да је стварност повод, а измишљена стварност, где спада и књижевност, и читање књижевних дела, непосредни повод за стварање нових) и своје критичне тачке (нема свеприхваћеног договора шта се, колико може преузети и како обележавати).

Трпи ли књижевност због своје плагијатности?

Не бих рекао. Њу чине и безбројни покушаји, непрекидно зидање и рушење њених кула и „шопинг молова“, као што је чине и звезде изнад њих.

Губи ли у позицијама према другим видовима људског живљења?

Опет се не бих сагласио: међу све бројнијим (и све лакшим; или све тежим) видовима људског исказивања добитак је наћи се у арили, привучени борбом најпосвећенији ће доћи до користи.

Да су плагијати дела заиста могући, досад би било барем неколико милиона Сервантеса, Његоша, Раичковића. Њихових књига неупоредиво више.

Бошко Ломовић

ЗА ИЗУЧАВАЊЕ И УПОРЕЂИВАЊЕ

(Миомир Милинковић: ИСТОРИЈА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ; *Bookland*, Београд 2014)

Милинковићева *Историја* се појављује осам година после *Историје српске књижевности за децу* (Змајеве дечје игре, Нови Сад, 2008) Тихомира Петровића. Аутор јој, да би се и формално разликовала, додаје у наслову још „...и младе“. Због временске блискости обе историје и безмало вршњачког статуса оба аутора (разлика је само у једној години), неколико поређења је незаобилазно. Један од разлога за своју књигу аутор истиче да „још није дефинисано питање историјске периодизације, које је неопходно за сагледавање било којег вида уметности“, па у том науку читаво стваралаштво сврстава у шест хронолошких фаза. Тако би се српска књижевност за децу „на дијахронијској и синхронијској равни књижевне историје могла најбоље сагледати“, сматра у *Уводу*.

Прва је усмено стваралаштво, временски неомеђено. Друга фаза започиње просветитељством, са Венцловићем, Орфелином, Мразовићем, а завршава са Доситејем и Луком Миловановим. Родоначелник треће је Ј. Ј. Змај и његови савременици (Љ. Ненадовић, М. Шапчанин, М. Јакшић, М. Поповић Сељанчица и други). Четвртој фази, између два светска рата, припадају Змајеви епигони; из њих аутор *Историје* издваја Гвида Тартаљу, Десанку Максимовић и Бранислава Нушића као прозног писца (*Хајдуци*). Пета фаза у развоју ове књижевности је на „перима“ прозаиста са ратном тематиком: Петар С. Петровић, Алекса Микић, Бранко Ћопић и Арсен Диклић, а Милинковић посебан значај придаје последњој двојци. Но, у истој тој фази зачиње се модеран ток књижевности за децу и младе, започиње са Душаном Радовићем, који је „први другачије певао од Ј. Ј. Змаја“, а уз то, побрао заслуге за развој српске драме за децу чему ће, потом, допринос дати и неколицина других. Свакако, међу корифејима ове фазе су песници: Мирослав Антић, Александар Вучо, Драган Лукић, Милован Данојлић, потом Александар Поповић („право освежење у развоју дечјих прозних

врста“, те бајкописац Гроздана Олујић. Најзад, шеста фаза, припада писцима с краја XX и с почетка овог века.

Истини за вољу, извесна хронолошка периодизација је заступљена и у Петровићевој *Историји*, од одељка „Усмена књижевност“ до „Поезије новог времена и сензибилитета“. Разлике су у томе што су историчари поједина имена сместили у различите периоде, што је најочљивије код разврставања у протеклих шездесетак година.

Простор нас ограничава да се овде помније бавимо „од корице до корице“, а и није неопходно. Милинковић се у највећем делу *Историје* креће углавном утабаним стазама својих претходника. Аутор се, сам то наглашава, користи искуством ранијих историчара, уносећи, разумљиво, и своје погледе. Но, аутора је понајвише на свакако најнеистраженијем пољу, стваралаштву при крају прошлог и првим годинама овог столећа („Српска књижевност за децу данас“), па ћемо се осврнути на тај део *Историје*.

Миомир Милинковић, на почетку, уочава да данас има доста песника који „остају на линији проверених поетских начела“, али исто тако не мањка ни поезије настале на досеткама, стилским каламбурима и бесмислицама; таква је „тренутног интензитета“, али кратког даха. Рекли бисмо, по аналогiji, следећи музичко помодарство – естрадна поезија. Међу ствараоцима који су „снажно закорачили у XXI век“ аутор је означио Гроздану Олујић, Милована Данојлића, Љубивоја Ршумовића, Добрицу Ерића („У српској књижевности за децу ни један песник није тако снажно уткао у своје стихове исконску снагу земље“) и још неке старије писце. Још их је који се и данас добро „држе“, као што су Мирослав Антић, Гордана Брајовић, Раде Обреновић, иако више нису међу нама. У групи посебно издвојених је и Драгомир Ђорђевић (1953–1999) чија је комика, на први поглед, ћопићевска или ршумовићевска, али „пажљивија анализа ће показати да је остварио суптилнији, виши ниво“, констатује Милинковић. Међу петорицом, са именом и презименом у наслову, историчар је имао слуха и за „одважног експериментатора говора и сензибилног опсерватора детињства“ који је наговестио сасвим нове могућности песничког језика – Душана Ђурђева. Опаска да је његов језик само на први поглед „неизвесни експеримент носенсa: у суштини свака реч има дубљи смисао и шире значење, неку поруку или мисао,

неку истину или антиципацију онога што тек долази“, несумњиво је блиска општем становишту.

Још 29 стваралаца за децу и младе, у шестој фази, сврстано је под наслов „Остали ствараоци“. Наводимо њих неколицину и данас активних: Раша Попов, Драгомир Тулафић, Ранко Павловић, Давид Кецман, Градимир Стојковић, Гордана Малетић, Предраг Бјелошевић, Гордана Тимотијевић, Весна Ђоровић Бутрић, Тоде Николетић..., свакако и Бранко Стевановић, Урош Петровић и Игор Коларов (најмлађи, 41 година). Милинковић се није дубље упуштао у вредновање ових писаца, будући да су још у замаху и да је рано за коначне судове о њиховом стваралаштву – остаје то неком будућем историчару. Па ипак, са по неколико реченица је окарактерисао њихову поетику, стилске одлике и проседе. Тако ће за Г. Стојковића рећи да „на плану стила и језика демонстрира изузетну моћ речи у функцији савременог локалног и градског жаргона“; П. Бјелошевић је стао на линију „модерних књижевних теденција, започетих поезијом Душана Радовића“; мале радости и туге у прози Весне Ђоровић Бутрић „откривају душу списатељице“, али „дубински слој њеног приповедања остаје недоступан детету“; дело У. Петровића „може се дефинисати као занимљив литерарни експеримент“; М. Одаловић је „испевао неколико песама антологијске вредности“, али „његове песме често одају утисак недовршених уметничких слика, које је аутор радио у некој врсти духовног грча“; Игор Коларов, „у тежњи да по сваку цену оствари кратак и духовит књижевни модел, своје дело своди на ниво досетке или неку врсту модерне козерије, лишене неопходне стилске и уметничке вредности“ итд.

Незаобилазно упоређивање Милинковића и Т. Петровића у одељцима посвећених писцима друге половине протеклог и првих година овог века, уочавамо готово подједнак број страна у њиховим историјама (нешто изнад 300). Петровић је, међутим, био „шире руке“, не изоставивши безмало ниједно име које се, у том раздобљу, огласило књигом за децу, што за свеобухватан историјски преглед није наодмет. Реченицом-две или макар именом и презименом. Код Милинковића је било „гушће сито“, па у његовој *Историји* нећемо сусрести Владимира Настића, Љубомира Ђорилића, Недељка Попадића, Велимира Ралевића, Јова Кнежевића, Милана Марковића, Босиљку Пушић, Власту Ценића, Љубицу Остојић, Мирослава Церу Михаиловића, Слободана Павићевића, Виолету Јовић, Радула Марковића, Душана

Илића, и још неке, а сви су, са изузетком Ралевића и Пушићеве, у Петровићевој *Историји*. Изостављен је и Момо Капор (Петровић га истиче као омладинског писца и родоначелника „динс-прозе“). Готово сва побројана имена су у основачким читанкама и антологијама, добитници награда за своје књиге, неки (Павићевић и Михаиловић) и носиоци Змајевог штапа, најугледније награде Змајевих дечјих игара. Међутим, право је овог историчара да прихвата или не уважава критеријуме других колега, антологичара или жирија.

Било како било, добили смо научно дело вредно изучавања и упоређивања са сличнима. А ауторов одабир писаца, по њему вредних *Историје*, као и поједини његови ставови, свакако су могући узрок нечијег незадовољства и разлога за полемику, што за *Историју српске књижевности за децу и младе* никако не може да буде лоше. Но, да останемо код оне латинске: *De gustibus non est disputandum*.

Мирослав Радовановић

КОНЦЕТРОВАНА ФОРМА АПСОЛУТНОГ САЖИМАЊА

(Младен Петковић: ПОВРАТАК У РАЈАЦ, *Стилос*, Нови Сад 2014)

Младен Петковић у роману *Повратак у Рајац* негује преплет наративног и лирског обликовања, тојест сучељавање лирских записа, путописа, дијалošких форми, репрезентативне прозне садржине коју на махове карактерише дисконтинуирано фабулирање, монолошко уобличење партија и драмски садржај дат у потпуној концентрованој форми апсолутног сажимања. Писац понекад прибегава темпоралним спекулацијама у којима меша времена, преплиће чињенице које се онда претварају у слој симболично утемељених приповедања. Нарација често клизи у игру фикције. Лирско-реторски пасуси обично су премержени интелектуално-ерудитивним партијама. *Повратак у Рајац* је слика фиктивно пренаглашене сторије у којој се преплићу прошлост и будућност са јасним асоцијацијама и обасјањима садашњости. Искуства конвенционално-реалистичког приповедања су у потпуности напуштена и надмашена. Слој наратије функционише као оквир конвенционалног увођења у детаље мотивисаних и појашњених ликова, а прича прави помаке јер је уобличена са дозом слободе која измиче уобичајеној функционалности.

Наративне форме у Петковићевом прозном подухвату се преображавају. Наративни фрагменти, кратке сторије, драмски пасуси, лирски стихови су организоване партије у којима се сучељавају становишта више јунака и велики број филозофско-метафизичких поставки. Писац остварује наратију и лирске пасусе који су многоструки садржајем и значењем.

Повратак у Рајац је роман у ком наратија врло често поседује дозу исповедног казивања у којој привидно доминира непрорачунато и спонатно казивање. Кондезовано, неразуђено фабулирање интимног набоја надграђено је склоповима асоцијативних тонова. Петковићев обликовни поступак досеже завидни ниво поетизације, преплитање приче, наратије у симбол и метафору, па добијамо «човека у ланцима смисла». Приче у

великој мери редукују фабулу на ниво неке оквирне ситуације у којој се поетизацијом остварује прозна слика. Ова слика (мини-јатура) остаје «отворена» за конзумента, често без фиксираног исхода као што је случај са кратком прозном творевином насловљеном *Љубав, вера, нада*. Петковић успева да често «тривијалну материју» претвори у симболичне назнаке поступком ретроспекције расутих и лабаво повезаних слика. Лавиринтима свести, носталгичним потонућем у прошлост, као што је случај са причом *Повратак у Рајац* (он хиперсензибилно проширује значење и свест). Имагинарно је заправо слободно проширено у низ асоцијативних и «бесконачних» фрагмената. Амплитуда лирско-трагичног је потпуна, имагинација је остварена готово неисцрпно. Нарација је у оквиру иреализације приче у збивање и тежњи да се постигне литерарно значење са значењима историје и њених токова.

Петковић често прибегава контакту имагинације са познатим моделима и представама. У таквим замислима видљив је слој фантастике као у причи *Хакатеја* у којој фантастика премрежава и обједињује текст. Имагинарни слојеви усмеравају фабулу и ситуације, а парадокси се преносе на значењски план. У низу детаља писац повремено стимулише утисак препознатљивости, а истовремено све замагљује свесном фантазијом: *Већина њих никада раније није видела Земљу, осим, наравно, у кристалима. Иако је међу становницима развијених колонија био обичај да се о Матици говори са подсмехом, ако о фосилизованом остатку властите прошлости, ипак су сви они сањали да је посете. Ма шта причали, то ходочашиће се прећутно рачунало као крунски доказ животног успеха, нешто због чега се деца размећу по школама, а завидљиве комиције вешају по својим купатилима.* Петковић зачиње обликовни ниво у коме је видљив алегоријски говор, митопоетизовање и симболизација. Онострани свет, архетипска симболика надграђена модерним средствима треба да у пренесеном значењу дочара садашњост и дилеме модерног човека, бајковито-параболични свет заправо се претвара у нешто актуелно и свеприсутно: *Мрзе све што има везе са разумом, вољом или свеићу.*

Петковић је ослобођен митских модела доживљаја и схватања у којима рационалистичко-просветитељски дух обликује охрабрујућу слику бића које се издиже над стварима. Луцидношћу филозофа писац се окреће непосредним животним датостима у тобожњој будућности и разголићује свет и предмете.

Човек је хтонско биће предано нагонима и приземностима, парадоксу људских ситуација: *Маша се вратила Изабели са прегриштом свежих трачева о певачици која им се управо наишла у видном пољу. Обе се полуфасцинирано гледале у расну жену која је грудима дрчно крчила себи пут кроз гужву док је за њом остајао светлуцави траг блицева. Уметничко име ове појаве је Зока. Она пева све што народ воли и народ заузврат воли њу. По дискотекама од Загреба па све до Скопља оре се њени хитови Инферно, Ноћас нисам код куће, Рокнула те ракија, Гучи Прада Ескада, Твоја цуцла и многи други. Ова певачка звезда је пре непуних месец дана у хотелу Хајат одржала промоцију свог новог албума Буцованка са кога се, као нарочито животна, издвојила песма Сачекуша.*

Не верујући у сазнање моћи разума роман истиче многообразност човековог бића као и свеprisутну људску злобу и слабост. Обиле парадоскалних ситуација и животних садржаја разбијају слику о хармоничном појму човека. Генерички приступ бића бива приоритетан, а творац романа је загледан у мрак бића и искреност да призна све оно што је у њему видео. Човекова животна силуета пуна је нејасних и парадоксалних обрису, човек непрекидно и грозничаво тражи алиби за своје пориве, оправдава поступке мотивима који су посвађани са рациом и истином. Писац никада не поставља човека изван његовог збиљског концепта, даје га у сликама условљености природом нагона, навика и потреба. Сумња у нашу сазнајну моћ и самоувереност здравог разума доведена је до крајних граница, пишчев скептични дух дао је човекову крхкост и непоузданост: *Пре него што је Изабела успела да било шта одговори, њиховом столу је пришао оговарани тајкун и поздравио се љубазно. Такав је, макар, био смисао његових речи кроз који се пробијао хроничан безобразлук. Гледао ју је очима које су биле хладне, фокусиране и неискрене и у томе није било ничега личног. Поменуо је да ће са пар другова ускоро кренути у освајање неке опасне планине. Разговор је потрајао који минут, а онда се човек поново стопио са малограђанском позадином фирмиране гардеробе и умишљених успеха.*

Петковић твори прозну грађевину, са повременим излетима у поезију и драмско сажимање, свестан да је идеја стварања условљена и ограничена, али се код њега налази у директној супротности са представом о трошној грађевини времена јер је трајање дато у двоструком виду – математичке мерљивости и

вредности регулатива. Петковићеве ликови, чин стварања, човеково супротстављање пропадању бића у времену за то је добило стваралачки карактер духа, архетипске форме пренете су великим делом у будућност како би им се дао облик опирања против разорне снаге времена. Роман повремене лирске заснованости писац је градио као храм у коме читаоци откривају тајне везе, проналазе смисао, баве се људским односима који се косе са рационалним поимањем времена. Истинско трајање, замишљени људски односи, развој унутрашњег света дат је с ону страну изобличене перспективе времена. У продубљеном искуству и прочишћеном виду слажу се доживљаји, а чисто и њихова имагинарна пројекција. Петковић успева да своје дело ослободи спона времена, дело има спасносни карактер јер штити од пропадања (пројекцијом догађаја у будућности), ликови нису играчке времена и нестајања. Писац остварује романескни свет као унутрашњу књигу знакова који захтевају одгонетање и превођење у садашњи тренутак.

Петковићев роман успоставља континуитет извесности повезујући познато и непознато, прошло и будуће, могуће и нестварно као след једне недељиве целине, као истинско трајање и целовити развој нашег унутрашњег света. У његовој пројекцији сустижу се прозни догађаји и њихова имагинарна пројекција као естетско обликовни образац. Петковићево дело, често свесно ослођено спона времена, одбацује представу о човеку као играчки времена и пружа му варљиву наду у одгону смрти *веровао је да је приказивање пролазности сујетна и богохулна вештина.*

Зоран М. Мандић

ПЕСНИК МОЋНОГ ЛИРСКОГ ГЛАСА

(Ђорђе Д. Сибиновић: ХИЉАДУ КАРАКТЕРА, *Просвета*, Београд 2013)

Књига песама „Хиљаду карактера“ Ђорђа Д. Сибиновића, заслужено овенчана престижном наградом „Милан Ракић“ за 2013. годину, коју Удружење књижевника Србије традиционално додељује за поезију, несумњив је пример за отварање, мерење и самеравање „расправе“ о оргиналности за коју је потребан редак списатељски дар извајан у широком пољу интелектуалне радозналости освештан аутентичним набојима, како емоционалне и ерудицијске свести, тако и језичке културе. Зато је за веровати да је потенцијалном читалачком учеснику ове књиге, на плану таквог дискурзивног вагања, готово немогуће одсуство препознавања идеје у којој мотивски дистонира сплет низа конативних црта и линија феномена карактера и оквира његовог мистериозног склопа. У извесном смислу извор тока те идеје недвосмислено се наслања на аутурову књигу „Насеље белих кућа“ са којом је започео једну од најоргиналније есејизираних лирских „операција“ у савременој српској поезији добро неочишћеној од бројних: сурогата, парафраза, неукусних постмодернизма и надасве плагијата, који руже и унижавају песничку интелигенцију. Сибиновић је писац модерног мишљења и иманентне језичке елеганције, који у „миленијуму“ својих песнички „карактера“ позиционира разлику фигуре физичког хабитуса и моторичко-естетичке праксе бића у односу на суштину његове онтологије. Зато свака његова песма погађа даље и дубље, јер се намеће и као својеврсна критичка анализа једнодимензионалности, како човека као појединца, тако и друштва као система у коме влада: технолошко, идеолошко, политичко и позитивистичко надзирање урушене духовне ароме. Сибиновић је песник културе великих запажања савеза: слика, ствари, култова и договора, који тероришу ум и срце човековог света. Величина тог запажања је у Сибиновићевој снази промишљања компикованих: кокетерија, судара и шавова сцијенистичке свести и песничке фантазије. На једном од тих фонова Сибиновић у песми „Разговор“ записује:

*Гледаћемо слике
И чека ти језик да проговори
речи којима ће са насутог дна
одсутности попети до нас
Дисов жичани рам за
наочаре и бакелитну лулу
Молићемо га да нам добаци
обрве Милана Ракића у којима
мирно почива тајна
зато што није написао још.
Онда њих питај
али пази
поправљају се одговори
а погрешна питања пропадају*

Ова песма се намеће као илустрација о дијалогичком карактеру полифонијског дискурса поезије. А та полифонија говора и речи је у бити ове књиге и њеног поетско-филозофско система, у коме језик није производ ове, или оне базе, старе или нове, унутар неког одређеног друштва, већ унутар васцеле историје и васељене човечанства.

Ненад Трајковић

МОЛЕБНО ДОЗИВАЊЕ ПОЕЗИЈЕ

О поезији Голуба Јашовића

Када читамо поезију, ми разговарамо са песником истовремено. Тачке везивања песника и нас огледају се у сликама које нам песник преноси, а које код нас стварају могућност проживљавања истих. То неизоставно зависи и од наших унутрашњих осећања, како би нас одређене теме заинтригирале. Такође, ако пажљиво читамо, можемо доћи до закључка које су то теме које заокупљају песника и како оне утичу на њега самог, али и на начин на који ће нам их саопштити.

Песме Голуба Јашовића, су настале на рубу историјских, геостратешких, политичких и културолошких превирања, која нису заобишле ни Србију. Потреба да се каже и супротстави империјалистичким захтевима против његове земље, више је од тога. Не можемо никако рећи да су то патриотске песме, јер патриотизам последњих година је доведен у питање. Та реч је неправедно означена и постала синоним за шовинизам, што је свакако апсурд, али само у земљама у развоју. Стога, како не бисмо упали у замку савремених токова, означимо ову поезију као веристичку са позиције песника. Ако се питамо одакле то немирење са чињеницама везаним за Косово и Метохију, не морамо дуго тражити одговор ако сте Србин. Али само ако сте ту, на том простору Србије, можете непрекидно развијати потребу да кажете нешто о овој теми.

Основу свих песама чини језик. Језик професора Јашовића мора бити чист. Заправо, та потреба за тим има свакако везе са другом професионалном делтаношћу овог песника, као академског професора и доктора српског језика. Кажемо другом, јер бављење поезијом из забаве и хобија не постоји. Тако што не може бити поезија и то Јашовић итекако добро зна и разуме, те зато на професионалан начин прилази свом поетском стварању, које је веома упечатљиво. Професор Петар Милосављевић каже: „Како ће се ко субјективно осећати у погледу националне припадности његово је људско право, али из тога не проистиче право да се мења идентитет језика који је научно, лингвистички и историјски потврђен.“ Сходно томе и језик у песмама проф.

Голуба Јашовића темељи се управо на овој тврдњи, те је он вођ свега и онај екстеријер песме, којом јој даје целост и коначни изглед замишљеног поетског света. Зато у његовим песмама видимо сву лепоту српског језика. У њима нема места за стране речи и изразе, које су свакако у новије време попримиле абнормалну потребу многих за коришћењем. Зашто се обазирем на језик. Можда зато што песме овог песника, нису само за књижевно теорисање, већ оне могу наћи своју употребу и код многобројних младих научника српског језика, као средство академског проучавања.

Исто тако, песник нам неспојиво износи и рекао бих *молемне* песме, које се могу поделити на духовне и љубавне. Када је реч о духовном уздицању песника кроз његово стварање, видимо присност са православном вером којој припада и он. Песник, као и сваки човек, с времена на време се осећа несигурно и недовољно јаким. Свако проналази начин да своју слабост отклони. Уместо позива на хаос, Јашовић се моли и упућује своје речи Свевишњем и светитељима, како би његова молитва, кроз поезију била још јача. Такве песме имају изузетан психолошки значај за самог песника, али и за читаоце православне вере. Опет се враћам поднебљу на којем живи и ствара Јашовић. То је поднебље аксиомно духовна ризница и духовно зачеће Срба. Како год да се окрене, вишевековни манастири призивају овог песника к себи. Песник у њима види уточиште и заштиту. Покаткад у тренутку слабости вере, он се боји за њих и уз молитву слабост га напушта.

У љубавној поезији Јашовић не бежи од својих осећања. Постмодерна нам то брани. Како онда описати љубав, а да буде безосећајно! Није ли то контардикторност којом нас постмодерна покушава завести? Зато Јашовић прилази стварању ове поезије са пуно емоција. На крају, ако вреднујемо неко уметничко стварање, онда свакако не можемо изузети и суд читаоца. А читалац и даље трага за истинским емоцијама у сасвим разумљивом тону писања. Можда су то „малограђани“, или можда нису. Временска дистанца је та која несумњиво даје одговор. Из његових песама се управо види потреба за емотивним. То је свакако и оно егзистенцијално у поимању поезије овог песника. Он не жели побећи од њих, не прихвата нежне стихове као патетику, већ их уздиже на пиједестал, третирајући их основом поезије, ма ком раздобљу она припадала.

Све песме Голуба Јашовића настају и из социолошко-културног наслеђа Косова и Метохије. Од значајних до обичних тема. То је свакако и најзначајније у стварању појединаца. Обичност. Само она нас може одржати у природној равнотежи. Чак и тежња ка нечему вишем, не сме нас одвојити од обичности. Бити са обичним светом је обавеза сваког песника. Разумети његова хтења, потребе као и слабости, то нимало није страво Јашовићу, те га зато можемо уврстити у значајније српске песнике.

На крају, можемо да закључимо да су стихови Голуба Јашовића једноставним исказом писани. Морфолошки то је савршена поезија. Фонолошки она нас позива на прихватање емоције, а не на бекство од њих. У тој игри речи понекад се песник игра придевима, понекад их избацује и не употребљава стварајући сублимистичку поезију. Такав вид нас тера на спознају песника, онај други на нас саме. Када узмемо и један и други, опет се враћамо нама самима, опет се враћамо неизоставном потребом за песмама и читањем. Зато тај феноменолошки исказ креативности у песмама Јашовића има потребу за размишљањем. Сасвим дубљим од обичног. Ту проналазимо ону последњу значајну ставку у писању поезије песника. Савремена поезија не може без филозофског промишљања. Сама једноставност исказа, која се заснива на Аристотеловом филозофском правцу није довољна. Као таква, поезија не би била то. Она би била исто што и оглас за продају неке ствари, нека цртица у животу појединца непотребно забележена. Зато, филозофска прожимања уз мелодичност стиха дају пуноћу исказа сваком модерном ствараоцу, какав је и Голуб Јашовић.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of several concentric, curved lines that form the iris and pupil, with a thick, dark gray outline for the eyelids. The word "Виђења" is centered within the eye graphic.

Виђења

Радослав Војводић

КАКО ЈЕ ПОЧЕЛО?

Како да се реши тајна постања човека и света – то је одувек била основна дилема човечанства. Ту тајну, што је мучила људски род, што је и велика загонетка, још први људи везивали су за постојање Бога или божанства. Тако су се зачеле религије. За религију је казано да представља „искуство Светог“, али и да је „владавина силе уз помоћ страха“.

Како су и када почеле религије старог света?

Томе наука и философија, целокупна духовна мисао покушава да нађе решење и да открије тајну. Ко је тај невидљиви творац чија су дела проглашена божанским? Ту тајну и природе и човека људска мисао је покушала да одгонетне – обраћајући се древној Сфинги, која се још у прадавним временима појавила у Египту.

Речено је и написано како је још пре десет хиљада година, од доба које се узима као почетак првих култура Африке и Азије, које су се јавиле много пре него европска цивилизација, у Гизеху, у Египту, била исклесана, у пећини, та огромна Сфинга, и била је постављена у пустињи. Она је изазивала сваког пролазника, путника намерника, да покуша одгонетнути ТАЈНУ ПОСТАЊА.

Ти пролазни човече, сенко која нестајеш, као да је говорила Сфинга, покушај да решиш тајну. Тако су писали и философи и научници о искушавању што га је нудила Сфинга. Као да је говорила људима: „Ја сам Сфинга: природа, анђео, орао, лав а можда и биво. Имам узвишени одраз као и Бог што га има, а тело ми је као у крилате звери. Ти, човече, немаш то, иако су

твоји прсти слични мојима. Ко си ти, човече? Од куда долазиш?“

Религија је била нужна: морало се у нешто веровати.

Тако су се јавили први велики ПОСВЕЋЕНИЦИ, за које се веже легенда и почињу веровања у више силе.

Први међу њима био је РАМА.

Ти велики посвећеници, о којима је написано хиљаде књига, као да су и видели основне идеје саобразне времену и месту у којем су живели. Рама је представљао аријевску иницијацију (први подстицај на нешто, започињање, прегалаштво, итд.), Кришна – браманску, а свештеници Тебе – иницијацију Озири-са и Изиде.

Које је порекло религије?

Четири расе настањују земљу. Ово су прихватили и најстарији свештеници Египта. Те су расе представљене помоћу фигура различитих боја на цртежима гробнице Сета у Теби. Црвена раса која се назива Рот, азијска жута раса што се назива Аму, афричка или црна раса – Халасиу, и либијско-европска раса – људи беле боје и плаве косе - названа Тамаху.

Шта каже легенда? Током стварања земље а полагањем радом - из мора су се јављали континенти, у временским интервалима које су свештеници Египта назвали - интердилувијалним циклусима. Током хиљаду година сваки је континент стварао своју флору и фауну а људска раса различите боје коже. Африка је родила црну расу, Грци су их називали Етиопљанима. Азија има жуту расу, која се највише одражава у Кинезима. Последњи су били из беле расе, која је настала у шумама Европе, међу бурама Атлантика и на сунцу Медитерана.

Црвена и црна раса, које су наизменично владале – оставиле су трагове у грађевинама и архитектурама Мексика. У храмовима Индије и Египта сачуване су такозване шифре – које говоре о старости наше цивилизације. Према браманској традицији, на пример, верује се да је цивилизација настала још пре педесет хиљада година, и то са жутом расом, итд.

Када је и како почела Рамина мисија? Неколико хиљада година пре наше ере густе су и непроходне шуме покривале античку Скитију све од Атлантског океана до поларног мора. Тај континент називао се и „земљом која је изронила из таласа“. Ту је религија настала, писано је, из култа предака. Скити, синови Хиперборејаца и Келти налазили су Бога, у страху пред силама невидљивог, чим би зачули гласове, рику, непознато. Тада су

владале жене које су испод дрвећа прорицале судбину. Зло је било на свакој страни и општи страх. Завладала је колера. Умирало се много. Жене су одржавале крваве обреде, уз магију, и застрашивале народ. Када се појавио млади свештеник Рама уснио је чудан сан. Учинило му се у сну, као што ће се десити и другим великим посвећеницима, Буди па и Мојсију, Христосу, итд.; дакле, у сну му се јавио глас одозго, с неба, и тада је видео човека величанственог стаса, обученог као и Рама, у белу хаљину, на руци је имао прстен и штап око којег се увијала змија. Рама је, наравно, био збуњен. Запитао је непознатог ко је он и шта представља. Овај му је казао: „Ти, Рамо, тражиш спас за свој народ који много умире и биће уништен. Ево ти спаса, изнад тебе. Погледај!“ Рама је био заспао, по обичају, испод дрвета. Била је то имела. „Ево лека који ти тражиш!“ рекао му је непознати, показујући му гранчицу имеле. Тако је Рама спремио имелу као чај и дао је првом болесном човеку. Тако су почела ЧУДЕСНА ИЗЛЕЧЕЊА. Тако је Рама означен и као нека врста Бога. Тако су и почела веровања у натприродну моћ.

Још једном је Рама уснио чудан сан. Како су жене-друиткиње и даље владале и злостављале народ, уз крваве оргије као обреде, њему се опет десило да, једном, усније други сан. Када се на високој стени појавила жена-друиткиња и хтела да линчује ратника, итд., изненада је грунуо гром и све распршио. Када је Рама отворио очи обрео се у високом храму са белим стубовима. Жена је била мртва, значи и дотадашњи начин мучења, а Рама је препознао, као и први пут, Небеског Генија или Творца који му је казао да је задовољан оним што је Рама до тада учинио. Носио је тај Творац бакљу у једној а пехар у другој руци. Насмешио се, како увек има у бајкама и легендама о постанку света, и благо казао Рами: „Задовољан сам тобом, Рамо! Видиш ли ову бакљу? То је света ватра Божанског Духа. Видиш ли овај пехар? То је пехар Живота и Љубави. Подај бакљу човеку, а пехар жени.“ Тако и постадоше муж и жена, итд; и тако народ поверова у чудотворне Рамине моћи. Тако и Рама постаде Бог.

Кришна је настао у Индији и у браманској иницијацији. У УПАНИШАДАМА је написано: „Онај који непрекидно ствара светове је трострук. Он је Брама-отац, он је Мајка-мајка, он је Вишна-син, дакле – Есенција, и Супстанција, и Живот. Свако обухвата двојицу других и све троје су у Неизрецивом.“ Из ове ће се мисли, потом, зачети и Свето Тројство у хришћанској ре-

лигији. За Индију и старе њене митове и легенде, као и за настанак религије, речено је да су надахнути тајнама и симболима сунца и месеца.

О пореклу и младости Кришниној записано је и ово – говорили су у народу: „Ко је та мајка и ко је тај син? Иако је обучена као наше жене она личи на краљицу. Чудесно дете гајено је са нашом децом па ипак оно није њима слично. Није ли оно Дух? Није ли Бог? Ма ко било оно ће нам донети срећу!“ Кришна ће се, такође, издвојити од деце. Сањариће и попеће се на високу гору. Сресће високог старца у белој пустињској хаљини. Христос ће, такође, бити у белој хаљини. Занимљив је и типичан разговор између Старца и малог Кришне. Он ће бити и нека врста молитве и утеха за многобројне вернике широм света. Ево како га преноси легенда:

„Кога тражиш, упита Старац.
 Моју мајку, рече Кришна.
 Она није овде!
 Где да је пронађем?
 Код Онога који се никада не мења!
 Али како Њега да нађем?
 Тражи!
 А Тебе, хоћу ли и тебе опет видети?

Да, када Змијина ћерка буде нагнала сина Бика на злочин, тада ћеш ме поново видети у руменилу зоре. Тада ћеш ти згазити Бика и смрскати главу Змије. Сине Махадевин, знај да смо ти и ја једно у Њему! Тражи га, тражи га, увек га тражи!“

Потом је, наравно, у лепршавој светлости, нестао лик Старца. Али је Кришна почео са трагањем, и пророчанство, то јест вера у оно што је предсказано – ИСПУНИЛА СЕ.

Тако је Кришна постао Велики Посвећеник, као и Рама, као и Мојсије затим, као и Исус Христос потоњи. Основа учења и веровања из старих религија и завета може се окарактерисати у овоме: „Нека мотив буде у чину а не у његовим плодовима.“ Или овако: „Јер онај ко у себи самом пронађе своју срећу, своју радост, ко у себи самом открије своју светлост, истоветан је с Богом.“

Један од најпозванијих тумача старих религија и трагања о Богу и Божијој Суштини, Едуард Шире, написао је ово: „Насупрот Вавилону, тој мрачној метрополи деспотизма, Египат је

у античком свету био истинска тврђава свете науке, школа најбољих пророка, стециште и радионица најплеменитијих традиција човечанства. Захваљујући великим ископавањима, дивљења достојним делима, египатски народ нам је данас познат боље него било који други народ и цивилизације које су претходиле Грчкој, јер нам поново отвара своју писану историју на страницама камене књиге записа.“ Из тих и таквих камених књига ЗАПИСА могу се и проучавати и тумачити сличности и разлике религијског поимања Бога и божанског, као и начини живота и примери у којима се зачињала вера у натприродно. Увек је постојала нека могућност да се избегне мучан живот у свакидашњици и да усамљени човек, беспомоћан и угрожен, поверује у Душу Непознатог, која је, у сновима, скривала и светлост и наду у боље. Такве су светиљке замењивале недоста-так љубави у животу.

Тако је и настала монотеистичка традиција и патријарси у пустињи, из чега се појавила велика фигура Мојсијева. Он је представљен и као МИСИЈА ИЗРАЕЉЕВА. Записано је негде о Мојсију и ово: „Ничега није било што је за њега било скривено, а он је прекривао велом суштину свега што је видео.“ Он је, као велики посвећеник, био и нека врста Откровења и као избавитељ јеврејског народа из египатског ропства. Велико царство на обалама Тигра и Еуфрата просто је уништавало све мале, номадске народе. Гажена су сва људска права и само је вера у неког Бога могла да помогне напаћеном човечанству. Значај Мојсија и јеврејског народа имао је у будућој историји цивилизације, још тада, два велика разлога: појава монотеизма и први почеци хришћанске мисије. Речено је да је идеја монотеизма довела до унификације човечанства у знаку једнога Бога и једног закона. Мојсије је био Озирисов свештеник у Египту, али и организатор монотеизма. Шире је рекао: „Израелски народ је био расут и уништен, али је Мојсијева и идеја пророка живела и бивала моћнија. (Идеја о доласку Мојсија – који ће избавити и спасити свој народ, али и човечанство.) Развијена, преображена хришћанством, прихваћена од ислама, истина као нешто ниже, она се морала наметнути варварском Западу и вршити утицај чак и на саму Азију. Од тада се човечанство борило, доста је било побуна, побуна и мучних борби са самим собом – оно се сада вртело око те централне идеје као небулоза око сунца чија је снага организује. У том је моћ Мојсијевог дела.“

Место на коме се Мојсију јавила светлост и натприродна сила у облику који је виђен и у појави Раме или Кришне (данас велико светилиште у Израелу) објавило је и легенду о постојању једног Бога, као и прву објаву којом ће Исус Христос представљати хришћанску веру. Мојсијева је легенда готово заувек објединила и јеврејску веру као симбол једне породице: Исак је постао Аврамов син а Јаков син Исаков. Необична легенда о Лествама Јаковљевим, које му помажу да се спаси и успење пут неба и Бога, такође, на симболичан начин, представља помало исту причу о појави и Раме или Кришне или Мојсија, који је, изгубљен у простору и времену, уснио сан и јављање светлости Бога, итд.

Тако је било одвајкада, али и биће тако: људски земаљски сан никако се и не може одсањати без вере у Бога или надстварно, а што је и утеха милионима верника и у свим земљама света. Порекло веровања је готово и на истим основама, и сновима, започето, а потом се, историјским развојем и различитим структурама одржавања појединих народа и земаља, и вера и начини њенога одржавања – мењали су обличја и каноне, итд. Основа је остала заувек иста: без вере би се тешко и опстало без обзира на врсте друштвеног уређења.

Чувене Будине истине или молитве о патњи и данас узбуђују, али и узлуђују човечанство: „А сада, браћо, ово је аријевска истина о патњи: Рођење је Патња, Пропадање је Патња, Болест је Патња, Смрт је Патња, а исто тако Жалост и Туга, Јад, Наричање и Очај. Бити спојен са стварима које не волимо, бити одвојен од ствари које волимо – то је, такодје, Патња. Не добити оно што се жели – то је, такође, Патња. Једном речју, ово Тело, ова петострука маса која се заснива на ПОХЛЕПИ, то је Патња.“

А на питање: шта је ВЕРА, или, зашто је потребна религија, може да се одговори мишљу Мајстора Екхарта: „Биће је Бог. Овај став је очигледан на првом месту због тога што, ако је биће нешто различито од Бога, онда Бог не постоји и Бога нема. Јер, како Он, или било шта друго, може постојати ако има и другог постојања туђег и различитог од бића?... Изван бића и пре бића нема ничега. Према томе, када би биће било различито од Бога или Богу туђе, Бог не би био ништа.“

Саша Радојчић

ПЛАВЕ ГРОБНИЦЕ

Песму *Плава гробница* Милутин Бојић је написао 1917, непосредно пре преране смрти. Ова песма улази у ред оних књижевних дела за која се са пуним правом може рећи да су општепозната у контексту српске културе. То, наравно, не значи да би девет од десет случајних пролазника умело да напамет изговори њене строфе, али значи да би ову песму, а поготово њено рефренско, хексаметарско „Стојте, галије царске...“, тих деветоро још увек вероватно препознало. Још увек – пре него све лошије опште образовање и све чуднија културна политика не учине своје. Али до тада, а отпор памћења може да буде истрајан, Бојићева *Плава гробница* ће бити саставни део српског културног канона, и симболички ће деловати чак и на пуко амблематском нивоу. Опште су познати и мотив, историјска позадина и амбијент ове песме – војна болница на острву Видо крај Крфа и сахрањивање преминулих рањеника и болесника у таласима Јонског мора. Епопеја српске војске у Великом рату овде је дошла до свог трагичког врхунца. Историјска ситуација је и сама била испуњена патњом и узвишеним превазилажењем патње; немој историји је била потребна реч, и ту реч јој је дао песник, делујући налик на преосетљиви лакмус епохалне стварности.

Бојић је и пре *Плаве гробнице* писао родољубиву поезију, претежно према средњовековним мотивима. При томе је морао да снажно активира способност имагинације, како би њоме надоместио недостатак реалног историјског искуства. Те Бојићеве песме нису у рангу *Плаве гробнице*; у њиховим стиховима неретко влада један претежно реторички тон, који одјекује у амбијенту сведеном на декор или илустрацију. Али када је пронашао своју велику тему, када је проговорио из сопствене историјске ситуације, када је пустио да кроз његове стихове проговори жива рана заједнице којој припада – успео је да дође до велике песме. У ком смислу велике, и зашто велике?

Мерила која о томе одлучују излазе изван оквира аутономије уметности, до које нам је обично стало. Оно што је још Аристотел формулисао као специфичност уметничке вредности, њено заснивање на *како* а не на *шта* једног уметничког дела,

овде је стављено у заграде, и морало је да буде стављено у заграде. *Плава гробница* је песма чија вредност и те како зависи управо од њеног *шта*. Њом влада начело хетерономије – што не значи да и њено *како* није на узорној висини. Знатног реторичког замаха, свечаног тона и јаких емоција, и *Плава гробница* је, као и већина других родољубивих песама, патетична и лишена сваке, за модерно песништво карактеристичне, иронијске дистанце. Иронија динамизује песму и усложњава њена значења; песма лишена ироније сведенијег је и концентрисанијег значења – а то је управо и пожељно за једну родољубиву песму. Иронија, осим тога, буди сумњу, а родољубиво песништво хоће да избегне сумњу, хоће да подстакне чврста уверења. Лирика проблематизује положај појединца, док родољубива лирика настоји да у појединцу учврсти осећање припадања одређеној историјски формираној заједници.

Са тенденцијом ка укидању иронијске вишезначности, прихватањем односа вредносне хетерономије, свечаном озбиљношћу говора, родољубиво песништво није само патетично, него, често, и уметнички ризично – бар за модерни укус. Зато морамо опрезно да закључујемо о Бојићевој *Плавој гробници*. Она је непорециви део српског културног канона не зато што је општепозната, и не само због свог *шта*, већ и због свог *како*. Чињеница је да су песник и његова песма често били хваљени због високих формалних домета, да је, на пример, Милан Кашанин оценио да Бојић има најбољу риму међу српским песницима (са искуством поезије у последњих стотину година та оцена звучи ако не произвољно, а оно превазиђено), али оно по чему је *Плава гробница* заиста велика песма, ипак не припада књижевно-естетском, већ неком другом пољу. Реч је пре свега о њеној функцији као средства изградње и учвршћивања националног идентитета.

У тренутку када пише своју лабуђу песму, Милутин Бојић није могао реално да предвиди велику победу српске војске до које ће доћи у последњој години Првог светског рата. Зато он своје представе о обнови и новом успону Србије помера у неодређену будућност:

*Јер проћи ће многа столећа, ко пена
што пролази морем и умре без знака,
И доћи ће нова и велика смена,
Да дом сјаја ствара на гомили рака.*

Оно што је за основну функцију песме од кључне важности, песник казује изричито и без колебања; реч је о представи историјског континуитета. Овде начин говора песме директно подржава свест о припадању одређеној историјској заједници, односно идеју колективног (националног) идентитета.

Појаснићу овај појам. Према класичном филозофском одређењу, *лични идентитет* није атрибут нечег постојећег, већ релација (континуитет искуства у димензији времена). Та релација је схваћена као субјективна (свест о континуитету искуства индивидуе) а не објективна. И последње, том субјективном релацијом одређен је само оквир, форма, али не и садржина индивидуалног искуства чији континуитет чини идентитет индивидуе чије је то искуство. Овај релациони, субјективни и формални појам личног идентитета импликује јединственост и трајност личности, а као њихов основни критеријум узима се сећање неке особе на своје претходне представе и мишљења, односно препознавање ранијег искуства као „свог“. Аналогно томе, историјско и језичко памћење, као облици изражавања и потврђивања наиндивидуалног континуитета искуства, заснивају релацију *колективног идентитета*, која се такође шири у димензији времена и допушта некој групи људи да се осећа заједницом. Савремена истраживања ових релација показују да ни лични ни колективни идентитети нису ни монолитни ни стабилни, да се формирају и одржавају мозаички и контекстуално, да су сложени и хибридни, да на њихово уобличење и изражавање утичу разноврсни симболички фактори. И лични и колективни идентитети су динамички продукти социјалних пракси и начина говора, продукти симболичке интеракције ставова, уверења и вредности, резултат учешћа појединаца у искуствима историјске заједнице. Заједнице увек карактерише постојање динамички повезаних склопова веровања и вредности, као и експлицитних и имплицитних правила деловања. Уколико укупност вредности, норми, циљева, веровања, начина говора и делања у једној заједници одредимо као њену *традицију*, онда бисмо могли да закључимо да су лични и колективни идентитети укореењени управо у традицији којој нека особа односно група припадају.

Милутин Бојић још увек верује у снагу традиционалних односа; за њега је веза између предака и потомака нешто сасвим природно и он је зато изражава овешталим симболом крви:

*Јер, тамо далеко, поприште се жари
Овом истом крвљу што овде почива:
Овде изнад оца покој господари,
Тамо изнад сина повесница бива.*

Још нешто треба уочити у наведеним стиховима. Прво, могућност континуитета схвата се као омогућена (колективном) жртвом: „да дом сјаја ствара на гомили рака“. Реално страдање легитимише пројектовану будућност, оно је њена цена, баш као што та будућност оправдава, или бар осмишљава страдање. И друго, континуитет историјског искуства се изражава и у исти мах потврђује симболичким средствима; медиј тог потврђивања Бојић у овој строфи назива „повесницом“, а нешто раније „епопејом“ и „бајком“; у сва три случаја у питању су дискурзивни облици. У ствари, такав један дискурзивни медиј је и његова песма. Осим тога што је естетски предмет са сопственим вредностима, или боље речено, пре него естетски предмет, она је средство изградње колективног идентитета. Утолико су вредности које налажу хетерономни односи у које ступа Бојићева *Плава гробница* важније од њених аутономних, естетских вредности, ма колико оне биле изражене.

Сада ћу се окренути песми *Плава гробница* Ивана В. Лалића, написаној око 70 година после Бојићеве, из једне потпуно другачије епохалне и поетичке позиције. Већ на први поглед, постоје јасне и снажне везе између Бојићеве и Лалићеве песме. Оне су, заправо, паралелне; нису им заједнички само наслов и строфична и метричка организација, већ и многи појединачни Бојићеве стихови или делови стихова бивају преузети у Лалићевој песми као директни цитати или парафразе са којима се потом води дијалог, који се потврђују, доводе у сумњу или једноставно реконтекстуализују. Бојићева песма чини подтекст Лалићеве песме у једном веома јаком смислу речи: Лалићева *Плава гробница* је изграђена као палимпсест писан преко Бојићеве *Плаве гробнице*. Лалићева песма не може да постоји без Бојићеве, то је очигледно; али тиме се не исцрпљује њихов међусобни однос. Важна димензија њиховог односа, коју ћу настојати да образложим, састоји се у томе што наше разумевање Бојићеве песме данас више не може да остане исто као што је било пре појављивања Лалићеве песме. А ако је тако, онда је неминован закључак да се и Лалићева песма једним, по мом мишљењу средишним, делом својих значења односи на

питање колективног идентитета – у другом времену и под измењеним историјским околностима.

Како Лалић води дијалог са Бојићем и његовом песмом? Већ сам рекао да он цитира или парафразира Бојићеве стихове, реконтекстуализује их, обогаћује им и проширује значења. Док је Бојићевој *Плавој гробници* релативно лако одредити носећи мотив и најважнију функцију, Лалићева *Плава гробница* се у том погледу показује необично сложеном. Тематско-мотивски аспект Лалићеве песме обухвата стварну историјску „Плаву гробницу“ у Јонском мору, али обухвата и Бојићеву песму, као и становиште са којег их сагледава песников савременик, онај „син“ из Бојићевог стиха (који код Лалића постаје „унук“), према томе, обухвата и сопствено становиште, саму себе. Овде је потребно да учимо још један моменат: уколико је основна функција Бојићеве *Плаве гробнице* то да учествује у изградњи колективног идентитета, онда та функција постаје основни мотив Лалићеве *Плаве гробнице*. Лалићева песма, дакле, није само „о“ Бојићевој песми, него и о њеној, како би то херменеутичари рекли, *историји деловања*. При свему томе, она доприноси актуелизовању питања о изградњи колективног идентитета, али се за њу не би могло рећи да за основну функцију има учешће у изградњи идентитета, већ проблематизовање те изградње. Иако је последња реч Лалићеве песме афирмација сопствене традиције, укључујући и Бојића и његову велику песму, те према томе и потврда осећања припадности заједници коју та традиција омогућује – до ове афирмације се не долази ни брзо, ни лако, ни најкраћим путем. Са друге стране, управо захваљујући формалној и значењској сложености, Лалићева песма поново у средиште поставља своје *како*. Она враћа акценат на аутономне вредности песме као уметничког дела, не одбацујући при томе вредности хетерономног порекла.

Како то Лалић чини? Неке елементе његовог поступка сам већ поменуо; али најважнији чинилац поступка у овој песми је, како је то истакао Светозар Кољевић у једном огледу о Лалићу, наизменична депатетизација и репатетизација говора. Стално успостављање и укидање иронијске дистанце, инсистирање на детаљима свакодневног искуства који се уносе у евокацију Бојићеве песме и реалне Плаве гробнице, коментарисање и уопште есејизација лирског говора, употреба такозваних непоетских речи – све су то средства којима Лалић осликава своју сложену позицију, снижавајући повишену температуру стиха.

Ту позицију Лалић у финалису песме ипак, како је већ речено, одређује у знаку афирмације традиције, а тиме и заједнице и њених вредности:

*И кажем: ипак мирно почивајте;
 Није ово подне оно што нас спаја,
 Него једна повест која дуго траје,
 А вас усијава до црнога сјаја,
 [...]
 Стојте, галије царске! Нек мртвима се пошта
 Макар несвесно ода.
 Не смем да иштем више. А историја кошта:
 Крв ипак није вода.*

Запазимо да овде Лалић поново патетизује израз и да, како би то нагласио, користи готово исте речи као Бојић: „повест“ и „крв“. Последњи стих, међутим, барата једном пословицом, у коју је унета реч „ипак“, што поново усложњава значење, боји песму завршном, благом иронијском бојом, и као да сведочи о унутрашњем отпору који данашњи човек има када је потребно да потврди свој идентитет, односно прихвати традиционалне вредности заједнице. Али ову реченицу је могуће читати и другачије, наиме тако да се депатетизујући чинилац види у самом коришћењу једне пословице, а да унета реч појачава смисао пословице и заправо репатетизује говор. У оба начина читања, унета реч „ипак“ чини исказ знатно богатијим. Јер, она проширује могуће разумевање исказа, песме, односа према Бојићу и схватање колективног идентитетом било да „крв“ схватимо као симбол порекла или као симбол поднете жртве. Готово да се само по себи разуме – али постоје разлози да се то нагласи – уметнички атрактивнији и легитимационо носивији је други начин читања: крв ипак није вода, опомиње да не одбацимо жртву коју је једна ранија епоха поднела, не само ради себе, већ и ради нас.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a spiral pattern that represents the iris and pupil. The overall effect is abstract and artistic.

Сусретања

Иван Ивановић

ДЕЧАК ИЗ ДУБОВА

1.

Ово је прича о Данету Стојиљковићу из Дубова. Кад ово пишем Дане има готово седамдесет година (1938). Откуд, онда, *дечак*? Као што је читаоцима српског језика познато, Дане Стојиљковић је *песник*. То је одавно, можда пола века. Откуд сад идеја да га представљам Читаоцу и какве ја уопште имам везе са њим? И још да му *тепам* дечак кад би више приличило да га назовем *старцем*!

Морам Читаоца најпре да упознам са Данетовом *гимназијском* биографијом, да се вратим тих пола века уназад. Ја Данета Стојиљковића из прокупачке Гимназије нисам познавао. На Литерарну секцију, кад сам је ја водио, није долазио. Пошто је био два разреда иза мене, нисам га идентификовао. Његову *гимназијску биографију* сам сазнао тек на једном скупу у Гимназији од њега самог. То је било отприлике прве године овог века. Пошто су *моји* дошли на власт, узели су ме да будем члан *Драинчевог жирија* за доделу истоимене песничке награде. Тако сам ја поново отишао у Топлицу после тридесетогодишњег изгнанства за време комуниста. Директор Гимназије ме је позвао да у школи из које сам *изашао* говорим професорима и ученицима о годинама мог школовања у њиховој Гимназији. Ја сам повео Данета Стојиљковића и обојица смо говорили *како су нас васпитавали* педесетих година. Данетова биографија, са којом овде упознајем Читаоца, у ствари је његова реч у прокупачкој

Гимназији. Допуна је из интервјуа који је песник дао Воји Кра-
сићу у књизи „Јави се“ из 1988. године.

Шта је рекао Дане у Гимназији? *За разлику од Ивана, који овде слови као најбољи ђак гимназије, ја сам био најгори. Пошто сам дошао из Дубова, као девето дете у породици, у пртеним панталонама и свињским опанцима, сви су гледали на мене са потцењивањем а професори су ми као сељачком детету давали све саме слабе оцене.* (Да Читаоцу објасним то *девето дете*. Данетов отац је био богат и угледни сељак у Дубову. Са првом женом је изродио петоро деце, а кад је она умрла, пошто није могао сам да подиже толику децу, поново се оженио женом из пусторечког Брестовца, која му је довела своје троје деце из ранијег брака. Значи, у кући се нашло *осморо деце*. Из новог брака родило се само једно, *девето дете*. То је Дане Стојиљковић. Његово крштено име је Слободан, што готово нико не зна. За све је само Дане. Име је добио по дубовском попу Слободану Станојевићу, кога су комунисти убили на једној слави у Житорађи 1943. године. Син тог попа је познати професор права Обрад Станојевић.) *Пошто су ме професори мрзели, на челу са директором Гимназије Будом Илићем, морао сам да емигрирам у Приштину и тамо матурирам. Прокупачка Гимназија је имала само једног доброг професора, то је био професор цртања Велебит Рендић.* (Отац овог професора био је познати југословенски вајар из Ријеке Иван Рендић. Пошто је био југословенски оријентисан, својој многобројној деци давао је имена планина и река: Велебит, Сава, Дрина... За Велебита је у енциклопедији Топлице написано: „В. се почео бавити уметношћу још као дечак, помажући оцу у његовој вајарској радионици. Завршио је Уметничку школу у Минхену, потом течај уметности у Прагу и Вишу школу за умјетност и обрт у Загребу. Овај свестрано образовани човек, познавалац више страних језика, космополита, задесио се у Прокупљу пред Други светски рат, где је остао и после рата. Предавао је Ликовно образовање у Гимназији и радио сценографије за прокупачко Позориште.“) *Само захваљујући професору Рендићу, у чијој кући сам становао и који ме је упутио на уметност, остао сам у граду, иначе бих се вратио у село да чувам говеда!* Овакав Данетов наступ био је шокантан и сигурно је деловао антипедагошки. Чак је мени директор Гимназије рекао да није требало да му доведем *понављача!*

У књизи „Јави се“ Дане Стојиљковић је овако представио Воји Красићу тај период свог живота: „Рођен сам у Дубову 1938. године, у веома богатој патријархалној породици као 28. члан кућне заједнице мог деде Милана Атанасковића. Дубово је у Топлици, или још ближе одређено – географски: у врху равностране, тростране пирамиде на чијим теменима се налазе градови Прокупље – Ниш – Лесковац. Значи у сливу трију река Топлице, Јужне Мораве и Пусте реке. Још као дечак напустио сам своје родно место. Основну школу сам завршио у Београду, гимназију у Прокупљу и Приштини, а правне науке учио на Београдском универзитету. Цело школско доба провео сам ван родног места. *Дечак у туђини, у туђем свету*. Мислим да је то било пресудно да се у мени једном заувек укорени велика жудња за родним местом.“

О својим песничким почецима Дане је рекао да се његова прва песма зачела баш кад га је мајка први пут отпратила у град. Испричао је и једну епизоду из прокупачке Гимназије која ову школу представља у много бољем светлу него кад је са мном у њој гостовао. „Прву песму сам написао у шестом разреду гимназије. Моја професорка је затражила реферат о роману „Далеко је сунце“. Сви ученици који нису имали написан реферат добили су слабе оцене. Било је то двадесетак дана пре краја школске године. Професорка је била толико љута и чврсто решена да нам заиста не поправи слабе оцене. После два три дана, да бих умилостивио професорку, сачекао сам је у ходнику и предао јој прву моју написану песму. Кад је видела шта сам јој предао, само ме упитно погледала и рекла: „Шта, пишеш песме?“ Одмах сам видео да ми је идеја успела и веома сигуран, скоро са висине, одговорио сам: „Да!“ Сутрадан, пошто је професорка записала час, подигла је главу и рекла: „Хајде, нека изађе песник!“ Сви ђаци у одељењу су се збуњено погледали. Нису знали о чему се ради. Ја нисам имао храбрости да устанем, професорка је то приметила и додала: „Хајде, Стојиљковићу“, а онда је објаснила целом одељењу и моју песму прочитала наглас. Ђаци, дечаки и девојчице били су веома изненађени – видевши први пут *живог песника*! Тако је професорка избрисала моју слабу оцену из дневника. Мислим да је то био и највећи хонорар који сам добио за једну песму.“ (Штета, Дане није навео име професорке.)

2.

Са Данетом ме веже једна његова песма настала негде деведесетих година Двдесетог века. Песма се зове „Порука Раки Драинцу“. (Дане је ову песму објавио више пута, увек под тим насловом. Међутим, у његовој репрезентативној књизи „Линија повучена из Дубова“, коју је уредио песник Раде Војводић, из Новог Момчилова, које је од Дубова само километар два, наслов је промењен у „Порука Раду Драинцу“. Држим да је првобитни наслов бољи, тим пре што се у песми каже *Рака*.)

Та песма гласи овако:

ПОРУКА РАКИ ДРАИНЦУ

Мртав Рака дању спава
у свом гробу
ноћу иде свира виолину
само један дечак
из Дубова
на своја леђа окачи
његову тешку судбину

Узалуд лута ноћу
Топлички витез Поезије
у свом Рају
на свом белом коњу
у Топлици ништа ново није
и последњег Краља
Српског Југа
још тежа судбина бије

Он више не брани живот голи
Топлица му само
за почетак служи
заваљен
у краљевским кочијама
место бичем шиба речима
коњи му од ветра
до северног пола најбржи

Ову песму сам навео из разлога што је посвећена *мени: Ивану Ивановићу*. Посвета треба да буде кључ за њено разумевање. Међутим, ту постоји прича: кад год сам са Данетом био у добрим односима, песма је имала ову посвету; али кад су ти односи били *затегнути*, јер нисам удовољио некој његовој жељи, Дане ме је избацивао из посвете! Ваљда је ова *епитафна* посвета у *споменичкој* књизи коначна?

Пре него пређем на анализу песме, да кажем да она треба да буде пандан чувеној песми Радета Драинца „Раде Драинац“. У тој песми се Драинац представио до краја, сажео свој животни средо. Ко је Раде Драинац? Све што постоји порочно: *песник, апаш и профет; Дон Кихот, порочни љубавник, стихотворац каквог ова земља чула није; карневалски принц, вагабунда; пијанац, коцкар; слаби играч на конопцу морала. Рапсод коме домовина на чело није ударила просветни жиг*. Али тај негативни Драинац уме да буде *нежни брат, добар пријатељ*. Драинац с поносом истиче да његови идеали нису *грађански*: он је *непријатељ Академија, Цркава и Музеја*, али је *поборник тргова и писоара, изврстан ироничар и пљувач*. Речју, Драинац себе представља као *песника кржаве истине и човековог права*. Тешко је наћи већи интензитет у једној песми од овога који је учинио Раде Драинац. То је комплетна побуна против грађанских вредности.

Дане Стојиљковић би хтео да буде наследник оваквог Драинца. У поменутом интервјуу Воји Красићу, на констатацију да „Дане наставља Драинца у „попису“ судбина на југу Србије“, наш песник каже да је од светских песника прво волео и читао Јесењина, а од домаћих Драинца.

У песми којом се овде бавимо, „Порука Раки Драинцу“, Дане себе проглашава наследником првог топличког песника. Само један *дечак из Дубова* (отуда наслов ове приче) окачио је на своја леђа тешку Драинчеву судбину. Дане у исто време користи прилику да саопшти да у *Топлици ништа ново није*. Дакле, у данашњој Топлици прогоне песнике као у време *Црних дана* Раке Драинца, када је овај топлички рапсод у родном Блацу био осуђен на смрт. Данас прогоне Данета Стојиљковића.

У једном циклусу песама Дане то илуструје, пева о свом односу са непосредним окружењем у „граду Светог Прокопија“, у који је ето и он дошао. У песми „Јао побуно моја“, он се обраћа овом *магарећем граду* (у Прокупљу је некад било много магарића, па је град поспрдно називан *Магаревом!*), који ће

бити познат само по његовој песми, која ће да уђе у читанке за основне школе; руга се својим суграђанима и њиховом граду где је он само у пролазу. Прокупље је, дакле, град магараца, „чемерни градић”, стецште „полтрона и хуља, мистификатора и бескичмењака”, „људи без костију и калцијума”, прави земаљски пакао. Ту је песник „изгубљен међу својима, отишло му је пола јетре, пола бубрега”; остало му је само да бежи у околна села и да се исповеда сељацима „чије чисте душе цивилизација још није својом руком дотакла” и који као „највећу државну тајну чувају његову велику дечју љубав”.

Споран је други део песме, у којем Дане говори о „последњем Краљу Српског Југа“, кога данас „бије још тежа судбина“ од Драинчеве. Ко је тај *Краљ*? Пошто је песма мени *посвећена*, онда асоцијација вуче на ту страну. Ја сам аутор *Црвеног Краља*, ја сам прогнан из завичаја. Али, „Он (Иван Ивановић?) више не брани живот голи“, Топлица му је била само за почетак, а сад кад се из ње извукао „место бичем шиба речима“.

Како било да било, тек Дане Стојиљковић је довео у корелацију три *топличка писца*, за које очито сматра да су најзначајнији.

3.

За Данета Стојиљковића сам први пут чуо за време студија Светске књижевности. У време кад смо се ми *полетарци* из прокупачке Гимназије борили за *живот голи* (ја за време студија нисам објавио ниједан текст!), сензационално је одјекнула вест да је неки анонимни *дечак из Дубова* објавио песме у часопису *Дело!* То је значило ући у књижевност на *велика врата!* Шта се даље са Данетом дешавало нисам пратио, путеви су нам се разилазили. Ја сам отишао у провинцију да *странствујем*, а Дане је ушао у *шездесетосмашку* метрополу. Једном сам, биће у *Студенту*, прочитао једну његову бунтовну песму, чини ми се под насловом „Шта да кажем о народу“, у којој се осећала побуна против *Бога*. (У то време југословенски Бог звао се Јосип Броз Тито и био је заштићен специјалним законом!) Али *живог песника* нисам срео.

Кад је средином шездесетих година обновљен књижевни живот у Топлици (ја сам онда био професор Гимназије у Куршумлији), Данета није било. Онда су дошли моји ломови, протеран сам из завичаја и тамо ме није било тридесетак година. За

то време Дане Стојиљковић се вратио у завичај! У Прокупљу се запослио, оженио, добио ћерку. Коженчани, Дубовчани... (становници околних села) завладали су Прокупљем, а Дане је постао њихова *икона*.

Дане Стојиљковић се из Београда вратио у Прокупље као афирмисани песник. Ево шта је он рекао Воји Красићу у интервјуу о томе. „Једном у *Коларцу* песник Аца Секулић ми је пришао и честитао како ми је књига примљена код *Просвете*. Сутрадан отрчао сам одмах – рано ујутру у Редакцију *Просвете* и тамо сам обавештен да је моја књига ушла у избор за објављивање, но да и поред најбоље воље издавач није у могућности да је објави, јер нема пара. (...) Узео сам рукопис и сутрадан отпутовао за Дубово. Неколико дана касније из Дубова сам послао исти рукопис и то са преко 80 и више песама *Матици српској* и намерно ставио наслов „*Сви су пљунули по једанпут*“. После месец дана, кад сам се вратио у Београд, поново на истом месту – у кавани *Коларцу*, само сада песник Драгомир Брајковић каже ми да је био у Новом Саду и да га је Драшко Ређеп питао за мене и замолио га да ме обавести да ми је књига примљена код *Матице српске*. (...) Тако се појавила моја прва књига, збирка са преко 80 песама. То је и *највећа књига* по броју песама која је објављена код нас после рата.“ (Дане не може без претеривања!) То је било 1972. године.

Пошто нисам пратио његов београдски пут, послужићу се сведочењем других писаца. Његов песнички портрет добро је направио Милован Витезовић. „Песник Дане Стојиљковић, могло би се рећи, „ведрио је и облачио“ у српској, прецизније београдској поезији, која се писала око 1970. године. Било је то шездесетосмашко време студентске побуне и песничког осмишљавања бунта. Поезија је тада била истрајавање тамо где се сем поезијом није могло истрајати! У том времену, када је ваљало бити даровит и вешт песник, али људски и грађански храбар, Дане Стојиљковић је све то био. Био је храбар али и вешт да саопшти оно што цензори неће одмах уочити. Био је веома присутан међу најприсутнијим на страницама и студентске и омладинске штампе, у књижевним листовима и часописима, али и у књижевним редакцијама, на конференцијама писаца у *Москви*, *Мажестуку*, *Градској кафани*, *Коларцу*, студентским круговима и на њиховим вечерима и трибинама. Као један од најобавештенијих, Дане Стојиљковић је био појава у књижевном животу престонице и то када је овај живот у њој

превирао. Веома комуникативан, он је у том времену био у непрекидном покрету, спознавао је и *претицао себе*.“ А Драгомир Брајковић је записао. „Оно што је Данета Стојиљковића чинило особеним песником (и што га и сада карактерише) то је да он пева упркос важећим струјама и тенденцијама а да његов глас не звучи анахроно. Између живети и певати Дане Стојиљковић ставља знак једнакости.“

По повратку у Прокупље, Дане Стојиљковић је Воји Красићу рекао: „Правне науке сам учио у Београду. Десет година сам радио у Палати правде – Београд и објавио десет прича о *раднику самоуправљачу*. Сада радим и живим у Прокупљу, где пишем епопеју о *топличким партизанима* под насловом „*Топличке Термопиле*“. (...) Још као дечак маштао сам и покушавао да напишем песму о термопилској погибији партизана на Јастрепцу, а тек пре две или три године на радном месту у соби број 6 Скупштине општине Прокупље успео сам у једном даху да напишем „*Топличке Термопиле*.“

Међутим, у погледу процене свог места у животу Топлице, Дане се у потпуности преварио. Не само да није постао *херој* Топлице, као његов јунак Никодије Стојановић Татко, него се изметнуо у *црну овцу* Топлице, што је резултирало његовим пребијањем од стране начелника Ресора државне безбедности, Слободана Стојановића.

4.

Дакле, Дане Стојиљковић долази у сукоб са *својим градом*.

Према његовој *Изјави*, коју сам ја објавио у *Српском југу*, та ствар је текла овако. „После објављивања циклуса песама „*Јао, побуно моја*“ у *Књижевним новинама* 1.9.1986. г. одржан је састанак партијског Комитета у Прокупљу. На том састанку председница Комитета Љиљана Лекић предложила је да се против аутора Данета Стојиљковића поведе судски поступак. То је било заиста и поштено, јер кад се неко нађе повређен реално је да иде на суд. Међутим, јавља се за реч тадашњи члан Комитета Ратко Зечевић и успева да убеди чланове Комитета да не иду на суд. То би само пробудило целу јавност и Удружење писаца Србије. Град Прокупље би још више доживео бруку због вођења судског поступка против писане речи и слободе уметничког стварања. Онда, наравно, следило је питање шта даље? Одговор је био да постоје и друге методе: а те друге методе су се јасно

показале када сам затваран од стране Службе државне безбедности, када је више пута вршен претрес у мом стану, када сам физички нападан на улици од стране и данас непознатих и неидентификованих особа.“

Тешко је утврдити шта је тачно у овој Данетовој *Изјави* а шта је плод маште. По објављивању текста, јавила се поменута секретарица Комитета и демантовала Данета: на Комитету никад није расправљано о томе, Ратко Зечевић није био члан Комитета. Оно што се, међутим, не може демантовати то је да је песник Дане Стојиљковић стварно претучен у Служби државне безбедности и то од стране начелника те службе, Слободана Стојановића. (Касније ће тај начелник постати *писац!*) Кад се Дане нашао на улици изубијан, помодрео и раскрвављен, управо га је прихватио судија Општинског суда Ратко Зечевић и одвео кући. (Ја сам другарици Љиљани Лекић одговорио да је она, као први човек прокупачког Савеза комуниста, свакако одговорна за пребијање песника. Шта је учинила да Партија покрене поступак против шефа ДБ силеције? Да ли може да каже зашто је Дане саслушаван у ДБ и у којој мери је шеф службе прекорачио овлашћења?)

О свему овоме Дане је написао *песму!* А како другачије песник може да се брани до песмом? Како се Прокупље „одбранило“ од свог песника видимо у песми „Плави анђели споља“. *Три ђавола офарбани плавим бојама и једно цивилно лице*, људи из Службе државне безбедности, увукли су песника и његову пријатељицу 12. фебруара 1987. године у службене просторије и три сата *рецитовали моју љубавну поезију* и као *хармонику ме развукли* и као *дивље звери по шумским законима своју жртву рашчечили*. У свему томе Дане признаје своју кривицу: *Ја сам крив за лет птица / узнемирење / председника општине / секретара комитета / социјалистичког савеза / СИЗ-а за локалну културу / и синдиката свих бирократа...* Дакле, за све квалификативе о „граду Светог Прокопија“ у који је, ето, и он *пао с небеских висина* (Дис), Дане Стојиљковић је био претучен од стране Службе државне безбедности.

Некако у то време ја сам упознао песника *уживо*. Био сам се потпуно отргао од Топлице и више нисам био, хвала Богу, у њиховој надлежности. Једном приликом сам отишао неким послом у Удружење књижевника Србије и тамо затекао Данета Стојиљковића. Био је дошао из Прокупља да тражи *правицу*; обраћао се коме је стигао, сваком причао свој случај. Тако се

окренуо и мени, тражио да га *заштитим* (!), што ја, наравно, нисам могао, али сам написао текст о томе *Сви ратови Данета Стојиљковића*.

Морам да кажем одмах да је песник Дане Стојиљковић из Дубова моја велика слабост. Не ради се о томе да ме је као песник опчинио (чак далеко од тога, други су од њега и савршенији и артифицијелнији), али је он данас једини *прави* песник на Југу Србије. У време антипоезије, Дане Стојиљковић је последњи песник, као последњи Мохиканац! Бојим се да ће са њим ова врста да изумре на Југу Србије! Као такав, у сукобу је са свима, а највише са самим собом; води ратове без изгледа, прегони се са властима и полицијом, добија батине. Мислим да је основни проблем што овај песник верује у своју песничку реч и мисију. Други су своје песничко умеће инструментализовали, ставили у функцију опште ствари, то наплатили. Ствар је у томе што је Дане Стојиљковић Велико Дете српске поезије и што му је сваки корак у основи погрешан. Дете не уме да буде до краја послушно, стално се нешто буну и копишти, увек се са неким свађа, све нешто извољева. У тексту сам високо оценио Данетову *сеоску* поезију. Нема сумње да је овај песник прави мајстор у приказивању сеоског живота. (Посебно сам истакао песму „Дубовска кафана”, јесењинску слику живота дубовских сељака.) Могуће је да ће понеком ова поезија да звучи анахроно, али српско село и данас тражи свог песника. Што се тиче Топлице, слободно можемо рећи да га је она нашла у Данету Стојиљковићу из Дубова, па се овај песник у том смислу највише приближио Радету Драинцу, који је такође високо уздигао завичајни идеал.“

5.

Међутим, Данетова *медаља* има и другу страну. Дете је ипак одрасло, испоставило неке захтеве, покушало да наплати своје умеће. У Топлици је Дане *заборавио* на своју *студентску* побуну, превазишао свој сукоб са *магарећим* градом. (Измирио се са Слободаном Стојановићем!) *Оболео је од патриотизма!* Склизнуо је у плитке воде *удворичке поезије!*

Док се, попут детета, бавио само собом био је свеж, непосредан, чак неухватљив; кад је почео да се бави другима, пре свега својим народом, постао је стереотипан, бајат, необудљив. Парадокс из његове песме је нагло нестао, заменила су га општа

места о Србима као несрећном народу. Истина, он се упињао свим силама да буде аутентичан национални песник, али није успео да изађе из Ћосићевог *шињела*. Тако он само разрађује Ћосићеву идеју о Србима који побеђују у рату али губе у миру, а овог писца проглашава „мајстором за наше огледало”. Код Данета читамо да „песник долази из народа кога стално гађају непогоде” и да ће само небо постати богатије „кад сви Срби тамо пођу”, да наши преци „још чекају на ред за правду и боре се за истину кад се гаси лампа историје”; последње оглодане кости са кнежеве вечере у дивљим освајачима Србије буде нагон паса; топлички јунаци (Косанчић Иван, Топлица Милан и Милош Обилић) сваког пролећа ничу у Топлици у облику перунике. Укратко, Срби су свети народ, смрћу српског рода пет векова је чувана Европа. Што се мене тиче, ја сам у овим песмама видео само *национални кич* и таквог Данета Стојиљковића сам одбацио.

Интересантан је Данетов однос према Топлици; док Србији пева *апологију*, Толици намењује *апотеозу*. Топлица је за нашег песника Термопилски кланац (он каже Топличке Термопиле) кроз који непријатељи Србије никад неће проћи. Зашто? Зато што њу брани партизан Никодије Стојановић Татко, који је погинуо од Бугара у једној земуници на Јастрепцу 1942. године. Добро, нека му буде, мада то није до краја истражено. (Према неким изворима Бугаре је на Јастребац одвео један бивши партизан коме је политички комесар Татко преотео девојку. У сваком случају, радило се о издаји, на Јастрепцу уопште није могла да буде брањена Топлица.)

Али Дане браниоцима Топлице придодаје Живка Лудог, који „уместо брода у свитање рујне зоре Топлицом црвену светлост води”. Ко је тај Луди Живко? Пензионисани пуковник ЈНА који је победио на „слободним” изборима 1967. г. партијског кандидата Николу Џуверовића, иначе министра финансија који је приличан капитал пребацио у Топлицу; локални моћник од кога је пропиштало Блаце, припадник старе комунистичке гарде срушене у „антибирокуратској” револуцији 1988. г. (Новине су писале да су га једва спречили да баца бомбу на окупљени народ Блаца који је тражио његову оставку!) То су Данетови браниоци Топличких Термопила!

Но наш песник се не зауставља на Термопилама. Песму „Светлошћу ограђен простор Топлице”, која има претензију да буде синтеза српске историје од Косова до наших дана, посве-

ћује „топличким командантима из овог века” Кости Војиновићу 1917. г., Ратку Павловићу Ћићку 1941. г. и Ратку Зечевићу 1991. г. То су стубови топличке историје! Није онда чудо што је Данета био глас *Зечевићевог песника*, иако је с њим почешће долазио у личне сукобе, углавном зато што је за себе тражио више него што је Зека могао да му дâ. (О томе ћу и сâм да сведочим.)

У идеолошком смислу Дане је младалачки *комунизам* заменио позним *светосављем*. „Кад Свети Сава уђе у нашу кућу почиње свануће, кад изађе из наше куће настаје беспуће”, каже Дане у једном стиху. Но врхунац Данетовог удвориштва Милошевићевој власти представља песма „Земља што роди човека”, објављена у гласилу Општинског одбора СПС Прокупља, *Топличком гласнику*, чији је главни уредник Ратко Зечевић. Ту песму је Дане посветио „команданту Треће армије Војске Југославије, генералу Небојши Павковићу”. Песма има за циљ да подстакне родољубље и отпор агресији НАТО пакта. У њој песник у лику америчког пилота препознаје „овоземаљско копиле, ђавољег вампира, Клинтона”, који горе на небу пали кумову сламу и загађује атмосферу, док српска војска на челу са генералом Павковићем ушанчена у рововима на Косову брани српску историју. Песник поручује тим натовским „псима рата” да смо ми „небеска Србија на крају другог миленијума” и да нам нико ништа не може. Дакле, ми смо „земља што роди човека што брани мајку планету”. Шта ми је друго преостало него да констатујем да песма никад не изгуби толико колико кад се стави у службу дневне политике.

Тако се Дане Стојиљковић представио у двострукој улози: као несрећно дете које чезне за својим завичајем, али и као ратоборни јуноша који би да се бије са целим светом.

6.

Посебно поглавље ове приче представља Данетов однос са Ратком Зечевићем, вођом Милошевићеве антибирократске револуције у Топлици, потоњим начелником Топличког округа, последњим браниоцем Слободана Милошевића у вили *Мир* на Дедињу. Иако се са Зеком више пута свађао и мирио, слободно се може рећи да су са њим *Данетови дошли на власт*. Дане ће важити као *Зечевићев човек!*

Да испричам како је Дане агитовао за Зечевићевог кандидата на изборима у Дубову, иначе секретара Окружног одбора

СПС Топличког округа, извесног Радета Шиљка (не знам му презиме, Шиљко је надимак). Пошто Шиљко није био баш омиљен у народу, уплашио се да може да изгуби изборе. Стога је у агитацију повео *песника*! А како је митинг у Дубову изгледао испричао ми је сâм Раде Шиљко. Оду они у Дубово где их у центру села дочека народ. Испред срушене *Жидине кафане* импровизишу говорницу у виду некакве расклиматане столице. На ту столицу се попне Дане Стојиљковић, тачно на месту где је „бик Тешмана Тренчића из Дубова заскочио краву Стојана Петровића из Коњарника”, у најлепшој Данетовој песми „Дубовска кафана”. Ево како је изгледало Данетово обраћање дубовском народу. Дане: „Људи, видите ли ову тополу?” Народ: „Видимо, несмо ћорави! Кој може да не види толко дрво!” Дане: „На ту тополу се укачио наш Раде Шиљко!” Глас из народа: „Што лажеш, Дане, те га Шиљко стоји поред тебе! Де се је укачио!” Дане: „То је симболично! На тополу се раније качио из нашег краја само Петроније Савовић!” Глас из народа: „Петроније из Каре да се укачи на дубовску топлолу! Па тај није могао да се попне ни на столицу!” Дане: „А сад се нашао овај” (показује на Шиљковог противкандидата из Коалиције *Заједно*, члана СПО) „да ту тополу сече моторном тестером!” Противкандидат: „Шта лупа овај, људи? Де ми је тестера, оставио сам гу дома!” (опозициони противкандидат је био тракториста и поседовао је моторну тестеру!) Дане: „То је метафора, будало!” Опозиционар: „Шта си реко, п.. ти м...! Де ми је тај метафора! Људи, држте ме да га не задавим!” Настаје неред, Раде Шиљко једва смирује ситуацију. Дане наставља: „Зато сам дошао у Дубово, да вам кажем, драги моји сељаци, да ја, српски песник Дане Стојиљковић, нећу дозволити овом непријатељу Србије да исече тополу на коју се испео наш Раде Шиљко! Гласајте за Шиљка!” Народ: „Живео Раде Шиљко! Живео Дане Стојиљковић!” Тако је Дане освојио гласове за социјалистичког кандидата на месту где је његов бик заљубљено гледао краву, док су се Тешман и Стојан хватили у кафани за гуше око цене те љубави!

А кад је кренуо рат у Хрватској, Ратко Зечевић организује Топличане и Косовце у добровољачки *Косовско-топлички одред* и одлази на ратиште. Дане га награђује промоцијом у *трећег* топличког команданта Двадесетог века и ставља га у посвету песме „Светлошћу ограђен простор Топлице“.

Пошто су социјалисти победили на изборима, Дане је Зечевићу испоставио два рачуна, које овај није могао да плати: да

буде постављен за директора Дома културе и да добије награду *Драинац*.

Против Данетовог именованја за директора Дома културе у Прокупљу су били сви. Разлог је био у његовој непредвидљивости, анархичности и неодговорности. Зека је могао са Данетом да пије, али не и да га постави за првог човека топличке културе. Ипак се одлучио за Воју Красића, старог комунистичког вука коме нису још увек испали сви зуби.

Кад је Ратко Зечевић узео сву власт у Топлици, постао је главни уредник *топличке културе*. Прво што је урадио било је да смени постојећи *Драинчев жири* (председник био Радивоје Микић, који је *Драинца* дао својој заплањској земљакињи Злати Коцић, против чега се дигла велика бука у Топлици) и доведе своје људе, Радета Војводића и Огњена Лакићевића. Он сâм постао је председник тог жирија. Данетова кандидатура за *Драинца* поред поменуте двојице београдских песника није могла да прође ни случајно. Зека је морао прво да намири њихове *дугове*, па су тако лауреати постали Божидар Шујица и Ђоко Стојичић; онда су на ред дошли његови *фаворити*, Матија Бећковић и Танасије Младеновић. За Данета ту није било места.

Кад дете не добије играчку страховито се наљути! И Дане је кренуо да истерује *правду* на свој начин: брише Зечевића из посвете своје песме, дакле Зека није више *трећи командант* Топлице! (Касније ће се помирити, па ће Ратко Зечевић опет заузети своје место трећег топличког команданта!)

Затим даје *Изјаву* за *Српски југ* који ја издајем. У Данетовој *Изјави* стоји оптужба да је Ратко Зечевић био *инспиратор* песниковог страдања у Служби државне безбедности. „Изгледа да је мој тадашњи "пријатељ" Ратко Зечевић мени пружио магарећу услугу а себи прибавио велику пополарност у својој партији. У то време често је "као пријатељ" Ратко Зечевић долазио до моје куће и говорио ми да треба да се чувам локалних писаца Воје Красића и Драгана Борисављевића, јер они сваку моју песму носе и тумаче у полицији. Сада када је Ратко Зечевић успешно направио своју каријеру "као пријатељ уметника и слободне писане речи" и постао начелник Округа, прво што је урадио то је да је на дан *Драинчевих сусрета песника* наредио да се суспендује са радног места песник Дане Стојиљковић, наводно због велике опасности његовог деловања на широке масе. Суспензија траје, без законског основа, дуже од шест месеци. Морам да кажем да Ратко Зечевић на почетку своје власти

доводи на кључне положаје у култури и политици поменуте песнике Воју Красића и Драгана Борисављевића, па се не могу отети утиску да то има неке везе са мојом суспензијом. Није тешко из свега логички закључити каква је "пријатељска улога" и "љубав" према поезији у Ратку Зечевићу, иако он настоји да се прикаже пријатељем уметности.“

У исто време Дане бојкотује *Зекине сусрете*, али не може да одоли жељи да се попне на песничку сцену. (Иначе, Дане Стојиљковић изузетно успешно рецитије своје песме и на публику оставља изванредан утисак. Сваку своју песму зна напамет, а има их, како је једном сâм изјавио, између 500 и 1000! Ја сам га водао по књижевним трибинама *лево-десно* јер је *оживљавао* моје доста безвољне наступе.) Тако Дане наступа на *Драинчевим сусретима* под протестом! Не долази на посао неколико дана, и то је та суспензија.

Али како Ратко Зечевић не воли да дугује, тражи место за Данета. Но најпре мора да га учлани у своју Партију. Али Дане не би био Дане кад не би правио компликације на сваком кораку. Хоће он у Социјалистичку партију али неће да буде обичан члан СПС, него тражи специјални статус – *почасни члан! Велики песник*, социјалисти треба да се поносе што га имају у својим редовима. Но Ратко Зечевић то није могао да прихвати, јер тако нешто није било предвиђено у статуту његове Партије. Стога је Дане још једном избацио Зечевића из списка *топличких команданата XX века!* После, кад му је Зечевић објавио песму о генералу Павковићу, вратио га је у команданте. Али, затражио је да му се плати хонорар од 25.000 динара, што социјалисти нису хтели да чују. Дане је тужио Зеку и затражио да му социјалисти плате моралну штету што су му објавили песму! (Колико знам, Дане је изгубио парницу на суду.)

Нови сукоб. Сад могу ја да се јавим као актер и сведок. Пошто је Ратко Зечевић своју *комунистичку идеологију* заменио *светосавском*, вратио је неке старе српске обичаје у живот. Тако је обновљена прослава Светог Саве у Прокупљу, враћен Светосавски бал, установљена награда за најистакнутије Топличане из разних области, *Светосавски прстен*. Разуме се да парадом командује Зека! Једне године су мене позвали да учествујем у прослави, односно да говорим на свечаној академији. Одабрао сам тему *Ратко Немањић – први српски књижевник* и отпутовао у Прокупље. (У памети ми је гужва око *Антологије српске поезије* Миодрага Павловића, кад је овај

песник кренуо од Светог Саве. Како га је само напао тад још увек партијски идеолог Добрица Ћосић!) Разуме се да сам своју *беседу* засновао на Теодосију и Црњанском. (Текст је објављен у *Топличким новинама*, које су биле под надзором Ратка Зечевића. Чини ми се да их је потписивао Воја Красић, који је у међувремену постао директор новинске агенције. *Топличке новине* су носиле *црвено* заглавље, али су биле далеко садржајније од потоњих *плавих* новина које су правили демократи.) Чим сам сишао са аутобуса, дочекао ме је Дане. *Забранио му Зека да присуствује Светосавском балу!* У ствари, сви Прокупчани су морали да плате високе улазнице за добротворне сврхе, а бесплатне карте смо добили само нас неколико гостију. Не долази у обзир да Дане купи улазницу, он мора да буде *почасни гост*. Разговарам о томе са Зечевићем, али он неће да чује. *Еј, бре, ја сам му објавио песму, а он ме тужи суду и тражи да му платим надокнаду за претрпљени бол!* Одлучим да се послужим лукавством, да надмудрим Зеку.

По завршетку академије одем у хотелску собу и поручим Зеки да нећу да присуствујем балу ако не позове и Данета. Зека нема куд, пристане на моју уцену, али само под условом да *држим* Данета поред себе и да лично одговарам за његово понашање кад се напије. И тако, у великој сали хотела *Хамеум*, на свечаном балу, међу почасним гостима, високим свештенством, социјалистичким управљачима Прокупља, лепим Прокупчанкама и *мојом* *маленкошићу*, удипчио се Дане са својим искрзанним шеширом који је донео из Београда и не скида га никад. Држе се говори, хвали се нови српски вожд Слободан Милошевић, одржава се аукција топличких сликара у добротворне сврхе. Затражим да Дане каже неку своју песму. Пење се песник на столицу, рецитије „Светлошћу ограђен простор Топлице“, са посветом Зечевићу. Зека може да тријумфује, славе га песници! Публика тражи *још*, Дане је естрадна звезда, још мало па као Цеца Величковић из оближње Житорађе. Очекујем „Топличке Термопиле“ и – доста. Али Дане добија крила, више нико не може да га заустави. Обраћа се Ратку Зечевићу, пореди га са Костом Војиновићем. Узалуд покушавам да га скинем са столице, па задужен сам за њега. Дане велича Слободана Милошевића, проглашава га *новим* Карађорђем! (Ту није био баш оригиналан, то су пре њега учинили Добрица Ћосић, Антоније Исаковић, Милован Данојлић...) Хвали Социјалистичку партију као *гаранта мира и просперитета!* Најбоља странка у Србији!

А онда говори песму о генералу Небојши Павковићу, који је нови Живојин Мишић! (Ту је Дане био оригиналан. Ниједан српски писац се није спустио тако ниско.) То више нисам могао да поднесем. Напустио сам Светосавски бал.

(Спор између Данета и Зеке завршио се нагодбом. Зечевић није дао Данету *Драинца*, али му је пре но што је сишао са власти уденуо у домали прст десне руке *Светосавски прстен*. Док ово пишем, изгледа да су поново велики пријатељи, јављају ми се у ситне сате из прокупачких крчми језиком који је тешко разумети.)

7.

Сад моји долазе на власт.

У међувремену се водио рат између НАТО пакта и Милошевићевог режима за Косово. „Човек што га је родила земља”, генерал Небојша Павковић, повукао се са Косова, пошто је Милошевић потписао капитулацију у Куманову. То је за Данета био тежак ударац, пропала је његова *национална* идеја. Следио је његов разлаз са социјалистима. А и Раде Шиљко, због кога је Дане секао тополу у Дубову, није одржао обећање, није дао паре за штампање Данетове поеме “Клетва за Бодана Дубовског”. (Те паре су „појели” писци дневника! Наиме, власти су ангажовале одређени број текстописаца да воде „дневнике бомбардовања”, како би настали аутентични документи о НАТО агресији. Тако су дневнике писали људи који нису видели фронт. Разуме се да је држава нашла паре за објављивање ових писанија.) Дане Стојиљковић је одлучио да се приближи опозицији, што значи пре свега мени. Тражи песник нови *гвинт*.

Моји на власти су ме промовисали за члана *Драинчевог жирија*. То ми саопштава Дане Стојиљковић! Он ме је прогласио председником жирија, да није било њега не би било ни мене. Још је *ископао* давно одсутног из Топлице Петра Милосављевића, истакнутог лингвисту и професора Новосадског универзитета. Трећи члан је директор библиотеке у Прокупљу, Драган Барјактаревић. *Данетов жири!* Пре него је Савет сусрета о томе одлучио, Дане ми саопштава његову одлуку телефоном. *Пази шта радиш!* (Другим речима, *хоћу Драинца!*) Испоставило се да је *Данетов жири* наишао на негодовање код *прокупачких књижевника*. Њих *десет* (*Еј, бре, Прокупље има десет писаца!*), углавном *комунистички рецидивни*, објављују пе-

тицију у *Топличким новинама* са *плавим* заглављем у којој оспоравају легитимитет два од три члана жирија: мене и Петра Милосављевића. Ја, као романисијер, *апсолутно сам некомпетан* да судим о поезији, а Петар као универзитетски професор књижевности уопште се не разуме у *савремену поезију*! После много политичког препуцавања ствар се завршила Петровим повлачењем из жирија, мојим званичним именовањем и кооптирањем Радивоја Микића, кога је Зечевић раније избацио из жирија. Дабоме да ми се смучило, али неки инат ми није дао да ме смењују људи са улице. Прихватио сам чланство у жирију, иако сам знао да ће ме то дестабилизovati.

Те прве (2001) године није могло да буде говора о Данетовој кандидатури за *Драинчевог лауреата*. А да ствар буде *комедија*, одмах по паду Милошевићевог режима Дане креће у акцију. Обилази директоре културних установа и смењује их са функције! *Ја и Иван Ивановић смо одлучили да више нисам директор!* Људи ме зову, протестују. Разуме се да појма нисам имао о Данетовој акцији. Покушавам да им објасним да нисам никаква власт и да не могу никога нити да постављам нити да смењујем. Свеједно, проглашен сам *сивом еминенцијом* Топлице.

Да се сконцентришемо на Данета Стојиљковића и да видимо зашто он није могао свих тих година да добије *Драинца*, иако је то заслуживао. Ствар је била у томе што за Данета у Прокупљу не само да нико није лобирао, него су сви радили против њега! За“релевантније прокупачке писце” награда Данету значила би њихов највећи пораз! Дане гура сваком прст у око! Нарочито је водио кампању против Данета – Ђорђе Стојановић.

Ко је тај Ђорђе Стојановић? Тај човек је у много чему интересантан тип; војни пензионер, дописник разних листова из Топлице, песник. У књизи „Чекање истине”, коју је издала *Књижевна омладина Ваљева*, у биографској белешци, коју је, очито, сам сручио, не каже кад је рођен, али је извесно да је давно престао бити омладинац. Каже да је „добитник бројних међународних и југословенских књижевних признања за поезију, прозу, драме и филмске сценарије” и набраја језике на које је превођен (морам да кажем да сам ја за њега аматер!). Утисак се донекле квари кад човек узме да чита његове песме, али прави песници не праве биографију! Разуме се да је немогуће проверити те његове силне награде, али једну са списка сигурно није

добио: *Драинчеву награду!* (Мој извор каже да је једне године додељен утешни *Драинац* за локалне писце и то Ђорђу Стојановићу. У белешци је *утешна* награда проглашена *главном!*) Даље се каже да је „боравио у Египту као *борац* и ратни извештач у Израелско-египатском рату”. (Мој извор, опет, каже да је био у саставу мировних снага УН на Синају, да је тамо направио неку „свињарију”, због чега је отпуштен из војске са налазом да је ментално неспособан за даљу службу у армији.) Кажу да је миљеник Матије Бећковића. Кад је Бећковић био председник Удружења књижевника Србије, Ђоле му се препоручио као велики паћеник и страдалник кога комунистички режим прогони, чак га је пустио из армије, а овај му је наводно на то рекао: „Е па, кад си толики страдалник, ево, примљен си у Удружење књижевника! Од данас си писац!” Бећковић је написао и рецензију за Стојановићеву књигу „Чекање истине”, са закључком да „Топлица уме да пева и живи песнике, што доказује трајним вредновањем дела Ђорђа Стојановића и његове личности”. (Немам коментар!)

Иначе Ђолета сам упознао пре неку годину, кад је узео реч на једној мојој књижевној вечери у Прокупљу. Рекао је да је комунистички режим упропастио многе људе, тако „једна дама није успела да се уда, један војник није постао генерал, а један писац није добио Нобелову награду!” Дама – то је прокупачка сликарка и песникиња Оља Вукашиновић, чији је отац настрадао на Голом отоку, па се због тога она наводно није удала; писац – то сам, дабоме, ја, да није било комунистичког прогона постао бих нобеловац!; а војник који није постао генерал – то је он! (Помислио сам да је пензионисан у чину пуковника; кад сам се распитао, испало је да је био заставник, дакле подофицир, и није могао даље да напредује!) Приметио сам да увек иступа према режиму крајње оштро и увредљиво. (Можда би други за то одговарали, њега нико не дира! Мој извор ми је рекао да је то зато што га сматрају *лудим!*) Мени је једном приликом рекао нешто што ми је било крајње симпатично. „Знаш ли у чему је разлика између тебе и мене? Ти се правиш да си *паметан*, а ја се правим да сам *луд!* А обојица смо будале!” Е, тај Ђорђе Стојановић води против Данета Стојиљковића прави крсташки рат! Кад је чуо да сам ја у жирију, одмах ми је телефонирао. „Немој да дозволиш да случајно добије награду Дане! То би била брука за Топлицу, није награда за *дубовског сељака!*” (Микић ми је рекао да је телефонирао и њему.)

Те године су награђени Предраг Чудић и Мирослав Цера Михаиловић. Прокупље је то са негодовањем примило: за Чудића је мало ко знао, а *Церу нека награђује Врање!* (Радивоје Микић, који је био против овог избора, одлучио је да се повуче из жирија!) На завршној вечери, реч је узео Ђорђе Стојановић. Рекао је да реч узима из три разлога: први, да каже једну своју песму да би *председник жирија Иван Ивановић видео шта значи права песма*, други, да би *председник Општине Прокупље* (демократа Милорад Прибак, моја примедба) *схватио ко је први песник Топлице* и трећи, да би *Драинчеве сусрете прогласио укинутим!*

На срећу, ни Радивоје Микић, ни Ђорђе Стојановић, нису успели да укину *Сусрете*. Академик Никола Милошевић је, на моју молбу, пристао да преузме председништво жирија, тако су *Драинчеви сусрети* спашени.

8.

За разлику од Ратка Зечевића, ја сам озбиљно схватио Данетово упозорење *Пази шта радиш!* Наредна, 2002. година била је прилика да се *превлда прошлост*. Бивши начелник Топличког округа, Ратко Зечевић, пошто није успео да одбрани свог *команданта* Слободана Милошевића у вили *Мир* на Бањици, него је допустио да га нова власт ухапси и испоручи међународном суду у Хагу, отворио је у Прокупљу адвокатску канцеларију и радио на *случају* Дане Стојиљковић. *Дане би морао да добије награду Драинац!* *За то би морао да се избори Иван Ивановић као члан жирија!* (А што му је ти ниси дао, Ратко Зечевићу, док си био у жирију?) Интересантно, Драгана Барјактаревевића уопште нису притискали. Али ја сам ту заказао. Нисам могао да лобирам за Данетову поему „Клетва за Бодана Дубовског“. Зашто?

Да упознам Читаоца са том поемом. Постоје две верзије, једна из 1999. и друга из 2001. године. Оне се међусобно битно разликују.

Прва верзија „Клетве за Бодана Дубовског“ је штампана крајем 1999. године у издању Студија *Огледало*, чији сам ја био сувласник са тада глумцем а касније директором Народног позоришта у Београду Љубивојем Тадићем. Рукопис сам добио средином 1999. године, непосредно по окончању НАТО бомбардовања. У исто време добио сам и обећања од оног Шишка и

начелника Зеке да ће општине Прокупље и Житорађа да плате штампу. Већ сам рекао да је Зечевић често помагао Данета, преко социјалистичких власти у Топлици. Тако је једну Данетову књигу („Оболело сунце“, 1994. године) финансирала Земљорадничка задруга *Победа* из Доњег Црнатова, због чега Дане пише захвалницу њеном директору Деску (не знам му презиме). Тај директор (бивши тракториста!) је у Данетовој интерпретацији нови *мецена*, „врсни привредник, чији је успех у привреди Јужне Србије топлички народ крунисао избором за посланика“ и који је сад „поклоник и предводник писане речи у Топлици, за шта су му захвални сви песници света!“ (Кад дете хвали не уме да се умери!) Мој извор је рекао да је Задруга платила штампање књиге јајима! Јаја су дата синдикату штампарије *Напредак* у Лесковцу, а радници су одштампали књигу. Принцип *компензације*. Што је најгоре, ја сам Зеки и Шишку поверовао.

Али кад је књига била готова, спонзори неће ни да чују за обећање. Узалуд Дане тражи обећану *играчку*, од ње нема ништа. Али кад детету обећаш играчку, мораш да му је купиш! Да ли то челници Социјалистичке партије у Топлици нису знали? Од тада се Дане окренуо против својих дојучерашњих ментора и приближио се демократској опозицији. (Проблем ће настати што га та опозиција није хтела. Јер док је Дане држао социјалистичке митинге у Дубову, један други песник са надимком Песник пешачио је од Прокупља до Ниша протестујући против Милошевићеве крађе гласова на изборима 1996! Дане није био уз опозицију, то је накнадно умислио. Опозицији се приближио тек после 5. октобра 2000. године, али *касно Јанко стиже на Косово*. Песник постаје наследник Воје Красића, а не Дане Стојиљковић!)

Да се вратим штампању Данетове поеме. Верзија рукописа који сам ја као уредник одобрио, знатно се разликовала од верзије одштампане књиге! Како је до тога дошло? Ни сад не знам како је Дане успео да се повеже са штампаром и да мимо мог знања убацује нове стихове? Тек, у поеми Дане жестоко оптужује за све српске поразе своје дојучерашње идоле. Слободан Милошевић је постао нови Милош Обреновић, а Небојша Павковић нови Вук Бранковић!

Кад је штампање било завршено, Дане је дошао и однео тираж у Прокупље, с тим што му је штампар задржао један део због неизмирене Зекине и Шиљкове обавезе. Шта је Дане радио са књигама не знам, али штампар је испоручио рачун *Огледалу!*

(Мој извор каже да их је продавао по кафанама Топлице и тако наплаћивао свој хонорар.) Љуба и ја смо били у чистом губитку и то је био увод у гашење *Огледала*.

Иако прво издање није распродато, појавило се друго, овога пута у издању *Народне књиге*. Издање је проширено новим стиховима антикомунистичке садржине. Не знам тачно кад се књига појавила, датирана је 2000. а ја сам је добио од Данета 22. марта 2001. године, у време кад ме је кандидовао за члана *Драинчевог жирија*. Да погледамо то друго издање.

Данетова поема „Клетва за Бодана Дубовског” представља синтезу целокупне његове поезије; у њој су заступљене све три опције његовог певања: сеоска (дубовска), бунтовничка (шездесетосмашка) и национална (националистичка).

Прва опција је у односу на раније песме знатно редукована и осиромашена; нестали су колоритни пејзажи Дубова, ишчезле су слике из сеоског живота, заменила их је испразна и конфузна реторика (набрајање имена дубовских сељака ама баш ништа не значи). Иако би песник хтео да буде нови Јесењин и да Јесењиново (Константиново) приближи Дубову, запитавши се једног тренутка „шта ћеш ти у Београду кад си сељак дубовски”, далеко је то од „Ане Сњегине”. *Плајвез* којим би Бодан Дубовски хтео да оре по њивама и по људским душама слабији је од оног којим је Дане насликао краву и бика испред Жидине кафане.

Друга опција је најбоља у поеми и задржала је ниво Данетове студентске поезије. Појачана је сценама из избора 1967. године, кад је дубовски студент Бодан растурио предизборни митинг. „А негде тамо у Европи *Пари мач* / на првој страници обавештава остатак света: / у Топлици први пут у историји после рата / огорчена борба на изборима / између владиних и народних кандидата / те највеће полицијске земље.” Веома су рђаво код Данета прошли партијски кандидати: „Погледајте их то су они у првим редовима / чистих одела и прљавих душа / за разлику од вас – који имате прљава одела а чисте душе... / Титови министри из првог реда / Вук Бајевић Петроније Савовић / и Џуверовић Академац / као искусни борци / из Другог светског рата”. Шта траже они у Дубову? “Тако долазе да вам продају муда за бубреге / једнога дана продаће вам и колевку за Косово / и из колевке изњихано дете Крајину / и друге српске земље...” Већ овде се види Данетова девалвација: у време студентских немира 1968. ови проблеми једноставно нису постојали; песник их је нанакнадно измислио и на тај начин је своју поетску слику

у потпуности исполитизовао и деградирао. Да би ту накнадну слику продубио, Дане убацује монологе Голуба Бакића, Михајла Ђурића и Косте Чавошког...

Тако долазимо до треће Данетове опције политизације поезије, где је он најслабији, и где се његова поезија претвара у вулгарни политички плакат. За пропаст студентског бунта окривљује „највећег Титовог шпијуна Вељка Влаховића”, коме су студенти наивно поверовали да може да им буде вођа. А прави вођа је у ствари био „мајстор за српско огледало”, писац култног романа „Далеко је сунце”, који је тачно формулисао српску нацију као „победничку у рату а губитничку у миру”. Добрица Ћосић је Данетов идол, отац српске нације, национални бард. Ћосић је инкарнација комунистичке револуције, а сви остали су њени издајници! Дане Стојиљковић у ствари чезне за изворним комунизмом, његов Бодан Дубовски води дијалог са студенткињом Вером Благојевић, коју су фашисти стрељали на Бањици; окривљује партизанске команданте Кочу и Пека, који су били „славни команданти у рату а у миру *пизде и мекушци*”: „Велики хероји и борци који су изашли из рата / постали су највећи пузавци и бескичмењаци у миру”; када је штакор (!) у земљу ушао, „слатко су му царство распрчкали / играли су коло око свог мртвог вође команданта / који им је свирао 50 година у ђаволску фрулу / направљену од трске смрдљивке / која расте у загађеном потоку”. Дакле „све од рата наовамо је постало љигаво”, „па нам ни бикови више не скачу на краве, него тај посао завршавају ветеринари”.

Следећи Ћосићеву мисао, Дане се наметнуо као ратник-песник који лучи хероје од издајица. Ко су наши хероји? Немања, Лазар, Карађорђе, дакле ратници, који представљају „синтезу кичменог стуба” Србије. А ко су издајице? Вук Бранковић и Милош Обреновић. Ипак, од свих је најгоре прошао Слободан Милошевић, јер се није показао као прави ратник, него је потписао „Самртно пролеће у Дејтону”. „Тако смо постали сви курате среће / да имамо за председника / ванбрачно дете бившег вође / команданта из рата / а жена му сикће као змиче / сва набрекла / после кише отровна печурка.” Слободан Милошевић је, дакле, издајник српског народа, јер „као Вук Бранковић оставља део по део Србије, док се Јерина (Мира Марковић) иза зидина Смедерева не сакрије”. „Народ нико не сме да бије / а он може да га убије / кад је први пут (1989.) дошао на Гази Местан / повео је тајно са собом у хеликоптеру / словенца Стане До-

ланца хрвата Стипе Шувара / шиптара Азема Власија македонца Тупурковског / муслимана Алију потурчењака изгубљене наде” (граматичке грешке су Данетове, као и писање малим словом свих других нација). Кад су то видели Срби, „који су дошли да виде чије је Косово”, застала им је кост у грлу, али су касно видели „смрт кума Иванову” и сваког другог Србина такмаца (алузија на судбину Ивана Стамболића). Разуме се да је у тој констелацији Дане морао и да ревидира став о генералу Небојши Павковићу. Више то није „човек кога рађа земља”, него „човек духом склон овоземаљском царству”. Дане му, кроз уста мртвог песника Радета из Момчилова, који га чека на небу, замера што се „тако лако повукао са Косова” и дозволио да „српску војску лукаво победе шиптарска деца и жене”. „Кад је у питању одбрана земље / одбија се свако наређење!” узвикује песник-ратник. Стога ће генерал да буде сахрањен у гробу Вука Бранковића а не цара Лазара! Бодан Дубовски проклиње песнике („Јао сви моји мртви песници”) што нису видели све оно што су сами дигли у висину, а и самог га стиже страшна клетва његовог друга Зоте: „Бодане Дубовски / сељаку са мајсторским плајвезом / и засађеним срцем испод Пасјаче / ако сам те увердио / и изазвао / бићу срећан / да те моја клетва стигне.”

(У споменичкој књизи „Линија повучена из Дубова“ из 2005. године одштампана су два мишљења о поеми Данета Стојиљковића: одломак из рецензије Буце Мирковића и писмо Добрице Ћосића. Књижевни критичар Буца Мирковић, и сâм песник, у стиховима (нејасно је да ли су његови или Данетови?) пореди Данета са Тагором и Овидијем. Песма је насловљена са *Домаћи ветар*. Тагора је у Европу донео индијско цвеће, а Дане *Стојиљковић је овде на Балкану / запалио људско тело у пламену / и на памук / извукао човекову душу / у фитиљ / да осветли Европу*. А Овидије је у Томима имао сталну зиму / овде у *Топлици / лед и мраз замрзавају сунце / и стежу земљу и камење / и по леденим стенама / само клизи Данетово срце*. „Ако је у природи човека западне цивилизације да се сматра дораслим свим питањима, биће логично да је човек византијске цивилизације дорастао свим осећањима. Томе целом својом поезијом доприноси и Дане Стојиљковић, загледан у снежне врхове Суве планине, преко Владивостока до Земље излазећег сунца.“ А Добрица Ћосић пише Данету: „Драги Дане, Хвала на књизи, али и на посвети. Књига је препуњен амбар душе, истине, туге, узбуђења неког родног живота са тла Топлице и нашег минулог

века. Буца Мирковић, златоусти, рекао је своје узбуђење и свој суд Твојој поезији. Ја не бих умео да кажем то што је он рекао, али потписујем његове похвале.“)

Не, такву поему нисам могао да предложим за *Драинца*. Није ме уплашила претња Ђорђа Стојановића да ће ми *ребити обе ноге ако Дане добије Драинца*, већ сазнање да је Дане *песник-ратник*, Тосићев епигон, који је против Слободана Милошевића не зато што је водио ратове него што их није добио. Посао ми је олакшао председник жирија Никола Милошевић, који је рекао да се у „Клетви за Бодана Дубовског“ не ради о поезији него о *политичком кичу*.

И ту се јавио парадокс, *проблем уметника*: како је могуће да Дане Стојиљковић, бунтовно дете српске поезије, падне на тако ниске гране какве су *удворичка поезија*? Има ли право уметник да изневери уметност? Сме ли се песма употребљавати као алатка? Да ли је посао песника да буде *ратник*?

На сва ова питања покушао је да одговори и сâм Дане Стојиљковић. На једном месту у поеми он каже: „Твоје је да лајеш кроз дубовске крошње на звезде / на све комунисте који су до јуче / бацали камење на тебе / рушили цркве / псовали богове / и вукли попове за браде / сада први потрчали у цркву / да искупе њихов грех (ваљда *свој*? – моја примедба) / за једну ноћ настале су промене / у њиховој души.“ Поставља се питање зашто Дане није остао доследан овом завету, зашто није „лајао кроз дубовске крошње на звезде“, зашто није гордо носио „песнички грех својих сапутника“, зашто није прихватио судбину јединке која се „губи у непознато“, зашто је престао да „корача из почетка према себи“? Чиме га је то Ратко Зечевић опчињо да би певао оде Милошевићевим генералима?

Да сам знао одговор на ова питања не би било ове приче.

9.

Онај *домаћи ветар* из рецензије Буце Мирковића дунуо је једног момента и у мене: однео ме је у Министарство културе. Е, сад сам већ у могућности да о понечем одлучујем, па и о Данету Стојиљковићу. *Како да дете добије своју играчку, Драинчеву награду?*

Кад си у власти, онда ти се отварају нека врата која су ти дотад била закључана: постајеш члан *жирија*. Тако сам био у жирију за доделу *косовских* песничких награда на манифестаци-

ји *Видовданско песничко причешће* у Грачаници. Од четири награде једна носи име деспота Стефана Лазаревића: *златно перо* Лазаровог наследника. *Предлажем да перо добије Дане Стојиљковић из Прокупља!* Да, али како то да образложим? Дане је заљубљеник у Косово! Певао је *Косовски божури расту из крви видовданских јунака!* Поручио је мајцици Русији, преко Владимира Војновича, још 1988. године, да се њен праг преко кога се улази у њену кућу зове *Србија!* Ако не буде Србије, неће бити ни Русије! Певао је: *Србији не треба мир! / Небеска Србија живи / Само на бранику / Правде и истине / Боље је сада / Преполовити се на пола / Него после изгубити / И српско небо / И српску земљу.* „Који патриота“, кажу косовски Срби и прихватају мој предлог. „Имаћемо нову Косовску битку!“ Једини мали проблем био је што му нису баш запамтили име, па уместо Дане у дипломи написали Данијел, али то смо исправили.

Кад добијеш награду, онда ти следи интервју у *Политици*. Како се само Дане разнежио и *распилавио* у том интервјуу! За награду га је предложио лично патријарх Павле! (Седео је, као и сваке године, у публици.) На додели му је честитао Вук Драшковић (добитник прве награде, *Златног крста цара Лазара*) и *засузио од среће!* Док је Дане рецитовао „Косовске божуре“, сви су плакали! И патријарх, и Вук, али и војници КФОР-а који су обезбеђивали манастир Грачаницу! *Дане Стојиљковићу, који си ти Србин! Нови косовски јунак!* Не могу да кажем Милан Топлица, јер овај је био познат по *висини*, а Дане опет по *низини!*

Кад се добије награда, и још *небеска*, онда следује споменичка књига изабраних песама, какву је Дане добио 2005. године. Прокупље је коначно схватило каквог *песничког великана* има у својој средини и одлучило да одреши кесу. *Штампање књиге помогла је Општина Прокупље и председник Општине господин Владимир Јовановић.* Истина, делегација из Прокупља је најпре дошла код мене да се књига откупи за библиотеке и да се Дане кандидује за *Драинца*, али то се не пише.

Било ми је већ доста тог Данета Стојиљковића! Ко шта ради, ја се за њега залажем, а њему никад доста. Прихватам да подржим Данетову кандидатуру, ред је да и један Прокупчанин добије *Драинца*. Будући да је суиздавач „Линије повучене из Дубова“ Народна библиотека *Раде Драинац* из Прокупља, а њен директор члан жирија, ту ствар сам сматрао завршеном. Отишао сам у Житни Поток да се мало одморим.

Али, опет су на *Данетовом путу* искрсле препреке. Нови председник *Драинчевог жирија*, Јован Пејчић, има свог фаворита, то је Зоран Милић. И ствар са Данетом би још једанпут пропала, да се није умешао Ратко Зечевић! Не знам баш однос снага, али у Скупштини општине Прокупље Зечевићеви социјалисти су појединачно најмногобројнија групација. Од њихове подршке зависи владајућа коалиција, разуме се и председник Владимир Јовановић. И Зека је још једном убедио председника да *одреши кесу*, па смо ми у жирију могли да начинимо компромис: Зорану Милићу *Драинца* за књигу године, а Данету Стојиљковићу за животно дело.

Отишао сам у Прокупље да *браним* Данета. Осврћем се лево десно, нема нигде Ђорђа Стојановића са палицом за бејзбол да ми пребије ноге. А и Дане је постао *државни песник*, ко сме на њега! На промоцији награде кажем: *Дане је Дане – а ви то схватите како хоћете!* А Дане говори да је он добио *Драинца над Драинцима!* Мислим да је најбољу оцену о Данетовој поезији изрекао један инжењер, иначе најбољи шахиста Прокупља и састављач шаховских проблема: *Дане Стојиљковић је велики мајстор, јер је умео да са двеста до триста речи направи много комбинација!*

А ја причу могу да завршим констатацијом да је коначно *дечак из Дубова* постао *старац из Дубова*. Још само да добије бисту на Савићевцу поред Драинца! Што се мене тиче, потпуно је *намирен*.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central iris area with a spiral pattern. The word "Баштина" is centered over the eye.

Баштина

Недељко Богдановић

НЕКОЛИКО ПОГЛЕДА НА ПОПИС СВРЉИШКОГ СРЕЗА ИЗ 1863. ГОДИНЕ

У култури и науци вредност податка расте са протоком времена. Оно што је у једном тренутку жива стварност, што је плод егзистенцијалних потреба, у другом времену је музејска вредност, драгоценост сведочанство. Историјски процеси са свим елементима своје логике (узроци, актери, чиновници, последице) временом прелазе у причу и „отресајући“ детаље обојене временом – „актуелном фактографијом“ и „конкретним датостима“ приближавају се могућности свевременог. Лако, дакле, прекорачују време, замењују имена, локалитете, мењају фабулу, па понекад „изокрећу“ и резултат. Чињенице историјске стварности, постају литерарне чињенице, казивање се претвара легенду, легенда конкретну тековину сели у уметност или мит.¹⁰

¹⁰ У прилици смо да се овде послужимо једном „причом“ коју нам је (из њему познате литературе пренео Милан Ранђеловић, историчар, који нам је својевремено био студент: „Кажу да постоји таква прича да је Бајазит, наследник турскога престола, после несрећне битке на Косову, у ноћи иза битке, а ноћ је била јасна и месечна, по разбојишту видео како светлуцају црвени пламичци. Биле су то локве крви од јунака, које је месец обасјавао, претварајући их у покретне, јер се површина још вреле крви мрешкала од ноћне свежине и поветарца, па је све играло, титрало. Будући цар је то схватио знамењем, и црвена се боја дуго налазила на неким турским заставама. Ретки Срби, који су још могли да гледају и да виде, те су црвене одсјаје видели као неочекивано бујање и процветавање цветова налик божуру.“ Читао

Сада смо у прилици да радећи на припреми за штампу пописа становништва Сврљишког среза из 1863. године (данас Општина Сврљиг),¹¹ коју изводи Етно-културолошка радионица Сврљиг, уочимо доста података који нису само административне (државне и политичке) природе, већ се тичу народне економије, демографије, ономастике – чиме се несумњиво овај државни акт сели у тековине културе и сведочи о српској традицији на једном конкретном подручју – у сврљишкој општини, која је некада уже или шире именована (као нахија, капетанија, срез).

Читаоцима *Бдења* пренећемо само неколико сумарних погледа, који несумњиво спадају у баштину, препоручујући да своју пажњу за прошлост и историју, сачувају и за будућу књигу чије појављивање ускоро очекујемо.

1.

Велика већина пописаних сврљишких породица су земљоделци (земљорадници). Једва да има понеког који то није. Тако се међу житељима Периша спомињу: Живко Лазаревић осмотрител пог.[раничног] карантина пандиралског, Јова Милосављевић, ђумругџија пог. карантина пандиралског, и Цветко Станишић латов (= царински контролор, надзиратељ, надгледник) на Пандиралу. У попису за Преконогу јавиће се Коста Новаковић, ђумругџија, и Богоја Крстић надзиратељ грамадски. Ово су, изгледа, и једини државни службеници, јер код њих није регистровано постојање земљишног имања. Једино је Цветко из Периша имао „кућу од слабог материјала с плацом“.

сам да на Косову нема божура, а и то је пропратила нека прича о смањивању бола и стида и претварање црвене боје у бело... Једна је, дакле, могућа стварност преко легенде прерастала у симбол. Тако живот прераста у културу.

¹¹ У организацији Етно-културолошке радионице Сврљиг, која ће надамо се бити и издавач, на препису пописа који се чува у рукопису у Архиву Србије, на дешифровању записа, препису и систематизацији ради више људи. Поред др Сретена Петровића, др Недељка Богдановића ту су и мр Раде Милојковић, Славиша Миливојевић, Драчке Стојиљковић, Милинко Павловић, Јулијана Станковић Николић, Љубиша Станковић, Милица Миленковић, Јелена (Стојиљковић) Младеновић, Ивана Костић, Милан Ранђеловић, Дејан Лука Јовановић, Драган Петровић и други.

2.

Међу „унуташњим“ (неграничним) чиновницима, у селу Нишевцу затичемо: Косту Јовановића, среског начелника, Радомира Вучковића, среског писара, и Ђорђа Бранковића,

Округ: <u>Књажевачки</u>		Среско		ПОПИСНА		
Лични број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ домљани и домљани, двоје родства и други сродници и удужи, као послужба или на исплату, и својим власницима	Стариј адраса др- жавна, а да ли и своја и да ли је у рат послужба	Година старости		Исплатили ли су имовину или у измишљавању, а да ли је у ратној, или другој вој- ној или у другој служби или за време тих година у Србији пребављало у др- жавној измишљавању	Мјесечни приходи од земљишта по ланцима и данцима, од поштина и од послужба, или из других извора
			Месец	Дани		
76	ае Коста Јовановић двојем сродницима Коста Јовановић Радомир Вучковић Џорђе Бранковић Зрн		39	21	# 3711	602
			34			
			37			
			3			
77	Срђан Стефановић двојем сродницима Срђан Стефановић Џорђе Стефановић Коста Јовановић Зрн		34		# 84	17
			30			
			3			
			2			
			14			
			10			
			8			
			6			
78	Срђан Стефановић двојем сродницима Срђан Стефановић Џорђе Стефановић Коста Јовановић Радомир Вучковић Џорђе Бранковић Зрн		40		# 11	17
			36			
			14			
			12			
			10			
			8			
			6			
79	Срђан Стефановић двојем сродницима Срђан Стефановић Џорђе Стефановић Коста Јовановић Радомир Вучковић Џорђе Бранковић Зрн		40		# 11	17
			36			

Лева страна пописне књиге Сврљишког среза,
општина Попшичка, село Пирковац

практиканта. Осим Косте, са два кућама с плацевима „у
Књажевцу постајаћима“, остали су безземљаци.

3.

Међу неземљоделцима налазимо службенике цркве: у Пирковцу то је – Марко Пешић, парох са солидним имањем: пет ливада, петнаест њива, три браника, виноград од 5 мотика (што је највећи виноград у попису), башта; у Извору – Филип Недељковић (који има две куће, две њиве, 4 ливаде, 2 браника, башту).¹²

Ако се за оне државне службенике на граничним прелазима (Пандирало и Грамада) уочава да живе од плате, за попове већ важи она народна: „Попуј, попе, попуј па и приоруј!“ То овај попис јасно показује. Има, додуше, и једног свештеника, Николе Голубовића, у Нишевцу, који нема газдинство, и код њега стоји да живи „од прихода“.

4.

У попису, има и једног учитеља!, у селу Нишевцу, што је такође податак за културну историју. То је млађани Филип Радосављевић (26. година).¹³ Има жену Милунику (20) и сина Љубомира (1 година), земље нема и живи „од плате“. По томе бисмо могли судити да није „овдашњи“, да нам је однекуд дошао.¹⁴

5.

Имена и презимена (изведених од очевог имена), земљоделца и чиновника, српска су, различитог порекла (словенска, календарска и с врло малим приносима из других језика).

¹² То је онај свештеник, коме се још нисмо одужили што је у припреми терена за нову цркву 1866. године, пронашао, сачувао и науци предао *Сврљичке одломке јеванђеља* из 1279. године, а кад је током градње цркве у Извору, понестало кредита, продао је своју њиву од једног хектара и десет ари и исплатио мајсторе. Самој цркви обезбедио је и добру библиотеку – која „још траје“. Види о томе у: Н. Богдановић, М. Ђорђевић, А. Богдановић: *Библиотека храма преподобне матере Параскеве*, Ниш 2010, стр. 149–150 (казивање Бранислава Накића).

¹³ И онај претходни Филип (Недељковић), парох из Извора, био је истовремено учитељ у селу Црнољевици.

¹⁴ Подсећамо да је у 1836. години „регистрован“ Трифун Бараћ, учитељ у Белоињу, који је стигао из Нашица.

Најфреквентнија имена. Пошто је засад само село Бучум статистички обрађено, дајемо податке који се на њега односе. Најчешћа мушка имена су: *Михаил* 8, *Коста*, 7, *Јован* 5, а женска *Јелена* и *Магдалена* са по 5 особа. Иначе, 139 мушких особа носи 74 имена (фреквенција једног имена 1,88); а 116 женских особа носи 69 особа (фреквенција 1,68).

6.

Занимљив је распоред ромских породица у општини. По правилу у једном селу је једна породица „ковачких Цигана“, а само у Лалинцу и Галибабинцу живе по две куће Рома.

У 36 кућа има 220 житеља (116 мушкараца и 104 жене).

Имена и презимена Рома у највећем броју су муслиманска. Међу мушким именима најчешћа су: *Осман* 13, *Ариф* 12, *Мита* (вероватно < Мидхат) 7, а код женских: *Гркиња*, *Дуда*, *Мина* са по 5 особа.

7.

Узрасно, најмногобројнија група житеља код Рома је до 10 година старости; од укупно 220 њих је 98, или 44,5%.

Иста узрасна група код Срба у Бучуму чини 37% укупне популације (96 : 259).

Просечан број чланова у домаћинству је: код Рома 6,5, а код Срба (у Бучуму) 9,58. Малољудније домаћинство код Рома може се тумачити и чињеницом да је у српским домаћинствима, на принципу задруга, било и више породица (браће са својима), док је код Рома свако домаћинство једна породица, а кад се ради о породицама браће, уочава се да су оне размештене у суседним селима (где као ковачи по занату обављају послове израде и поправке пољопривредних алатки – секира, ножева и бритви, мотика, трнокопа, рала..., и живе од размене услуга за животне намирнице).

8.

Свака општина је имала њиву-две (звале су се „селске њиве“), које су се обрађивале заједнички (кулуком), а приходи су ишли у „селски кош“ одакле се то (обично кукуруз) делило као позајмица сиромашним породицама, кад им понестане сопственог жита.

Карактеристично је да је свака кућа имала виноград (иако Сврљиг није виноградарски крај), што, поред осталог, води

закључку да је кућа морала, поред хлеба, да има и вина – из обредних разлога (за комку, крштење, славу, свадбу, парастос).¹⁵

9.

Од цркава једино се имовина региструје код Цркве Светог Аранђела (Пирковац) и износила је: два браника 120 рала; три ливаде 8 коса; три њиве 10 рала, два винограда 6 мотика – процењено у дукатима цесарским: 166.

10.

Све су куће од „слабог материјала“. У неколико случајева има породица без куће, што би могло значити да се (можда) брат оделио па још увек живи у заједничком дому, али има и неколико породица, где уместо куће стоји да имају „кошару“. То је данас тешко и замислити, али, ето, и тако се живело; а како замислити да је *то*, та кошара, од кочева и плетера, покривено сламом, да је ту и кућа и огњиште, и „намештај“ и „покућство“ и да је уместо врата имало лесу, кроз коју веје ситан снег!?!¹⁶, да се ту славило, примали гости окупљали сватови...! прело, плело, ткало (?!), живело и васпитавало, рађало, одрастало и умирало (?!).¹⁷

*

Када попис буде објављен, биће могуће стећи јаснију слику о демографској и економској слици сврљишког краја у једном раздобљу његове историје (од пре 150 година), али и успоставити континуитет породица, односно родова, који су још неко време расли, онда се распадали на мање заједнице, да би од средине 20. века почело нагло осипање сеоског становништва,

¹⁵ Леп напис о томе објавио је Севделин Андрејевић (Вино и виноградарство у прошлости Сврљига), у Етно-културолошком зборнику, књ. XIII, Сврљиг 2009, стр. 113–121.

¹⁶ Забалежили смо и једно сећање у нашим селима (више и не знам где?!): „Причала је баба: Спимо уз огњиште, па кад се јутром избудимо, оно се на ноге наватало иње...“

¹⁷ Како нас обавештавају археолози, у атару села Нишевца, откривају се темељи зграда са подним грејањем! Хиљаду и по година пре нашег пописа. Сврљиг је уистину чудо големо. Хоћемо ли га уопште упознати док се сасвим не истикамо?!

чему су кумовале и другачије друштвене прилике, али и слабији наталитет. Разуме се, мењала се драстично и култура, што се у двадесетогодишњем раду Етно-културолошке радионице и у њеним издањима (18 бројева Етно-културолошког зборника, 6 књига Културне историје, 7 књига Прилога културној историји) такође види.

Децембра 2014.

Милица Миленковић

ПРЕОБРАЖАЈ ПЕРИШКОГ КАМЕНА

ТУРИЈА

Где има стене и воде, има и реке понорнице.

Овде је вода слабија од камена. Камен јачи од воде. Толико јачи да јој лако препречи пут или је у тренутку сурва кроз себе. Под себе.

Тако и Турија¹⁸ што је у новембру пресушила и оставила за собом корито које мирише на речно биље, брзе слапове, клесан камен, жубор и ток њен, сад је, у марту, хучала нешто изнад земље, а нешто под огромном стеном, у пустоши села које замине бивајући једини живот.

Та је Турија жила и сноп што је остао од некадашњег језера које се подно саме карауле на некадашњој турско-српској граници сурвало у земљу и потекло кроз камен, уз камен, поред камена, тако све до Тимока¹⁹ и промене имена.

Овде се заиста не може одредити ко је суровији уметник: вода, камен или сама природа. Вода обликује, спира, жили камење у кориту, излива се и одваљује кршевито стење, плави околна добра. Затим се утиша, повуче, понире дубоко и ћудливо чека кише или снегове. Камен је роби. Начинио је тамнице и склоништа да је примири, обузда. У њиховом надметању сем страдања увек има и рађања: рађа се ваздух, чист, испран, испретуран високим ветровима. А све је то из духа природе истекло. Из тела природе.

Да ли је и када ветар одвалио стење, вода избрусила лавиринте, тунеле и просторије у камену, остаје питање, али исто тако живи и питање како човек ових кршевитих предела нигде, ни на ком месту, није оставио траг свог језика, знак свог говора. Нигде, готово нигде, ниједне речи нити симбола у камену. Ни

¹⁸ Староседелачки назив за горњи ток Сврљишког Тимока.

¹⁹ Назив доњег тока Сврљишког Тимока.

потписа. Ни датума. Ни стиха. Ни муке која је лакша када се преда писму и времену.

Можда баш због укрштања различитих писама, забележити нешто не би много значило ни ономе који записује ни путнику намернику.

Доле, на самом излазу из села, тамо где се вода и камен онако дивљи више не назиру, доле, где почињу шуме, где човек роби све што му се у мислима зачне: камен је претворен у реку, река у камен. Ту је асфалтирани пут који тече на доле, ка Сврљигу, велики белозмијаст талас који има корито и две обале густих шума на чијим обронцима стоје старе оронуте куће.

Покрај те реке од изливеденог камена, стоји сеоска чесма. То што је људска рука дотакла и начинила живим овенчано је записима:

*У ГОДИНИ ТИТОВИХ ЈУБИЛЕЈА
ЧЕСМУ ОБНОВИЛИ*

*ПУТНИЧЕ
ОДМАРАЈ И ОСВЕЖИ СЕ ВОДОМ
СЕЋАЈУЋИ СЕ
----- МАВРОДИЋА
БИВ. СВЕШТЕНИКА ИЗ ГУШЕВЦА
ЧЕСМУ ПОДИЖУ 1933. ГОД.*

Ова чесма има живот. Забележени живот. Њен матични лист јесу два натписа дубоко уклесана у две камене плоче. Линија између ове две камене плоче значи да је једном ова чесма имала и смрт, али у овом селу, у ком људски живот полако ишчезава, смрт не може да победи обнављање природе.

Док ишчитавамо слова, вода истиче из цеви. Жубори. Као да она сваки пут изнова понови своје натписе-обележја и тиме сасвим лагано пробуди и годину Титових јубилеја, и обновитеље, и дародавце, и свештенике Мавродиће, а са њима и пој вере – вере у искон, у љубав, у живот после смрти.

Стати крај ове чесме значи ишчитати историју са њеног камена. Једну државну и историјску. Колективну. Другу, човекову. Отпити гутљај воде са длана овде значи напојити душу. Значи дозволити Турији да се улије у неуморно грло човека.

БАЈАЊА

Грло човеково је неуморно. Распричано. Понајвише када говори о коренима и коленима. За корене је човек дознао од дрвета. За колена од многих седељки са децом у крилу. А да о њима нешто каже, исприча, научио је од реке. Јер само реке неуморно жуборећи мрмљају. Нити знамо шта њихова бајалица значи, нити можемо да дознамо, јер река ишчитава скривене записе са земље, из камењара, са лишћа биљака, са корена највишег дрвећа. Али њен жубор, мрморење, њено клицање на степенастим деловима тока, пенушање када са камена склизне и удари у ону воду која је до малочас била пена, делују тако умирујуће на човекову психу да можда не постоји звук, мимо оног који је природа произвела, који човеков дух доводи у стање прапочетка.

Тако је бајалице научио Стеван о коме казује унук др Љубинко Радосављевић. Стеван је рођен осамдесетих година XIX века и имао је ту судбину да као млад човек преживи године најважније српске историје: био је војник на двору краља Александра када су официри учили младе војнике песму о Драги Машин (од песме, те бајалице, приметно се убиство једног краља и једне краљице), прешао је завејане албанске висове и након рата вратио се у Србију. А када је дошао у село Периш²⁰, са собом је имао књигу од неколико страна из које је читао болеснима, сакатима, сумасишавшима – бајалице или молитве? Остаје питање. Књиге нигде нема. Чудна слова похрањена у њој ко зна у којој земљи леже.

Турија и даље баје подно Љубинкове куће. Можда је пре њега пронашла књигу са непознатим писменима.

ЂЕРАМ-ВАГА

Могу се овде видети старе куће чатмаре, појате и шиљке. Махом су пуне. Са урушеним крововима и зидовима. У окну прозора нема старе главе која би сетно и радознано бацила поглед на друм ишчекујући упорно некога ко неће доћи. Онда,

²⁰ Село у западној зони Сврљишке општине.

још давно кад су подигнуте те куће, справљен је и овај ђерам што нехотице налетесмо на њега у нечијем обору.

Не знам зашто ми се упорно јавља слика Светог Архангела Михаила како наместо ваге држи ђерам. Тако се мери душа на овом божјем кантару. Са једне стране камен: колико си тврд и постојан био у вери и животу, а са друге стране душа коју Михаило три пута мочи у бунар-воду, а онда мери, мери, мери...

Како је само необичан овај ђерам! Он зна и памти многе приче које су испричали људи на бунару. На том каменом кругу има много отисака различитих прстију садашњих и прошлих становника Периша.

*

Тако се овде Камен отвара да прими воду у себе, разјапљује своје вилице ка вечности не дозвољавајући да завиримо у огромно грло природе – изрезбарено тајнама и бајањима. Само наговештава тајни суд претварајући се у тас Архангела Михаила, чинећи своја преображења на сваком кораку: час је белутак, час стена, час гротло бунара, час човеково грло...

Пандирало у Перишу – место где понире Турија

Стамен Миловановић

ЧУМИНА КОШУЉА

Сутрадан сам отишао до Ставре.

Недалеко од појате овце су лено пасле. Чупкале су овде-онде траву као да желе да се што пре тору примакну. Гара их је у томе спречавао. Ставре није било крај стада.

Сунце је тонуло иза Ропала, али се врелина дана није смањивала. Пришао сам појати. Велики сури пас лежао је крај прага, дахтао исплаженог језика низ који су се цедиле слузаве капи зноја и капале на угажену, беживотну траву. Лено се придиже, махну репом и опет леже. Магарац се, недалеко од појате, ваљао по трави, цилитао се ногама, бранећи се од насртљивих мува. Стао сам неколико корака даље од улазних врата и чекао да се Ставра појави. Из просторије се чуло неразговорно мрмљање. Мислио сам да то он, попут већине усамљеника, сам са собом прича. Изненада чух и женски, дрхтав и молећив глас како нешто узбуђено, шапутаво, казује.

– Пребајал сам ти седам пут, девет травке сам ти дал да ји закиснеш у воду у коју ће се купеш: урадил сам какво сам знал, ама једно да знаш; све док другогга шњеваш, материца ће ти буде за твојега човека забрављена! – Ставра подиже глас, али у њему није било ни трага љутње, ни прекора.

– Ја нећу, али, проклета, сваку ноћ га шњевам... – жена настави тихо да прича.

Било ми је непријатно што стојим и слушам туђ разговор. Кренух да се удаљим. Сури претећи зарежа. Стадох. Погледах га преко рамена. Сури је стајао и као да се спремао да јурне ка мени. Окренух се ка вратима. Он опет леже непрестано ме мотрећи погледом. Измакох се корак уназад, Сури претећи зарежа Кроз оквир врата извири Ставра, угледа ме, тихо нешто рече псу, и врати се унутра. Стајао сам и чекао.

Из собе изађе жена, забрађена марамом која јој је покривала читаво лице. Погнуте главе, гледајући у своје кораке, мину крај мене не погледавши ме и журно оде падином ка Нишевцу.

Ставра се не појави, само се врата широм отворише. Схвати то као позив. Прошао сам крај пса нормалним, природним кораком, мотрећи га крајичком ока. Он се не помери. Стадох крај врата док ми се очи не прилагодише полумраку у простори-

ји. Ставре не беше унутра. Хтедох да се вратим, пас зарежа прећећи. – Унутра се може, а напоље само кад то газда дозволи – рекох гласно. Он махну репом, као да се обрадовао што сам то схватио.

Тако сам први пут ушао у Ставрин дом. Друга врата су водила у стају за овце, коју је само зид од собе одвајао. Из ње Ставра кратко звизну, онако како то чобани знају. Зачу се блејање оваца и звон клепетуше, све гласније како се стадо стаји трком примицало. На средини, уз преградни зид огњиште са две стране каменим зидом, до чађаве таванице озидано. Крај огњишта, прислоњене уз преградни зид, три црепуље и вршњик. Из ждрела оцака висе вериге о које је окачен овећи котао. Мали прозор кроз који је у просторију продирало толико светлости да је унутра увек морао да царује полумрак. Наспрам улазних врата, у углу ка овчарнику, дрвени кревет застрт тешким вуненим ћилимом. Крај њега дрвени ковчег за ствари. Неколико чађавих полица с најнужнијим прибором потребним и најскромнијем домаћинству. Неколико дрвених чабрица, различитих величина, за бели мрс, тестија за воду, два земљана ћупа и метална кофа уз зид до врата. Крај прозора омањи дрвени сто, клупица и две столице око њега. Над столом, окаченом о ексер на зиду који је, вероватно, кречен само кад је кућа подигнута, лампа петролејка и фењер до ње. Испод њих, мало елиптично огледало прекривено слојем гаражи. Неколико дрвених карлица у другом углу. О црне, чађаве, греде тавањаче окачени многобројни свежњеви разних сувих, свелих свежих трава и биљака опијале су ме измешаним мирисима.

Све сам то видео и осетио док су овце, блејући отегнуто, утрчавале у овчарник. Чуо сам Ставру како им нешто прича и тепа као да чељадима говори. Он уђе, махну главом ка клупи, узе велики лонац и врати се овцама. Кроз одшкринута врата ширио се мирис сена, неопране вуне и стајњака. Ставра је именима позивао једну овцу за другом и редом их музао. Чуо сам млазеве млека како штрцајући ударају о дно лонца пунећи га млечно металним звуцима. Што се лонац више пунио, танак и титрав метални звук постајао је муклији, краћи, пенушав и гроравији.

Ставра, унесе у собу пун лонац, скину бакрач с верига, процеди млеко у њега и окачи о вериге над ватриштем огњишта. Стави суво лишће и гранчице у њега, клече, дуну у запретан жар и ватру распали. Кад се пламен разбукта, стави неколико

дебљих храстових, на кратко наломљених, грана, седе на тронжац, узне метални жарач и царајући њиме по пепелу обрати ми се:

– Бил си код Сретена?

– Како знате?...

– Е...– окрете главу ка мени загонетно се смешећи

– Климнух потврдно главом.

– Па?

Слегох раменима. Шта сам друго могао.

Ставра врати поглед ватри и огњишту. Загледа се у титрави пламен који му је обасјавао бакарно лице. Опет је царао по пепелу, разгртао жар и привлачио га ивици огњишта. Стави још неколико цепљанки у ватру.

– Је л' ти причал како му је момче пропадало?

Опет климнух главом.

– Сретал сам га, ал несмо вревили. Смучал се по Кулиште и окол Тимок повздан. Вреве да је на Кулиште и спал. Нит је јел, нит је пил, сал је ландзал како глува кучка. Какво је тражил, кој ти га знаје – помало прекорни глас прели му се код задње реченице сенком колебљивости и несигурности.

Из ранца извадих све што сам за њега у продавници купио и ставих на сто. Он је гледао у њих, али сам имао утисак да више моје лице испитује.

– Какво је с'г па тој? Зашто си се трошил? А баш ми је гас бил на мањ'к. Фала ти...

– У госте се празних руку не иде.

– Убаво беше момче, ал' му ум појел разум – врати се он Сретеновом сину. – Вревил сам Сретену да ми га доведе, да му пребајем, басме да му иш'пкам, да га протнем кроз Чумину кошуљу... На једног ли сам помогао, једног ли сам спасио?... Сретен ми вревил да његов Момчил у тој не верује... Ма, доведи га, веровал, не веровал, погоре му ич неће буде!.. Кад је могао књаз Милош Обреновић сас целу вамилију и двор кроз њу да се протне, мож и т'ј твој...

– Е, баш Милош Обреновић? – рекох сумњичаво да га на разговор подстакнем..

– Ааа... Не ли ти реко!.. И Књаз Милош се кроз њу провлачил... – осмехну му се брк. – Причала ми баба Тимка тека како је њој вревила њојна баба Синђелија...

– У оној давнашњо време кад су наши испудили Турци из овија крајишта, почели они и помеђу себе да се убивају. Нави-

кли људи на бој, усладило им се, ушло им у крв, па несу умели да прекину...

Насмејох се. Ставра је био ироничан. А можда и није био, него се мени тако учинило, јер он настави озбиљним гласом.

– За тој се много расрдил наш српски Бог па послал чуму да ни затре. Леле, почел силан народ да мре. Умирачка на све стране!.. Не мож толке рупе да се ископају... Синђелија имала работу како никад. Навалил народ, ред се отегао ч'к до Тимок. По ваздан и по целу ноћ само народ провлачила кроз кошуљу. Манула да шп'ће бајалице... Около људи мру џумле, како да се судњи дан примак'л, а сам овде по неки, како и увек, оди старос, ел кад му дојде време... Уплашил се и Књаз, ће дојде чума и по њег и његову вамилију. Тел од стра да побегне из Србију. Зорт имал од чуму ал и поголем да му неки други одма не седне на столицу... Клацкал се он тека, кад, на срету његову, јавил му гургусовски кмет да куде нас нема таква умирачка. Такој и такој, попричал му све од Чумину кошуљу. Милош одма рипнул на ноге и пратил два момка сас каруце да Синђелију у Погорел варош доведу...

И такој. Недељу дана се промицали проз њу и Књаз, вамилија му, цел двор и онија што су били близо њег. Кој је стигал да се проз њу протне, претекал је... Књаз ју се завалил и тутнул ју у руке пуну кесу сас дукати.

– А, јок! – врнула му ји Синђелија. – Малко ли ти је? – Милош кимнул с руке да му донесу јоште једну кесу.

– Неје много, неје ни малко. Кад ти ништа не треба, све си имаш – казала му она. – А тој што ми даваш, неје моје, како што неје ни твоје. Тој је народно, како што је и мука народна, а за лек на муку се не плаћа. – обрнула се Синђелија и пошла полагачко низ басамаци.

– Народе, снаго моја! Виде ли, снаго моја, како ме Синђелија како сас кипел'ц попари!? Како ме, оца јој јебем, како сас лајно зашљапа! Нема ни кућу ни кућиште, нема за какво куче да ју уапе, а неће народно злато! – чудил си се стојећи на докшат како да га је неки сас мертечки јексер за даске приковал. После ју стигле онеј његове каруце па ју до дом довезле.

Не пројде много време, а нишевачки и варошки кметови збрали људи и овде на заједничку утрину одзидали на Синђелију кућу. Овде на овуј падину, подалеко од село.

– Зашто чак овде?

– За сваки случај. Јел он'ј кој може много добро да ти учини, може и поголемо зло – вревили кметови на народ... Е, с'г, да л' им је Књаз такој наредил, ел су сами такој тели да се одуже на Синђелију што је народ спасила, не знам, а стар сам да те л'жем. Такој се и она закућила.

Ватра је пуцкетала, скакале су варнице из огњишта и прскале му по шубари на погнутој глави. Он се мало одмаче од огњишта, скину је, отресе руком, и опет покри кратку, седу косу.

– Нит Момчил дојде, нит га Сретен доведе – врати се он Момчилу. – Момче се осуши како притка за петлицањи, само што му се дреје не смакну од њег. Очи му се уцаклиле и усвиткале, како да је цел свет, асли, његов. Ја сам знао да ће побрзо на други да отпутује... Изветре момче како чур...

– Ви стварно мислите да сте могли да му помогнете? Ни ја не верујем у басме, бајалице и враџбине.

– Ће се увериш – рече тако сигурним гласом као да из будућности долази. – Ненаде, како што у земљу имају големе реке, дувке пуне сас воду и празне које не видимо, такој и у човечји мозак има оној од које се не вреви и какво се не види. Како што добар бунарџија познава куде је вода скутана, па там сас будак удара и бунар, ел кладанац ископа, такој и добар басмаџија уме душу на човека да отвори и да из њу болес и страови истера. Нели ти је све Бог дал и турил у чутуру! – Ставра дотаче шубару. – И здравје и болес. На коју страну ју обрнеш, на туј путујеш... Мож моје басме да не помагају гоца, ал човека врну на прав пут... Ма, несу туј била чиста посла – рече уверено. – Кој по гробишта срећу тражи, мора побрзо у њи да легне... Мртви нека си мртвују, а живи у њино да се не мешају.– закључи као да ме опомиње.

У котлу је млеко проврело. Мрак се као тесто лепио за прозорско окно. Било време да пођем. Ставра није палио лампу, као да је желео да у тами олакша осећај кривице што није Сретена упорније наговарао да му сина доведе, убеђен да му је могао помоћи. Зато је сву кривицу сваљивао на оца. Тако сам ја мислио.

– Ноге ће си покршиш док слегнеш на Тимок – рече кад ме до прага испрати. Не понуди ме да код њега преноћим. А и где би. Имао је само један кревет.

*

Преда мном, на столу, лежала је, онако како ју је Ставра сложио и преклопио, Чумина кошуља. Мирисала је на биље и време. Да, мирисала је на време. Осећао сам га. Сећам се, кад смо први пут чули од професора Глозића да и време мирише, ми смо се с неверицом погледали мислећи да је та његова тврдња само метафорично виђење прошлости. Касније, на последњој години студирања скоро сви у групи су почели да осећају тај тајанствени мирис и по мирису могли смо приближно да лоцирамо време из кога неки налаз потиче.

– Свака ствар задржава у себи део енергије и мирисе свог творца – говорио нам је он.

То исто тврдио је, на свој сељачко здраворазумски начин, и Ставра. Волео сам да га, изражавајући сумњу у оно у шта он верује, изазовем и подстакнем да се, онако ћутљив, расприча.

– Ти заиста верујеш у чудесну моћ Чумине кошуље? Како може тканина да лечи? И то још кучињава – додао сам, једном кад је о њеној моћи говорио, сигуран да ће на то реаговати.

Ставра ме је мргодно погледао, зевнуо од узбуђења, дрхтавим гласом почео, а потом смиреније, да ме уверава како сам, иако школован, неук и слеп. Било је то у време пре него што сам се и сам уверио у њену моћ. На свој начин, сврљишким говором, сликовито, као да је кроз кључаоницу минулог времена гледао, испричао ми је како је кошуља урађена, како је, и колико, људима помогла кад је у тимочке крајеве чума дошла по своје.

Кажем; кошуља је мирисала на биље и време. Мирис се у мојој свести претакао у боје. Мешале су се тамномрка и бледоплава. Мешало се Ставрино и давно време. Кад сам зажмурио учинило ми се да су се боје озвучиле. Знам да су Ставра, Момчило и Леја говорили о ветровима у боји. То што ја у почетку нисам ветрове тако обојене доживљавао не значи да такви и не постоје. Ставра је говорио:

– Сваки човек штрапа по земљу сас две ноге, али обе никад у исту штрапку не ступају. Сваки човек сас две очи гледа, ал исти ствар не види како неки други.

Исту кошуљу ми смо различито видели и различито доживљавали. Гледао сам у њу, једину опипљиву ствар коју ми је Ставра оставио за сећање. Човек, у ствари, носи у себи само сећање. Сећање је храна којом се дух храни. И знање човеково

је само сећање. Прошлост само. Прошлост је човеково богатство и имање. Само визионари имају моћ да сећање, прошлост, и будућност приближе и саставе. Ја нисам имао тај дар. Сећање је варљиво и несигурно али је у Ставри било као у стену уклесано.

Занесено описивао је, вероватно онако како је од Тимке упамтио, детаљно цео поступак изазивајући у мени тако упечатљиве слике да сам имао утисак да сам сам све то, иако слопљених капака, видео и доживео. Његове често непознате ми речи и изрази су ми се сами од себе, кроз слике, отварали и у правом значењу приказивали. Снимио сам његово приповедање, унапред радостан што ће га и Нађа чути, што ће још једном да ужива у тако ретком нараторском дару какав је Ставра имао:

„Девет окупане бабетине у чија сита су им остали алис толко, дрти, непросејани дани да се од њи омеси погача сас коју су могле да превржу време од Петровдан до Митровдан, закитене сас босиљак, здравац, одолен и дренове процветале грањнице, зберу се у исти ма', у пладне, куде прву кућу у село. Свака си од дом упрти преко лево рамо и понесе по једно неогребано повесмо од кучине. Кад се зберу обиколе ногу пред ногу, цело село. Док иду полак, ш'пкају по девет пут исту басму.

А кад се сл'нце закачи и увати сас задњи златан конопац за вр` брдо над село да се задржи још малко за дан, улегну у кућу која је у сред село. Запну сас резу врата, накладу огањ у огњиште, и у њег туре три брестова чепара у који су громови ударали, стуре си дрешке, прогутају задњи реч на басму, и голе уокол поседају на треношке. Туре гребенци у сред, и по ред, свака си очешља оној њојно повесмо, надене га на кудељу и испреде, у т'нке нити на седам вретена. Кад све испреду, на девет мотовила, по седам пут спрегну пређу, па ју на кросно од статива намотају. После девет пут помеђу седам зупца у ситно дреново брдо га продену, и основу на задње кросно намотају. Што претекне пређа све девет, на по седам калема намотају и свака по један у своју, савельку удене.

Најстареја седне уз статива и почне да че. Ступи сас леву ногу на подношку, основа зевне и она кроз њојан зев провлече савельку, удари сас набрдило, па дигне леву ногу, а притисне подношку сас десну. Па зевне основа и она провлече кроз зев савельку надзад, удари сас набрдило потку и такој че си док њојан конач не изарчи. После на њојно место седне друга...

Док такој чу и мрдају сас ноге горе-доле, ударају сас набрдило потку, провлаче савељку натам и навам, клате се напред и назад, њине сисе се лулају над зинулу основу и изаткано платно, како над гладна детиња уста...

А сисе, одавна, у младос, биле како дуње, како дулечи, крушке и јабуке сас набрекле и сочне брадавице како зреле дудиње од чију су једрину и чврстину пуцале пуцке и кидале се копче на блузе и јелеци, а због њини опојни мириси сваку ноћ, у сан, пропињали се и њиштали момачки ждрепци, кидали штранге и оглави, прерипували плотеви и тарабе, јурили и мрсили отаву да што попре стигну до језера скутана у долове помеђу ноге девојачке...

Биле, пусто, некад такве... А с'г; увенуле, оклембесиле се како издуване гајде, како сиротињски бисази из који су многа дечија исисала чврстину и млеко до ич. Кој би рекал да су оне сас млеко дојиле и пуниле детиња саћа из чије су трмке, после, излитале медне али и отровне човечји речи.

Ете, тике такве, њијале им се сисе и миловале изаткано платно и воштите га сас зној који се низа њи цедил...

Пред зору, кад пламен у огњиште почне да се саплита и дреме и кад задња ткаља уткаје последњи кон'ц, три пут га врже у мртав чвор и пресече га сас маказе сас које су се само беле овце шишале, одмотају платно од кросно, простру га на земљани патос. Сас онеј маказе урежу и укроје подугачку и пошироку кошуљу.

Бабе се наврчкају како крст уз прострто платно, стисну се сас гола тела, па свака сас своју иглу, која је по седам пут проз алке на вериге протнута, шије свој дел док ју целу не сашију...

И док пламик у огњиште спи, а жар се сас сиви пепел како сас покравац покрива, а дзадњи петал престане да се сас крила удара у груди и промукне од кукурикање да и онога големог петла на небо пробуди, да он разгрне млечну паучину и пушти сл'нце да се па сас златни конопац за најголем вр` на Стару планину запне и уз њег` на њу укачи, бабе, једна по другу, преко главу намицају кошуљу, протну се кроза њу, и како змије из стару кожу, из њу се измигоље и извлечу се...

По тој облечу си дрешке, заките кошуљу сас босиљак, здравац, одолен и сас дренову гранчицу, а замукле речи им се па, у за вреву жедна уста, поврну, одмандале врата и излегну на двор и запоју старинске песме и деветично коло заиграју...

Играју, играју, врте се у круг брзо, побрзо, док прва не прекине коло и не друсне на ледину. Тек кад таја, како у сан, бајалицу против чуму седам пут, сас исти речи и исти глас ју гласно изврви, попрскају ју с воду заваћену под воденички витал који први камик на леву страну обрта. Она се поврне у свес и закуне у девет још нерођена своја колена да ће сас чумину кошуљу у свако доба, на сваког несрећника да помогне, да ће ју чува како очи у главу, и да ће ју, кад се од ложицу мане, предаде у руке онога који знаје басме и травке против сваку болес и почудиште. Да ће увек по девет пут овуј басму да иш'пка:

*Пош'л је црвен човек
Понел је црвену секиру
Отиш'л је у црвену гору
Насекал је црвене греде.
Дојдоше црвени људи
Дотераше црвени волови
Довукоше црвена кола
Натоварише црвене греде
Отераше ји на црни дел.
Дојдоше црвени мајстори
Донесоше црвене секире
Одељаше црвене греде
Напраише црвену кућу
Затворише Црну Чуму
Затворише, на ју растурише.
Усту! Устукни, дом си се врни!“*

– Зашто све девет по седам пута? – питао сам.

– Како, бре, не разбираш? Нели човечје тело има девет рупе кроз које мож чума и болес у њег да улегну а седам дувке на које и сила човечја из њег излази. Свака баба сас њојну силу по једну дувку брани и затискује. За тој су девет, а по седам пут, јел на главу има седам дувке. Преброј си ји...

– Она је лек за све? – додадох мало сумње.

– Чумина кошуља мож да помогне од болес, и од осењу и ђаволетине – вревила ми је Тимка. Ја сам се не једанпут у тој уверил.

Слушајући га, ја сам се, и тад, смешкао и тако га изазивао на причу.

– Па ми не верујеш?! Ништа, бре, не знате ви школовани! – љутну се. – Како може један човек с вреву цел народ да осећи и да га забрљава да како овца блеји и само оди по њег, и кад ји он и на кланицу води?

– Друго је то. Идеје... Али кошуља...

– Сваки ствар, бре Ненаде, и све живо на земљу има своју силу и душу, а човек сас његов реч најголему. Све на земљу од дзвезде и од сл'нце силу упива. Све живо окол нас мисли си и вреви, само човек не може да ји чује, 'ел им вреву не разбира. Море, знајеш и ти тој...

Накашљао сам се неповерљиво.

– Па ми не верујеш?!... Вреви на некога сваки дан да је манит – ће стварно поманита. Вреви му да је убав – поубав ће буде. Све што се на човека утуви у главу, скута се у некакво ћоше и сваки дан му рчка по мозак. Човечји мозак утуви све што чује и види. Кад басму по гоца пут на некога иш'пкам, ја у његов мозак, као јајце у кравај, ућушкам да ће му буде побоље. После га његова вера у оној што сам му вревил сама од болес курталише. Моја врева је улегла у његов памет како огањ од сл'нце у кремен камик. Збране вреве, силе и жеље на бабе да си помогну на унуци, параунуци и пара пара унуци уткале су се у Чумину кошуљу?

– Али ствар је мртва...

– А како столица може, а? – питао је као да ме чика.

– Не разумем те, Ставро – изненадио ме питањем и нисам могао на мах да уђем и уклопим се у његове мисли. Разумео сам само да је размишљао и тражио аргументе да ме у своје уверење убеди.

– Па, такој. Столица је поголема и појака од човека који је на њу седал.

Гледао сам у његовом правцу, у помрчину, у којој сам само, кад би се пламен у огњишту из дремежа пробудио и лизнуо увис, могао за тренутак да видим његово бркато лице...

– Кад се некакав, обичан, човек укачи на најголему столицу у државу, ел је он порасал па га сваки тапше по раме и вали? Јок, бре. Исти је, ел и погори него што је некња бил, само га столица подигла. Сваки мисли да је постао поаметан и поголем. Без туј столицу не би могал влас да има. Столица је како матица у трмку. Све се окол њу обрта, јер се у њу збрали мисли од цел народ да неки други за њег брине и од њег води рачун – мудровао је Ставра и лекцију о власти ми држао. – Па, кад неки

други свлече првога с њу, ел га, не дај Боже, убије, кој падне и кој се скрши, човек, ел столица? Кој је поважан, столица ел човек, а?

Као и тада и сад сам се осмехнуо и искључио диктафон. Ставра се, онда, не сачекавши да чује моје мишљење, завукао под покривач и окренуо лицем ка зиду остављајући ме да размишљам о његовим аргументима.

(Одломак из необјављеног романа „Археолошка грозница“)

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Time New Roman, ћирилица, величина 11.

Посебне захтеве (латинска, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА

Издавач:

Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, Боре Прице 2,
18360 Сврљиг (За уредништво БДЕЊА)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Славко Стаменић</i>	
ЗМИЈА ПРОКЛЕТА И ЗМИЈА ОД МЈЕДИ	3
<i>Борислав Живуловић</i>	
ВУЧЈА ЛОЗА ЈОШИЋА	7
<i>Дане Стојиљковић</i>	
АУГИЈЕВА ШТАЛА	32
<i>Љубомир Ћорилић</i>	
СВИЦИ У МИЛЕШЕВИ	38
<i>Раша Перић</i>	
СТРАЖИЛОВСКА БРОЈАНИЦА	41
<i>Александар Стаменковић</i>	
НОЋНА ЗВОНА ГОРЊЕГ СТОЛИВА	44
<i>Жељка Аврић</i>	
ПОВРАТАК	66
<i>Виолета Јовић</i>	
КАТЛАБАН	69
<i>Гордана Смуђа</i>	
ГРАНИЦЕ	72
<i>Ратко Зечевић</i>	
А НЕЋЕШ ИЗМЕНИТИ НИШТА	75
<i>Живко Аврамовић</i>	
ИЗ ФРАНКФУРТСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ	78
<i>Душан Стојковић</i>	
Ђ	82
<i>Надежда Михајловић</i>	
ГОШЋЕЊЕ	85

Искричења

<i>Енес Халиловић</i>	
УНУТАР МАТЕРИЈЕ	87

Упознавања

<i>Ахмед Шавки</i>	
О БОЖЕ!	90
<i>Тахирих Фатима Барагани</i>	
САМО ДОПУСТИ ВЕТРУ	93

Тумачења

<i>Димитрије Тасић</i>	
КЛЕТВА-ЗАВЕТ ДАНЕТА СТОЈИЉКОВИЋА	95
<i>Мирослав Тодоровић</i>	
ДАНИ СУМОРНИ, СТИХОВИ ЖИВОТНИ	102
<i>Момир Васиљевић</i>	
КЊИЖЕВНИ ТРАКТАТ О ХРИШЋАНСТВУ, БОГУ И ЉУДИМА	110
<i>Вујица Бојовић</i>	
ГЛАСОВИ, ЗАПИСИ, СУШТИНА СТВАРИ	113
<i>Слободан Лазовић</i>	
КЊИЖЕВНИ СКАНДАЛ ИЛИ ПОЈАВА	119
<i>Бошко Ломовић</i>	
ЗА ИЗУЧАВАЊЕ И УПОРЕЂИВАЊЕ	122
<i>Мирослав Радовановић</i>	
КОНЦЕНТРОВАНА ФОРМА АПСОЛУТНОГ САЖИМАЊА ...	126
<i>Зоран М. Мандић</i>	
ПЕСНИК МОЋНОГ ЛИРСКОГ ГЛАСА	130
<i>Ненад Трајковић</i>	
МОЛЕБНО ДОЗИВАЊЕ ПОЕЗИЈЕ	132

Виђења

<i>Радослав Војводић</i>	
КАКО ЈЕ ПОЧЕЛО?	135
<i>Саша Радојчић</i>	
ПЛАВЕ ГРОБНИЦЕ	141

Сусретања

<i>Иван Ивановић</i> ДЕЧАК ИЗ ДУБОВА	147
---	-----

Баштина

<i>Недељко Богдановић</i> НЕКОЛИКО ПОГЛЕДА НА ПОПИС СВРЉИШКОГ СРЕЗА ИЗ 1863. ГОДИНЕ	174
<i>Милица Миленковић</i> ПРЕОБРАЖАЈ ПЕРИШКОГ КАМЕНА	181
<i>Стамен Миловановић</i> ЧУМИНА КОШУЉА	185
 УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	 196